

Marija Stanonik

Slovstvena folklor kot terminološko vprašanje

Uvod

Lahko glasbeni folkloristiki, ki ima precizne merilne naprave in druge tehnične pripomočke, s katerimi pride do zanesljivih rezultatov. V gotovosti o obvladanju položaja je Valens Vodušek za svoje področje upravičeno samozavestno zapisal: »Tako ima etnomuzikologija na razpolago izredno natančne analitične instrumente za raziskavo glasbe same, veliko natančnejše kot katera koli druga panoga folkloristike ali kot sama etnologija.«² Temu postavljanju odbija precejšen del njegove trdnosti ne-marnost, s kakršno so glasbeni pojavi posredovani v javnih občilih: »Časopisne napovedi in uvodni koncertni komentarji v isti sapi obljublajo sicer kopicico popolnoma različnih stvari pod enakimi oznakami ali drugače, pod različnimi oznakami ista prizadevanja. Iz tega nujno izhajajo nelogičnost in zmeda, napačna razumevanja in pojmovanja ... Okviri ljudske ustvarjalnosti se širijo in ožijo, dobivajo različne vrednostne predznake in tudi novo vsebino.«³ Mira Omerzel-Terlep se zgraža nad »opredeljitveno zmedo«, kaj vse se podaja pod oznako »folk-ljudski« in s ponavljanjem rekla »recimo bobu bob« vabi: »Kadar gre za glasbo določenega področja in časa, določenega okolja ljudi, kadar gre le za scensko priredbo ljudske tvornosti ali ko iz ljudske ustvarjalnosti le črpamo, dajmo ustrezno ime, ne slepimo sebe in drugih.«⁴ Sviri pred zlorabami in razvrednotenjem »ljudske glasbe« in svetuje: »S tremi osnovnimi določili - krajem, časom in socialnim poreklom - označiti in opredeliti ljudsko tvornost, pomeni *izogniti se terminološki zmedi*.«⁵

---

1 Prim. Biografije in bibliografije raziskovalcev Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, Druga knjiga 1976-1985, Ljubljana 1988, 46-47.

2 Valens Vodušek, O evropski etnomuzikologiji, Poglavlja iz metodike etnološkega raziskovanja, Ljubljana, 1980, 48.

3 Mira Omerzel-Terlep, Od obredja k ironiji, Naši razgledi, 25.3.1983, 168.

4 Glej op. 3.

5 Glej op. 3. Tu in v sledečih opombah podčrtala M. S.

To nikakor ni edini klic za doslednost in preciznost v svoji stroki. Matjaž Kmecl zna biti tudi v tej zvezi prostodušno neposreden: »Slovenska terminologija (v literarni vedi) tudi ni zmeraj enostavna in enotna, raje hudo zmešana, poljubna, večkrat pravo sračje gnezdo nedoslednosti, nedomišljenosti in približnosti z vseh vetrov.«⁶ Podobno kritične besede se nanašajo na nekatero dele jezikoslovja⁷ in umetnostno zgodovino. Milčček Komelj v Pogovoru o kriterijih enemu od sobesednikov polaga v usta besede: »Sicer pa bi morala, če bi želela razpravljati o tem, najprej razčistiti s terminologijo, ta pa je v naši stroki, kakor veš, obupno ohlapna.«⁸

Ali v naši ni? Kdo si upa reči ne!

Marija Kleut vidi v neizenačeni terminologiji krizo ciljev folkloristike⁹, Niko Kuret pa je v zapletih zaradi različnih konceptov etnologije razmišljal: »Strokovna terminologija je najbrž različna in zato ne pridemo do skupnega jezika.«¹⁰ Predlagal je, da bi najprej rešili ta problem. Seveda pa to ni le tehnicistično vprašanje, zakaj »v duhovno prostost namreč spada zavest o zgodovinski določenosti, o metafizični, se pravi onto-teo-loški določenosti pojmov«. Zato ne zadošča, da bi »zamenjali le žargon, miselnosti pa prav nič«. ¹¹ Od tod odgovor, da »mora za terminologijo stati teorija, zato bi bila prva stvar, o kateri bi se morali pogovarjati, razmerja med etnologijo in folkloristiko.«¹²

Tako kot je »naša javnost s prezirom in pomilovalnim zasmehovanjem gledala na jezikoslovce«¹³ v času nastopa Stanislava Škrabca, doživlja nekaj podobnega slovstvena folkloristika¹⁴ ves čas od relativne osamosvojitve slovenske znanosti, še bolj pa zadnja desetletja. S tega vidika jo je doletelo vprašanje: »Etnologija ima jasno zarisani predmet, ima zarisano metodologijo, metodiko in cilje. Na drugi strani ima zarisani svoj predmet, metodologijo, svoje cilje muzikologija, literarna in umetnostna zgodovina in kar je še takih strok. Kakšna je potemtakem metodologija tako imenovane folkloristike?«¹⁵ Tvrtko Čubelić ni ostal dolžan: »Etnologi nimajo metodološkega instrumentarija niti pojmovnega aparata niti logike (logičnega rasudivanja) za tiste probleme, ki se nanašajo na ustvarjanje in jih ne morejo preučevati z etnološkega vidika.«¹⁶

Tudi mlajša generacija je bistro začutila, da etnologiji manjka poleg sintetičnih del »terminološka enotnost« in kritičnost, »zakaj vsega tega nima«. Z drugimi vedami deli skupen predmet in metodo, medtem ko teorijo, terminologijo in način mišljenja teh ved (zgodovina, sociologija) pušča nedotaknjene. »Vse bi bilo jasno, če bi imela etnologija svoje terminološke in retorične pripomočke, s katerimi bi lahko uravnavala svoj miselni in ne le svoj predmetni-terenski informativni in statistični tok.«¹⁷

Gre torej za diferenciacijo temeljnih pojmov v določeni stroki in za disciplino pri tem. To je očitno tudi pri razpravljanjih v/o etnologiji in slovstveni folkloristiki, ki

6 Matjaž Kmecl, Leksikon literarnih pojmov, Jezik in slovstvo, 1978/79, 181 sl.

7 Erika Kržišnik-Kolšek, Na ženske močnejše vpliva tuje jezikovno okolje, Delo, Književni listi, 12.4.1990, 13.

8 Milčček Komelj, Pogovor o kriterijih, Naši razgledi, 15.jan.1988, 10.

9 Kongresna diskusija, Prim. Glasnik Slovenskega etnološkega društva 24/1984, št. 1, 17.

10 Plenarni sestanek slovenskih etnologov o smernicah etnološkega raziskovalnega dela, Glasnik SED, 17/1977, št. 4, 55.

11 Tine Hribar, Slovenska osamosvojitve in kultura, Nova revija, 95, Samostojna Slovenija, 1990, 561.

12 Marija Stanonik, glej op. 10.

13 Fortunat Zorman, Moje delo, Lemont, Illinois, 1989, 29.

14 Prim. Marija Stanonik, Blišč in beda (slovstvene) folklore, Naši razgledi, 24.nov. 1989, 652-653.

15 Etnološko-folkloristični kolaž iz Pirana (z magnetofonskega traku prepisali študentje etnologije), Glasnik SED, 17/1977, št. 3, 35.

16 Glej op. 15.

17 Miha Zadnikar, Etnologija in zgodovina, Traditiones, 15, Lj., 1986, 264-265.

zahtevata vsaka svojo terminologijo. Znamenje znanstvenega mišljenja je njena enotnost, doslednost in strogost, saj gre za instrumentarij, s katerim prihajamo predmetu raziskovanja čim bolj do živega (kolikor pač!).

»V čem je pravzaprav moč besede? V njeni jasnosti in nedvoumnosti. Čim prodornejša in čim ostrejša postaja človeška misel, tem bolj mora brusiti in piliti tudi orodje, s katerim se izraža... Znanost in tehnika si lahko vse manj pomagata s to kaotično, naravno danostjo jezika, s tem krhkim in topim orodjem, zato ga pilita, precizirata..., ga napravljata do kraja enoznačnega in dolgačasnega, a strahotno prodornega. Toda na neki točki se zgodi, da običajni jezik sploh ne zadošča več. Nadomesti ga formula, simbol, številka, tehnična risba.«¹⁸

I. Teoretični tloris

Lingvistične podmene in aplikacije niso zadostne za celovito razčlenitev in pojasnjevanje narave, procesa in vloge znanstvene terminologije,¹⁹ ugotavlja Franc Pediček, ki je v slovenskem prostoru zaoral v ledino njene teorije. Zato ne, ker znanstveni termin ni le besedno-strokovna oziroma verbalna pojavnost, ampak najširše in imanentno znanostno znakovni sestavi ali struktura²⁰, njena semantična samosvojost ni izražena le z besednimi znaki, ampak lahko tudi z grafičnimi, numeričnimi, simbolnimi idr. znaki.²¹ Terminološka razsežnost je torej le ena izmed ravnin semantike v znanosti.²² Vendar ta besedna ravnina ni monolitna, saj se nobena znanost v svojem razvoju terminološko ne oblikuje takoj, niti v trenutku svoje najvišje kakovostne stopnje, ampak teče njen proces prek treh terminologizacijskih ravnin, in sicer: 1. naravno področno/življenjsko delovno besedje; 2. strokovno izrazje; 3. čisti znanstveni termini, ki so pojmovno reflektirani.²³ Pojem in znak terminologizacije je tu sprejet v »pomenu procesa in gibanja za doslednejšo registracijo delovnega in znanjskega besedja in za pomensko normiranje strokovnega izrazja. Še bolj pa za vse bolj nujno znanstveno raziskovanje in informatiziranje posameznih znanstvenih terminov in njihovih različnih sistemov ... Onkraj tega so termini le določene znakovne nominacije za pojme v okviru določene znanosti.«²⁴ Termini referirajo spoznani, ne pa realni objekt. Ni enačaja med realno in spoznavno ravnijo. Vmes je termin. Ta je vselej rezultat določenega koncepta oziroma teorije, ki stoji za njim, ga utemeljuje in »nosi«. Noben terminološki sistem ne more nadomestiti razvoja konceptov in teorij, saj je terminologija le razvojni »post« v revoluciji znanosti. Je le sestavina znanosti, ne pa že znanost sama. Terminologija mora biti sad refleksije znanosti in ta se mora otesati vsakršnih nadoblasti nad seboj.²⁵ »V jezikoslovju je terminologija podsistem jezika, ne pa toliko »organon« znanosti. V tem lingvističnem pomovanju jezikovna forma požira znanstveno pojmovno vsebino. Jezikoslovna konceptualizacija oblikovanja in determiniranja znanstvene terminologije je tematizacijsko preozka. Izhodišče mora biti znanstveno spoznanje, upeto v razvijanje in določevanje vsebine svojim pojmom, ne pa v določevanje njihovih leksiških nominacij.«²⁶ V tej luči je že Fran Celestin I. 1891 zaklical: »Ne motimo si pojmov.«²⁷ Članek s tem naslovom začena z besedami: »Kdo ne bi rad pritrtil, da je jasen pojem o stvari, o kateri govorimo, prvi

18 Jan Makarovič, *Kritika krščanske ljubezni*, Maribor, 1988, 120-121.

19 Franc Pediček, *Prispevki za teorijo terminologije v znanosti - tudi pedagoški*, Ljubljana, 1990, 68.

20 Glej op. 19, 83.

21 Glej op. 19, 84, 125, 126.

22 Glej op. 19, 83, 125.

23 Glej op. 19, 84, 71, 127.

24 Glej op. 17.

25 Glej op. 19, 58, 59.

26 Glej op. 19, 18.

27 Fran Celestin, *Ne motimo si pojmov*, Slovanski svet, 1891, št. 3, 42.

in najvažnejši pogoj v razpravi o tej stvari? Se ve da jasen in pravilen pojem dobiti ni vselej lahko, pa ravno zato zgodovina človeške omike kaže veliko, veliko slučajev, da so nejasni prvotni pojmi povzročevali cele vrste novih zmot, ki so sledile čisto logično iz nejasno razumljenih prvih pojmov. Koliko preprirov, divjih strasti, bojov in potokov krvi so že zakrivili nejasni pojmi in posledice, izvedene iz njih, ko je vsaka taka posledica le povečevala velikost zmote? To se je zgodilo in se še vedno godi v življenju narodov v obče in pa posebe tudi v *duhovnem* življenju. Tu je bila in je zmota tem laglja, čim subtilnejši, čim abstraktnejši so pojmi. Pa zato vidimo npr. v zgodovini filozofije, kako se menjajo pojmi in nazori in prehajajo večkrat v ravno nasprotno. Kjer je jasno razumenje lahko dostopno in jasno človeku, ki zna logično misliti, ni take nestatnosti, kar je npr. posebno očitno za matematiko. Med pojme pa, ki se ne dajo tako točno označiti, kakor matematične resnice, spadajo estetični...²⁸ Sto let pozneje je podobnih klicev, kakor je bilo nakazano že v uvodu,²⁹ vedno več. Mogoče jih je strniti v ugotovitev: »... kjer vlada pri nas precejšnja *pojmovna, terminološka in konceptualna zmeda*, bomo morali nadomestiti zamujeno v zadnjih 10-20 letih. Teh vprašanj se bo treba lotiti predvsem s strokovnega in razvojnega vidika ter pri tem izhajati iz znanstvenih spoznanj, teoretičnih obravnjav in praktičnih izkušenj v demokratično naravnanih državah. Ne z namenom mehanskega prenašanja teh izkušenj in modelov, marveč z namenom po kritični presoji in produktivni aplikaciji ter poglobljeni nadaljnji teoretični obravnavi pri nas.«³⁰

»Informatizacija zahteva ne le znakovno, ampak tudi pomensko in sporočilno skrajno natančno določene termine, ki so povezani v trdno zgrajene = »konsistentne« sisteme, ne pa da so le »prosto plavajoči« komunikativni simboli v določeni znanosti.«³¹ Seveda mora vsaka znanost skozi to fazo. Toda dokler se na njej zadržuje, omogoča, da vdirajo vanjo neizvedenci. Od tod toliko različne strokovne in znanstvene esejistike, »ne pa pravih znanstvenih besedil, razumevalno in sporočilno čim bolj enoumnih« s termini-pojmi.³² Jože Toporišič in Franc Pediček se glede terminologije, kot kaže, v marsičem razhajata, vendarle se strinjata, da se profesionalizacija neke discipline, torej »strokovnost (zlasti pa znanstvenost) kaže v veliki meri prav v enoumni in ustaljeni terminologiji.«³³ Krizo na tem področju nazorno ilustrira odlomek, ki se sicer nanaša na pisanje o filmu. Zamenjajmo pa predmet vsak s svojim pa se najdemo cele v njem. Sašo Schrott namreč »pogreša osnove profesionalne etike«, ker je »informativno pisanje redno površno, nekritično in pavšalno«, vse prepogosto se »srečujemo z veliko terminološko poljubnostjo, nezadostno definiranostjo estetskih in idejnih kriterijev, včasih pa celo s profesionalno neodgovornostjo posameznih avtorjev.«³⁴

Rešitev je v prizadevanjih po znanstvenem jeziku.³⁵ Znanost je »brez svojega jezika spoznavalno-komunikacijsko in razvijalno mrtva postavka« človekovega življenja in dela. »Jezik znanost predmeti, jo kaže, razkriva v njenih uspehih in porazih«, »je njen »causa secunda«, saj je njen »causa prima« logos.«³⁶ F. Pediček razlaga naravo znanstvenega jezika med drugim na podlagi njegove samostojnosti in dvoravninskosti.³⁷

28 Glej op. 27.

29 Prim.op. 5, 6, 17, 7, 8.

30 Janez Kapun, Profesionalizacija kadrovske dejavnosti, Naši razgledi, 21.12.1990, 702.

31 Glej op. 19, 15.

32 Glej op. 7 in 19, 35, 116, 131.

33 Jože Toporišič, K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije, Jezik in slovstvo, 1973, 1973/74, št. 8, 274.

34 Sašo Schrott, Slovenska filmska kritika, 1945-1981, - Iskanje identitete, v: Vloga kritike v sodobni umetnosti, Velike Lašče, 1981, 107-108.

35 Glej op. 19, 111-131.

36 Glej op. 19, 113.

37 Glej op. 19, 115-119.

Ob vsem spoštovanju, ki ga zasluži slovensko jezikoslovje v prizadevanju po »likanju vseh disciplinskih vrst našega znanstvenega jezika, po njegovem doslednem slovenjenju, ob preganjanju tujih pomenskih zvez in njihovih izraznih jezikovnih različic«³⁸, se avtor zavzema v okviru terminologizacije znanosti za nadrejenost znanstvenih kriterijev nad jezikoslovnimi: »To pomembno in veliko jezikoslovno ter oblikovalno-kulturno delo je pri nas živo še danes. In prav je tako! Biti pa ne sme na čelu razvijanja našega znanstvenega jezika. Ob tej današnji razvojni nalogi je namreč treba opustiti domačijsko prosvetiteljstvo in kulturizacijo znanstvenega jezika ter ga odpreti tokovom sveta. Postaviti ga je treba v pretok in službo današnje svetovne znanosti, ki je vse bolj valujoči ocean, ne pa idilična dežela posameznih znanstveno-nacionalnih zalivov in otokov.«³⁹ To misel je treba skrbno pretehtati in v njeni luči truditi se tako za podomačevanje tujih spoznanj v ustrezno slovensko izrazoslovje, ker se s tem množi in krepi pomembno področje slovenskega jezika. Tega so se dobro zavedali že v preteklosti,⁴⁰ namreč da je v zavesti strokovna/znanstvena terminologija eden pomembnih kriterijev za dokaz narodove življenjske moči in sposobnosti njegovega jezika. Za čas pred prvo svetovno vojno je Bogo Grafenauer zapisal: »Po eni strani so bili tedaj Slovenci že povsem razvit narod z razvito kulturo, znanostjo in umetnostjo, s povsem izoblikovanim jezikom in *strokovno terminologijo*, skratka narod, ki je trdno obstajal in živel.«⁴¹ Tudi danes tega ne gre zanemarjati, seveda pa je treba ob tem upoštevati, da je za knjižni jezik »poleg normiranosti bistvena karakteristika, da je instrument internacionalne civilizacije.«⁴² Po Daliborju Brozoviću »je to najbolj bistven del definicije za standardni jezik, ker ta vedno nastopa šele, ko neka etnična ali nacionalna skupina, vključujoč se v internacionalno civilizacijo, začne v njej uporabljati svoj jezik.«⁴³ Odlično mesto pri tem ima prav znanost: »Vsaka veda je bolj ali manj mednarodna, zato je pri teoretičnih razpravljanjih treba slediti vsem rezultatom na mednarodnem polju in upoštevati mednarodna merila.«⁴⁴

Po tem diskurzu se vrnimo k znanstvenemu jeziku. S stališča jezikoslovja je substanca jezik in znanost akcidenca. S stališča informatizacije pa znanost »substancia«, podstat in jezik akcidenca. Znanstveni jezik je samostojna, avtohtona, avtentična pojavnost informatizacije. Ugotovljena jezikovno funkcijska in sistemsko informatizacijska samostojnost znanstvenega jezika je nujen pogoj za razvoj in razvijanje današnje (naše) znanosti, »saj je znanost brez samostojnosti v označevanju in vpomenjevanju svojih nosilnih prvin, to je pojmov in kategorij, ter v enoumnem in eksaktnem sporočanju svojih spoznanj mrtev korpus človekovega intelektualnega dela.«⁴⁵

Dvoravninskost v jeziku znanosti pa F. Pediček izpeljuje iz de Saussurovega strukturnega modela langue-langage-parole in na tej podlagi loči znanostni jezik od

38 Glej op. 19, 114.

39 Glej op. 38.

40 Zvonka Leder, Terminološka prizadevanja na Slovenskem, Jezikoslovni zapiski, Ljubljana 1991, 155-171.

41 Bogo Grafenauer, Kako Slovenci po odcepitvi, Samostojna Slovenija, glej op. 11, 378.

42 Dalibor Brozović, Vuk Stefanović Karadžić i novoštokavska folklorna koine, v: Standardni jezik, Zagreb, 1970, 113. V tej zvezi je povedno avtorjevo opažanje srbohrvaškega knjižnega jezika: »Ta je danes neelastičen, reven za abstraktne discipline, preprosto nemogoč v kuhinji, restavraciji, industriji in obrtni delavnici, ... posebno ležernost, široka toleranca do odstopanja od norme, navidezna demokratska naklonjenost do nedoločenosti, nedefiniranje detajlov in nians in nepripravljenost za konciznost, preciznost, disciplino in abstraktnost, kar vse je v nekem specializiranem folklorem interdialektu tudi zaželeno in funkcionalno, a za standardni jezik pomeni hudo obremenitev.«(n.m.).

43 Glej op. 42.

44 Branimir Bratanić, Regionalna ili nacionalna i opća etnologija, Slovenski etnograf, X, 1957, 10.

45 Glej op. 19, 116, 117.

znanstvenega in govor posameznega znanstvenika v govornem ali pisnem sporočanju.⁴⁶ »Ta dvoravninskost, izražajoča se kot esenčna in eksistenčna naravnost jezika v znanosti, pa ni samo značilnost celotne ali globalne znanosti (metaznanost in posebne znanosti!), temveč jo je mogoče odkrivati tudi v vsaki posebni znanosti in njeni disciplini.«⁴⁷

Vsaka znanost ima svoj predmet preučevanja. Okrog njega oblikuje sistem pojmov in na osnovi teorije ugotovi njegove zakonitosti. Poleg tega mora vsaka znanost najti najprimernejšo metodo, s katero bo raziskovala svoj predmet. Ob tem si izoblikuje lastno terminologijo. Osamosvajanje posameznih znanosti gre torej po merilih: lasten predmet, lastna metoda, lastna terminologija,⁴⁸ z zadnjima dvema ugotovljamo določene lastnosti. Matej Rode je prepričan, da se je po omenjenem zaporedju (lasten predmet, lastna metoda, lastna terminologija) osamosvojila tudi folkloristika, pri čemer iz sobesedila izhaja, da misli na slovstveno folkloristiko.⁴⁹

II. Terminografija

Terminografija je novejši izraz za terminološko leksikografijo, torej dejavnost, ki zapisuje termine-pojme, vključno z njihovo umeščenostjo v sistem pojmov posamezne discipline.⁵⁰ Tudi raziskovanje znanstvene terminologije namreč zahteva »svojo ustrezno empirično podlago in analizo, ki jo pa lahko da terminologiji le neoporečna terminografija.«⁵¹

Paradigmatski prelom znanosti, ki smo mu priče danes,⁵² zahteva popis ali »inventuro« temeljnega besedišča, zaradi sinteze ob koncu empiričnega obdobja, ko se v okviru današnje kakovostno nove, to je dialektično-holistične paradigme znanosti današnje spoznavoslovje prerazvršča iz racionalistične (oblikovanje pojmovanj) in empiristične (izkustveno preverjanje spoznanj) ravni na informacijsko raven (produkcija in sporočanje celostnih spoznav o stvarnosti in resničnosti).⁵³ »Odsev današnjega paradigmatkega preloma je, da znanstveni termini niso več označeni le fenomenološko-eksistencialno, ampak vpomenjeni in sporočilni tudi ontično-esenčno.«⁵⁴

46 Glej op. 19, 118.

47 Glej op. 46.

48 Matej Rode, Znanosti in meje med njimi, Glasnik SED, 20, 1980, št. 2, 43.

49 Slavistom folklorja praviloma pomeni slovstveno folkloro, zato se jim ne zdi nujno rabiti različnega pridevka: slovstvena.

50 Marjeta Kalin, Terminološki priročnik, Jezikoslovni zapiski, Ljubljana, 1991, 181-190.

51 Glej op. 19, 182.

52 »Na področju znanosti smo danes priče pojavnosti, ki bi jo lahko vzporejali z enciklopedizacijo znanosti v 18. stoletju. Tudi danes gre namreč za podobno strnjevanje, pregledovanje in popisovanje znanstvenega znanja in celotne znanstvene vednosti, le da to ni toliko usmerjeno v njeno vsebinsko inventarizacijo, kar je vsekakor morala opraviti znanost novega veka na prehodu v svoje obdobje, da je lahko prepričljivo razglasila zmago empirizma nad racionalizmom (in v tem okviru tudi nad metafiziko!). To je bilo namreč nujno treba narediti, da je znanost lahko stopila v svoj zmagoviti, to je naravoslovnotehnoški vek ... Smo namreč sredi preloma vekov v znanosti. Vek empirizma, ki se je kot prihodnost porajal že v renesansi, rodil pa se je v 17. in 18. stoletju, se danes lomi v kakovostno nov vek znanosti, ki se obrača proti empirističnemu pozitivizmu in faktografizmu, proti artefaktnemu eksperimentalizmu ter tehnologizmu in proti zasužnjevanju znanosti z različnimi pragmatizmi. Pomeni, da se descartovsko-newtonska paradigma preveša v nekaj novega v znanosti, v spoznavalno in raziskovalno dialektiko (holizem!).« Franc Pediček se pri tem izvajanju naslanja na knjigo Fritjof Capra, *The Turning Point; Science, society and the rising culture*, Wildwood House, London 1981. Glej op. 19, 11, 12-13, 32, 33.

53 Glej op. 19, 11, 87-88.

54 Glej op. 19, 241.

Med vzroki za novo terminologizacijo⁵⁵ je tudi izziv v trditvi, da je to ena izmed najnujnih strukturno-konstitutivnih sestavin vsake posebne znanosti,⁵⁶ ker je pogoj, da se eno ali drugo področje znanosti začne razvijati in se zgradi v samostojno opisovalno-klasifikacijsko in analitično eksplikacijsko področje za pojasnjevanje določenih pojavov, procesov, funkcij in relacij iz dela objektivne stvarnosti in subjektivne resničnosti.⁵⁷

Na podlagi več kot desetletnega dela bolj ali manj v okviru tukaj opredeljene terminografije razločujemo naslednje stopnje v procesu terminologizacije kategorije folklor in posebej slovstvena folklor.

1. Samoniklo in izvorno poimenovanje in vpomenjanje

Imena razdelkov imajo za zaledje Pedičkovo razvrstitev posameznih stopenj,⁵⁸ kar dokazuje, da se tukajšnja obravnava z njim v poglavitnem strinja. Analiza, ki bi morala slediti tu, je bila že predstavljena.⁵⁹ Gre za štiri »terminološke vzporednice« slovstveni folklori: narodno blago, ljudsko slovstvo, tradicijsko slovstvo, ustno slovstvo, znotraj njih pa spet za nekatere različice.

2. Prevzem angleške tujke sproži novo terminologizacijo

Gotovo bi bila predrznost trditi, da je »folklore« prva angleška beseda, ki je, presajena na slovenska tla, tu začela dobivati lastnosti termina, med prvimi pa je prav gotovo. Za boljše razumevanje tega procesa je prvi razdelek v tej zvezi zasnovan dvodelno.

a) Beseda »folklore« dobi v izvorniku naravo strokovnega izraza

Količkaj resno pisanje o folklori navaja na prvem mestu, da je besedo prvi uporabil arheolog William Thoms.⁶⁰ Leta 1846 je pisal časopisu *The Athenaeum*, da bi mu priporočil zbiranje tega, čemur danes na kratko rečemo folklorno gradivo. Da bi ti abstraktni podatki dobili kosti in meso, navajam prevod pisma, ki ga je avtor podpisal kot Ambrose Merton 12. avgusta 1846.

Na vaših straneh se je velikokrat pokazalo, kako se zanimate za to, kar v Angliji imenujemo popularne starine/ljudske starožitnosti (»Popular Antiquities«) ali popularna literatura/ljudsko slovstvo (»Popular Literature«), (čeprav je sicer bolj védenje/modrost (»Lore«) kot literatura in bi se prav primerno dalo opisati s posrečeno saško sestavljenko Folklor (Folklore, - the Lore of the People) - tako da nisem brez upanja, da bom pridobil vašo pomoč pri spravljanju tistega malo klasja, kar ga še ostaja razsejanega po polju, na katerem bi bili mogli naši predniki pobrati bogato žetev.

Vsakdo, ki si je zadal za nalogo preučevati navade, šege, obrede, praznoverje, balade, pregovore itd. starih časov, si je moral zastaviti dve vprašanji: - prvič, koliko tega, kar je nenavadno in zanimivo v teh zadevah, je zdaj popolnoma izgubljeno; - drugič, koliko se še dá rešiti s pravočasnimi prizadevanji. Kar je Hone poskušal napraviti v svoji Vskadnji knjigi itd., lahko *The Athenaeum* s svojo večjo naklado desetkrat učinkoviteje doseže: zbere neskončno število drobnih podatkov, ki osvetljujejo omenjeno snov, razpršeno v spominu tisočev njegovih bralcev in jih ohrani na svojih straneh, dokler se ne pojavi kak Jakob Grimm, ki bo mitologiji Britanskega otočja naredil takšno uslugo, kot jo je za mitologijo Nemčije napravil ta temeljiti

55 Glej op. 19, 12-15.

56 Glej op. 19, 48.

57 Glej op. 19, 50.

58 Glej op. 19, 48-49.

59 Marija Stanonik, Terminološke vzporednice slovstveni folklori, *Traditiones* 20, Ljubljana, 1991, 79-94.

60 O tem pišejo: neznani poročevalec v *Slovenskem narodu*, 1923, št. 99, 3 v članku O Ig. Grudnovem najnovejšem delu; Janez Bitenc, Kaj je folklor in njen pomen, *Mladinska revija*, 1949/50, 283-285; Zmaga Kumer, Uvod v glasbeno narodopisje, Ljubljana, 1969, 3.

starinoslovec in filolog. To stoletje je komaj dalo kako pomembnejšo knjigo, kot je druga izdaja *Deutsche Mythologie*, naj bo še tako nepopolna, kar priznava njen učeni avtor sam. In kaj je to? Množica drobnih podatkov, od katerih so številni videti prav malenkostni in nepomembni, če jih gledamo vsakega zase, ki pa povezani v sistem, v katerega jih je vgradil avtorjev mojstrski um, pridobijo vrednost, kakršne bi jim bil tisti, ki jih je prvi zapisal, nikoli ne upal prisoditi.

Koliko takšnih podatkov bi priklicala v spomin ena vaša beseda, vse od severa do juga - od John o' Groat's do konca dežele! Koliko bralcev bi bilo veselih, da lahko pokažejo hvaležnost za novosti, ki jim jih posredujete iz tedna v teden s tem, da vam pošljejo kak dokument iz starih časov - kak spomin na zdaj opuščeno šego, kako izginjajočo povedko, lokalno izročilo ali odlomek balade!

Takšna sporočila tudi ne bi koristila le angleškemu starinoslovju («antiquary»). Povezava med folkloro Anglije (spomnite se, da si lastim čast, da sem upeljal ime »folklorista«, tako kot si jo Disraeli, da je uvedel besedo »očetnjava« v literaturo te dežele) in folkloro Nemčije je tako tesna, da bodo takšna sporočila morda pripomogla k obogatitvi kake prihodnje izdaje Grimmov Mitologije.⁶¹ Po primeru zгледа takšne povezave Ambrose Merton alias William Thoms pismo končuje z besedami: »Dobro se zavedam, da je otroška pesmica, ki sem jo navedel, dobro znana. Vendar načina, kako je bila uporabljena, nimajo zapisanega ne Hone ne Brand ne Ellis; to pa je eno tistih dejstev, ki - čeprav sama na sebi malenkostna - postanejo pomembna, kadar se povežejo v dolgo verigo. Postanejo eden tistih podatkov, ki naj bi se na pobudo Athenaeuma obilno zbrali za rabo prihodnjim raziskovalcem v tej zanimivi veji literarnih starin/starožitnosti - naši folklori.«⁶²

b) Prijemanje termina na slovenskih tleh

Na slovenska tla je izraz presadil Karel Štrekelj v svoji znameniti prošnji za národno blago: »V novejšem času se rabi za narodno blago in učenje o njem pogostoma angleška beseda folklore, nauk ali vesti o narodu. Folklorista ne zanima samo narodna pesem, pravljica, pripovedka, uganka, vraža, narodni pregovor, rek in zagovor, - on pazi tudi na šege in običaje, na narodno pravo, narodne igre, narodno medicino in vremenska pravila kmetova; tudi kletvin in anekdot ne zameta.«⁶³ Svoj poziv Štrekelj končuje z vabilom, naj se mu pridruži, »komur je na tem ležeče, da stopimo tudi mi v tem oziru v vrsto drugih kulturnih narodov, ki dandanes z občudovanja vredno marljivostjo gojijo svoj »folklor« in odkrivajo, kar je narodov duh rešil in ohranil iz davne preteklosti ...«⁶⁴ Naslednje leto še enači folkloro z »narodnim blagom«: »Silna potreba je, da bi naša Matica ... ker drugega društva nimamo - spravila na dan navodila, kako je zbrati narodno

61 Avtor nadaljuje: »Naj navedem zglede takšne povezave: V enem od poglavij Grimm zelo na široko obravnava vlogo, ki jo ima kukavica v ljudski mitologiji, namreč preroški značaj, ki ji ga je podelil ljudski glas; in podaja številne zglede šege, ki iz števila, kolikokrat se oglasi njeno kukanje, izvaja napovedi. Grimm namreč navaja tudi razširjeno predstavo, »da kukavica ne zapoje prej, dokler se trikrat do sitega ne naje česjenj«. No in nedavno sem zvedel za navado, ki je bila nekoč v veljavi med otroci v Yorkshiru in ki ilustrira dejstvo o povezanosti kukavice in česnje - in tudi to o njihovih preroških lastnostih/atributih. Neki prijatelj mi je povedal, da so imeli otroci v Yorkshiru nekoč (in morda še danes) navado prepevati okrog česnjevega drevesa tole povabilo: *Kukavica, česnjica, / pridi dol in mi povej, / kol'ko let m' je še živet'*. Nato je vsak otrok potresel drevo in število česjenj, ki so odpadle, mu je napovedalo, koliko let življenja je še pred njim.«

62 Avtor končuje svoje pismo s pripisom: »Pošteno bo, če povem, da imam že dolgo v načrtu delo o naši folklori (pod tem naslovom - pomnite gospodje A, B in C, zato me ne poskušajte prehiteti) in osebno sem zavzel za to, da uspe poskus, ki sem vam ga v tem pismu, četudi nepopolno, predložil, da se ga nujno lotite.« Druga prevajalka pa ta pripis prevaja takole: »Samo pošteno je, če povem, da sem dolgo razmišljal o naši »folklori« (pod tem naslovom - gospodje A, B, C, pomnite to in ne skušajte me okraštiti); in sem osebno zainteresiran za uspeh eksperimenta, h kateremu vas - četudi nepopolno - nagovarjam v tem pismu.« Prim. Alan Dundes, *What is Folklore? The Study of Folklore* - University of California at Berkeley, 1965, 4-6.

63 Karel Štrekelj, Prošnja za národno blago, Ljubljanski zvon, VII, 1887, 629.

64 Glej op. 63, 632.

blago, vse to, kar se dandanes imenuje folklore.«⁶⁵ L. 1907 tako kot prvokrat rabi isto besedo tudi za stroko, ki »se ozira bolj na mišljenje in verovanje, na šege in pripovedi človeka ... naroda brez kulture in pod vplivom kulture, kakor ... na zunanje stvari. To disciplino torej imenuje folklore ali narodopisje/etnografija za razloček od »etnologije / narodoznanstva.«⁶⁶ Navedeni primeri kažejo, da rabi Štrekelj »folklore« v vseh treh pomenih, ki so se potem uveljavili v posameznih okoljih. Najprej kot »narodno blago. To, čemur sicer pravimo tudi ustno ali tradicijsno slovstvo.«⁶⁷ V širšo sfero duhovne kulture se nanaša vprašanje, kaj »narod misli ali pripoveduje ali ve o prirodi, živalih, o rastlinah, o rudninah«, medtem ko radovednost, »s kakim orodjem in pa zlasti s kakimi šegami.«⁶⁸ se kaj opravlja, prehaja na področje raziskovanja materialne kulture. Skupni imenovalec vsem trem smerem je tradicija, kar Štrekelj sam tudi izrecno potrdi v svojih predavanjih iz slovstvene zgodovine, kjer ugotavlja, »da se je v vseh velikih evropskih literaturah, da, tudi manjših, nenavadno razvilo, zlasti, kakor se zdi, pod vplivom nemške znanosti, preučevanje narodnopoetičnih elementov literature, zvezanih na eno stran s poezijo srednjega veka, na drugo stran pa z današnjo narodno tradicijo, za katero so pričeli rabiti angleško nazivalo folklore (znanje narodovo, ne o narodu).«⁶⁹

Na platnicah Doma in sveta l. 1896 pa je prejkone prvič natisnjen s krepkimi črkami naslov *Folkloristika*.⁷⁰ Še vedno neznani J.D. takole seznanja bralce z njo: »Novo, neznano ime, kaj ne? Prišlo je z Angleškega. Kaj pomenja? Vedo, ki ni samo angleška, ampak last vsakega naroda. Folklore (Volkslehre, Slovenci bi rekli: narodno blago) zaznamuje v poslednjem času vse, karkoli je v zunanjem in notranjem življenju narodovem: njegove pravljice, pripovedke, pesmi, njegove nazore o pravu, običaje, njegove dovtype in njegovo modroslovje. Nobena stvar omikancev dandanes tako ne zanima kakor folklore. Vse, s čimer se folkloristika peča, nam je znano od mladih nog ...«⁷¹ Tudi iz nadaljnjega avtorjevega pisanja kaže, da avtorju terminološko še ni jasen razloček med predmetom in njegovim preučevanjem, pač pa je mladi *France Stele* kot abiturient kranjske gimnazije⁷² l. 1906 v Predavanju o narodopisnem zbirateljskem delu jasno in nedvoumno zapisal: »Veda, ki se s tem vsem, torej z narodnim blagom peča, se imenuje folkloristika, narodnoznanstvo.«⁷³

Polivalentnost pomenov, ki je doletela izraz folklor in med katerimi je nihal Karel Štrekelj, je doslej gotovo najboljše, kratko in jasno označil Joža Glonar: »Tukaj se beseda ›folklore‹ prvič pojavi v slovenščini. Štrekelj jo rabi v širšem pomenu, ki ga je dobila šele na kontinentu ... Prvotno je v nasprotju z ›Book-lore‹ ponujala samo ono ›narodovo modrost‹, ki se širi od ust do ust, torej Štrekljevo ›ustno ali tradicijsno slovstvo‹. V razširjenem pomenu ›nauk ali vesti o narodu‹ pa se že tudi danes rabi na Angleškem.«⁷⁴ Na drugem mestu je Glonarjeva opredelitev že širša. »Označbo ›folklor‹ za celokupnost tega, kar imenujemo Slovenci v najširšem pomenu besede ›narodno blago‹, je ustvaril angleški arheolog

65 Monika Krojepej, Karel Štrekelj in njegova narodopisna zapuščina, magistrsko delo, Ljubljana, 1988, 84.

66 Glej op. 65, 95.

67 Glej op. 63, 628.

68 Glej op. 66.

69 Karel Štrekelj, Predavanja na univerzi v Gradcu, fotokopije zapiskov je oskrbela Monika Krojepej in se hranijo v Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU v Ljubljani.

70 J.D., Folkloristika, Dom in svet, IX, št. 9, 1896, platnice.

71 Glej op. 70.

72 Emilijan Cevc, Steletovo predavanje o narodopisnem zbirateljskem delu, Traditiones, 14, Ljubljana, 1985, 123-134.

73 Glej op. 72, 130.

74 Joža Glonar, Predgovor k Štreklevim slovenskim narodnim pesmim IV, 1908-1923, 19. op. 8 (pravilno bi moralo biti: 5).

W.J. Thoms l. 1846. Ta prvotno angleška označba je počasi prešla tudi v druge jezike in se vedno bolj širi ...⁷⁵ Glonar še l. 1938 označi geslo »folklore« v svojem Poučnem slovarju kot tujko z naslednjim pomenom: *izprva ustno izročilo med narodom, danes sploh narodopisje v vsem obsegu in znanost o njem*.⁷⁶ Tako je začrtana daljica, ki je v slovenskem okolju dojemala folkloro v današnjem pomenu etnologije in njenega predmeta raziskovanja vse od Karla Štreklja, Matija Murka,⁷⁷ Josipa Westra, Jakoba Kelemine do Joža Glonarja. Tudi France Kidrič jo rabi kot sinonim narodopisju.⁷⁸ Za Ivana Prijatelja pa to ni tako gotovo,⁷⁹ ker marsikdaj iz samega sobesedila ni mogoče zanesljivo dognati, za kateri obseg pomena gre, mogoče je dokazati le rabo izraza. Enaka zadrega v tej zvezi obstaja čez desetletja pri Jožetu Snoju, ko v isti sapi imenuje »folkloro mitološko pripovedko« in »narodopisno prozo«.⁸⁰ Glede na to, da Monika Krojež zagovarja stališče, da Štrekljev enači folklor/istik/o z etnologijo, z besedami »V Štrekljevem programu pa ni bila le izdaja ljudskih pesmi, ampak celotne slovenske folklore«⁸¹ misli gradivo, ki sodi v okvir etnologije nasploh.

Navedeni primeri so poučna ilustracija ugotovitve, da si nova spoznanja šele po hudih zapletih pridobivajo ustrezno pomenskost, ki se prej redko kakor zakonito preliva v potrebno popravljene ali čisto nove znanstvene besedne, numerične ali simbolne znake.⁸²

3. Folklor v kompenzacijski fazi vpomenjanja

Ta faza je bila deloma upoštevana že v prejšnjem razdelku, kolikor je v njem govor o folklori s prizadevanjem po njenem definiranju, ki jo po F. Pedičku kompenzirajo »deskripcija, eksplikacija, distinkcija, komparacija in klasifikacija«.⁸³

a) Folklor = duhovna kultura

Kaj *Niku Kuretu* pravzaprav pomenita folklor in folkloristika, ni nikjer izrečno predstavljal, da pa vanju vključuje šege, je videti iz njegovega zavzemanja za primerno sprejemanje in spremljanje folklor. Pri tem ima pred očmi predvsem šege, saj se jim je pri svojem raziskovanju največ posvečal. Upira se stališčem, ki imajo za odmiranje folklor drugačna merila kot za druge pojave »ljudskega« življenja: »Neverjetno je, kakšna nejasnost, kako zmedeni pojmi in kako napačni odnosi vladajo pri nas glede folklor. Venomer je bilo slišati, da »manjka le še nekaj minut do dvanajste ure«, da torej tečejo »folklori« zadnji trenutki in da bo zdaj zdaj odmrta. Takim nazorom je med drugim botrovalo prepričanje, da je folklor samo stvar preteklosti, da jo je rodila predindustrijska doba, da industrijska doba z njo nima kaj početi in jo bo zato izločila. Ali pa je folklor res edina žrtev industrializacije ... Ni ga področja, ki bi bilo ostalo neprizadeto: politična ekonomija, pravo, morala, šolstvo, vera, celo lingvistika. Kako bi mogla uiti folklor. Če je v njej to ali ono usahnilo, ni to nič posebnega. Usodno je, če gledamo zgolj ozko področje, ki ne zajame celote. Saj nobeno področje človeškega življenja ni avtonomno. Naša družbena stvar-

75 Joža Glonar, Saintyves P. Manuel de Folklore, Paris 1936, Časopis za zgodovino in narodopisje, XXXIII, Maribor 1938, 121-122 (ocena).

76 Marija Stanonik, Iskanje identitete slovenske slovstvene folkloristike, Traditiones, 17, Ljubljana, 1988, 48.

77 Glej op. 76, 43-48.

78 France Kidrič, Zgodovina slovenskega slovstva, Ljubljana, 1929-1938. Stvarno kazalo. Pri geslu folklor je kazalka: glej tudi narodopis, pri geslu narodopis pa kazalka: glej tudi folklor (LIII, LXI).

79 Komentar se nanaša na Prijatelj citat iz spisa Vilka Novaka, Emila Korytky nemški članki o slovenskem ljudskem izročilu, Traditiones, 17, 1972, 28. Drugače glej tudi op. 76, 49.

80 Jože Snoj, Po bližnjici iz folklor, Delo, Književni listi, 29.3.1979, 14.

81 Glej op. 65, 118 in: Monika Krojež, K poznavanju Štrekljeve etnološke usmeritve, Traditiones 19, Ljubljana 1990, 261-268.

82 Glej op. 19, 125.

83 Glej op. 19, 183.

nost je splet vseh področij človekovega življenja. Samo s tega stališča bomo pravični folklori in njeni usodi v idustrijski dobi. Nekaj izginja, drugo kljubuje, novo nastaja ... Če torej kdo meni, da folklor odmira, ima le deloma prav, ne odmira namreč vse, kakor ne odmira vsa dediščina preteklosti. Albert Marinus⁸⁴ opozarja, da je folklor skupek družbenih pojavov, zajetih v »družbeno magmo«, podvrženih istim zakonitostim, istemu pritisku kakor vsi družbeni pojavi. Izhajajoč iz tega spoznanja bomo zato rekli, da folklor ne odmira, ampak se spreminja. Podvržena je družbenim zakonitostim, ki niso usodne, ampak naravne...⁸⁵ Kuret nato na primeru šege blesteče ilustrira, »kako se poraja folklor«, pri čemer izhaja iz kriterija tradicije: »Kar je bilo nekoč »novo«, je danes »izročilo« in kar danes šele nastaja, bo »izročilo« zanamcem.«⁸⁶

Tudi pri Milku Matičetovem pogrešamo eksplicitne razlage, kaj je zanj folklor. Le iz naključnih omemb je mogoče sklepati, da se njen semantični razpon nekako prekriva z duhovno kulturo. Da mu pomeni prehodno oziroma vmesno področje med raziskovalnim predmetom jezikoslovja in literarne zgodovine na eni strani in etnologije na drugi, je očitno.⁸⁷ Ostaja pa neznano, kaj je mislil, ko je zapisal: »Tako so tudi v našem primeru folklorna področja, na katera se ne spušča ne študij etnografije (etnologije) ne študij literature, zato ostajajo pač nedotaknjena, v temi. V mislih imam npr. verovanja in še to in ono, kjer bi folkloristika najlaže razgnala vsako senco.«⁸⁸ Tudi iz sociološke literature je razbrati, da verovanje uvrščajo v okvir folklore. Primer: *Folklor mnogih ljudstev, tudi Slovencev, uči podobno, če izgubiš ljubega ali moža, še vedno lahko dobiš drugega, nihče pa ti ne more nadomestiti mrtvega brata.*⁸⁹ A da to ni slovenska posebnost, potrjuje ameriški avtor, ko folkloro sopostavlja v svojem razmišljanju o mitu ob človekov svetovni nazor. Raziskovalec »začenja z arheologijo, nadaljuje s klasiko, antropologijo, folkloro, zgodovino religije, jezikoslovjem, psihologijo, zgodovino umetnosti in podobnim. ... široko poznavanje verovanj, folklorne in izrazitih posebnosti Indijancev ...«⁹⁰

Malo bolj zgovoren je M. Matičetov ob folkloristiki. Ima jo za »nekaj prožnega, pri čemer je treba mnogo več intuicije, kakor pedantizma.«⁹¹ Ob izidu prve knjige Slovenskih ljudskih pesmi govori o »zgodovini slovenske folkloristike«, katere »pot, ki jo je ... prehodila od izhajanja Štrekljeve zbirke do danes, ni ne kratka ne brezpomembna.«⁹² Iz konteksta je razumljivo, da pri tem ne misli le »na ljudsko pripovedno izročilo«. Ni pa mogoče izvedeti, kolikšen obseg ji določa. Preseneča pa, ko se ob drugi priložnosti obrača na tisto poklicno, v ustanovah,⁹³ na tisto, ki zasluži ime znanstvena folkloristika.⁹⁴ A šele v našem času se zdi naravno, da je folkloristika samostojna znanost, ugotavlja Zmaga Kumer. S svojim vzklikom: »Mnogi mislijo, da je folkloristika

84 Nestor belgijske folkloristike. Glej op. 85.

85 Niko Kuret, Folklor ne odmira, Delo, sobotna priloga, 17.5.1969, 17.

86 Glej op. 85.

87 Milko Matičetov, Josip Jurčič, Regina Kramar in nosilci folklorne, Razgledi, Trst, 1948, 8, 10-11. Isti, O etnografiji in folklori zapadnih Slovencev, Slovenski etnograf, I, 1948, 14. Isti, Bibliografija Ivana Koštičala, Slovenski etnograf III-IV, 1951, 393. Isti, Ljudska proza, Zgodovina slovenskega slovstva, I, Ljubljana, 1956, 135.

88 Milko Matičetov, Folklor v Jugoslaviji in kratak pripis, Sodobnost XIV, Ljubljana, 1966, 628.

89 Jan Makarovič, Mladi iz preteklosti v prihodnost, Ljubljana, 1983, 90. Marko Kerševan, Religija in slovenska kultura, Ljubljana, 1989, 150.

90 Jaime de Angulo, Indijanske zgodbe, spremna beseda Carl Carmer, prev. Tomaž Šalamun, Ljubljana, 1978, 6.

91 Milko Matičetov, Rezijanska pripovedna pesem, Etnolog, 17, 1944, 26.

92 Skupina avtorjev, Slovenske ljudske pesmi, I, Ljubljana, 1970, XI.

93 Ocena M. Matičetovega knjige Vilka Novaka, Slovenske ljudske molitve, Traditiones, 13, 1984, 220.

94 Janez Bogataj, Razvoj načina tehnik etnološkega raziskovalnega dela na Slovenskem, Ljubljana, 1985, 63. Jože Pogačnik, Zgodovina slovenskega slovstva, Maribor, 1969, 194.

tista stroka, kjer je lahko strokovnjak vsakdo, ki pozna ducat fantovskih pesmi«,⁹⁵ daje slutiti, kako naporna je levitev stroke na višjo razvojno stopnjo. Še celó, če kdo piše, da je »s smrtjo ›ljudske pesmi‹ in ›ljudstva‹ (›folka‹) nasploh zmeraj bliže ›grobu‹ tudi neka romantična stroka, ki se imenuje folkloristika« in da ta »umira definitivno, ker izgublja svoj predmet«. ⁹⁶ Kremenškova misel o folkloristih romantikih⁹⁷ je tako reflektivno kot aksiološko diametralno nasprotna Štrekljevim besedam: »Najznačilnejša črta romantikov je ljubezen do vsega narodovega, do narodove prošlosti in sedanosti, do narodovega jezika, do njegove pesmi, pripovedek in pravljic, ver in vrah, do njegovih noš, šeg in navad. Romantiki so tako rekoč folkloristi iz prve polovice prejšnjega stoletja.«⁹⁸ Tej zvezi se ne izmakne niti Boža Krakar-Vogel. Zapiše, da ko Kopitar »priporoča folklorizirano literaturo za kmečkega bralca, ima poleg tega v mislih po eni strani romantično zagledanost v lepoto ljudskega pesništva.«⁹⁹ Anton Slodnjak je podobne procese v literaturi odkrival še v obdobju realizma, čeprav jih med seboj razmejuje: »Prava romantika je iskala v folklori občečloveških vrednot in motivov, naš folklorizirajoči realizem pa neizpodbitne oznake slovenske narodne individualnosti.«¹⁰⁰ Na tem ozadju je Slodnjaku nastalo celo gnezdo pojmov »folklorizirajoča smer«, »folklorizirajoča pripovedna tehnika«, »folklorizirajoče prevrednotenje«. ¹⁰¹ Za njim so označevalec uporabili vsaj še Boris Merhar (»folklorizirajoča ›upesnitve‹ stare legende«), Franc Zdravec (»folklorizirajoča povest«) in Jože Snoj (»... premagal je v sebi nujno folklorizirajočega začetka, lastno začetkom vseh nacionalnih epik ...«¹⁰²

Sintagmo »hagiografska folklor« rabi Milko Matičetov - s pojasnilom: »Besede si nisem izmislil jaz, rabi jo L.Réau. Zdi se mi vredna posnemanja.«¹⁰³

Za poanto razdelka je prihranjena »duhovna folklor«, ¹⁰⁴ ki se zdi prvi hip pleonazem, a prejkone izhaja iz občutka in védenja, da obstajajo tudi opredelitve, ki v folkloro uvrščajo tudi nekatere pojave iz materialne in socialne kulture.¹⁰⁵

b) Folklor - umetnostne panoge

Najbolj celostno je tukajšnje vprašanje zajeto v opažanju Franca Zdravca, da je v Cankarju »kar tlela misel na umetniško produktivno folkloro in zgodovino.«¹⁰⁶ Iz konteksta je sklepati, da avtor misli v prvi vrsti na slovstveno folkloro, dalo pa bi se v njegovi zvezi videti tudi vse umetnostne panoge.

Pri Slovencih je problem vsebine pojma folklor med prvimi in najbolj pregledno predstavila Zmaga Kumer, ki pri tem loči tri »bloke«: »zahodnega«, ki z omenjenim terminom poimenuje celotno umetniško ustvarjalnost najširših plasti prebivalcev in to tako v duhovni kot materialni kulturi. T.i. »vzhodni šoli« (najdosledneje se tega držijo v državah nekdanje Sovjetske zveze) pomeni folkloro samo ustno umetnostno ustvarjanje delovnega ljudstva, torej »ljudsko poezijo, prozo in petje«. Tedanja Jugo-

95 Zmaga Kumer, Kam bi s to folkloro, Ljubljana, 1975, 27. Ista, Ljudska pesem v sodobnosti, v: Pogledi na etnologijo, Ljubljana 1978, 335.

96 Bojan Kavčič, Kje so tiste stezice, Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 17/1977, št. 3, 40.

97 Slavko Kremenšek, O etnologiji in folkloristiki, Naši razgledi, XXVI, 1977, št. 20, 518.

98 Karel Štrekelj, Prešeren in narodna pesem, Zbornik Matice Slovenske, III, 1901, 1.

99 Boža Krakar-Vogel, Obravnavanje Kopitarja v šoli, v: Jernej Kopitar v Vukovem letu, ur. Joža Mahnič, Ljubljana, 1987, 50.

100 Anton Slodnjak, Slovensko slovstvo, Ljubljana, 1968, 153.

101 Glej op. 100, 153, 156, 157, 158, 160, 161.

102 Glej op. 92, in Franc Zdravec, Folklorni junaki v Cankarjevi literaturi, Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 20/1980, št. 2, 81.

103 Milko Matičetov, Zvezdna imena in izročila o zvezdah med Slovenci, Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike, Ljubljana, 1973, št. 2, 72.

104 Glej op. 102, Franc Zdravec, n.m.

105 Marija Stanonik, Iskanje identitete slovenske slovstvene folkloristike, Traditiones, 17, Ljubljana, 1988, 41-70.

106 Glej op. 104.

slavija je po njenem ubrala srednjo pot, saj je v njej obsegala »folklor ljudsko poezijo, pripovedništvo, glasbo, ples, običaje in verovanje.«¹⁰⁷ Z. Kumer je bila tudi pri prvih, ki se je v socialističnem obdobju javno in pogumno zavzela zanj - pač ne s teoretičnih izhodišč, ampak na podlagi razgledanosti o raziskovanju predmeta po svetu in lastnih terenskih izkušnjah. S tem zaledjem dokazuje zmotnost pogledov, ki folkloro zapisujejo pogin. Navezuje jo na »ljudska izročila«. Odločilen zanj je torej kriterij tradicije, ki ji kot kulturna vrednota pomeni izraz narodove identitete: »Folklor živi, dokler živi ljudstvo, ker je izraz njegovega življenja, zato se more le izpreminjati po svoji zunanji obliki, v skladu s časom in razmerami, ne more pa v celoti zamreti. Folklor je tisti vir, iz katerega črpa kultura za svoje stvaritve, če naj postanejo last vsega naroda ne le nekaterih izbrancev.«¹⁰⁸

Valens Vodušek je v vznemirjenih diskusijah o razmerju med etnologijo in folkloristiko zapisal, da k folkloristiki šteje panoge, katerih raziskovalni predmet se nanaša na umetnostne kategorije človekove kulture: besedna umetnost - bodisi v proznih, pesemskih ali dramskih stvaritvah, glasbena in z njo tesno vezana plesna ter likovna ali upodabljalna umetnost v najširšem smislu. V skladu s tem ne govori o eni sami folkloristiki, ampak o folklorističnih strokah.¹⁰⁹ Vendar je vprašanje, ali je to Vodušekova osebna novost ali novost koga drugega iz njegove muzikološke srenje, saj iz poročila o ustanovnem sestanku »Društva folkloristov Slovenije« 6.6.1956 zvemo, da se ga »je udeležilo 19 folkloristov, zastopnikov starega in najmlajšega rodu ter vseh panog folklorne.«¹¹⁰ Da je bila njegova stroka občutljiva za finese - kdo pa, če ne glasbeniki? - kaže vrstni pridevnik v naslovu »Udruženje muzičkih folklorista Jugoslavije«¹¹¹ in preciziranje Stanka Vurnika, da ima za svoj predmet obdelave »glasbeno folkloro.«¹¹² Nihče ne tematizira, kaj mu to pravzaprav pomeni, a iz sinonimnosti v pisanju o nekaterih glasbenikih iz 19. st. zaslutimo, da so ustvarjali »v razponu tonskega mišljenja, kjer so jih vodile samo narojene (folklorne) izkušnje.«¹¹³

1. S tukajšnjega vidika obravnave se je iz glasbeniških vrst problemu najbolj skrbno posvetil Janez Bitenc in to že l. 1949. Folklori daje prednost kot glasbenemu in ne toliko kot besednemu pojavu, čeprav se razveseljivo pomudi tudi ob terminološki plati problema: najraje se nam predstavi sicer tuja, a kljub temu že kar udomačena beseda z dvema najobičajnejšima pridevnikoma »plesna in glasbena, v znanstvenem svetu pa gibna in zvočna. Večina bi samo besedo folklor kar težko razumela, če ji ne bi stala ob strani dvojica imenovanih pridevnikov, ki šele predstavno ponazorita tujko ter ji dasta življenje v znanstveni, a tudi v vsakdanji ljudski govorici.«¹¹⁴ Sploh je ta doslej pozabljeni in zanemarjeni Bitenc članek prva obravnava, ki skuša opredeliti predmet folklorističnih panog z enotnimi izhodišči, čeprav je težišče - saj je avtor glasbenik - na glasbeni folklori. In medtem ko se je Vodušek dal ujeti v past, ki jo za tukajšnji problem nastavlja »likovna folklor«,¹¹⁵ se J. Bitenc tej nevarnosti tenkočutno izogne,

107 Glej op. 95, Kam bi ..., 6.

108 Zmaga Kumer, Nekaj misli o današnjem stanju slovenskega folklor, Slovenski poročevalec, XIII, 1952, št. 27. Ista, Folklorni zapiski, Slovenska glasbena revija, knj. del. III, Ljubljana, 1955, št. 1-2, 12-13.

109 Valens Vodušek, O sodobnih nalogah folkloristike, Zbornik: Zveza društev folkloristov Jugoslavije, Piran, 1977, 294-297.

110 Brez podpisa, »Društvo folkloristov Slovenije« ustanovljeno. Glasnik ISN pri SAZU, Leto I, št. 1, okt. 1956 / Verjetno je bila ta ustanovitev povod za ustanovitev Glasnika. /

111 L. 1952, v Puli, Glej op. 110.

112 Stanko Vurnik, Studija o glasbeni folklori na Belokranjskem, Etnolog IV/2, Ljubljana, 1931, 165 sl.

113 Borut Loparnik, Slovenska glasba in slovenska cerkev: 19. stoletje, v: Vloga cerkve v slovenskem kulturnem razvoju 19. stoletja, Ljubljana, 1989, 166.

114 Janez Bitenc, Kaj je folklor in njen pomen, Mladinska revija 1949/50, V, 283.

115 Marija Stanonik, Slovstvena folklor v domačem okolju, Ljubljana, 1990, 37.

saj mu folkloru pomeni »nikjer zapisano, živo ljudsko gibno, pripovedno in glasbeno snovanje, ki prehaja iz roda v rod, od človeka do človeka. Folkloru nikjer ne miruje. Vselej se spreminja, dopolnjuje ali omejuje, toda vedno se prilagodi svojemu okolju in dobi, faktorjema, ki ji klešeta svoj pečat.«¹¹⁶ Avtor nato nazorno pojasnjuje nastanek, razvoj in obstoj omenjenih folklornih pojavov: »Stvaritev slehernega folklornega motiva je vselej iznajdba enega samega človeka, nikdar ljudskega kolektiva kot celote. Vseeno ali je najpreprostejši pastir ali slaven umetnik. Poglavitno je, da je večini ljudskega kolektiva ples, pripovedka, pesem všeč. Tak motiv oz. celotna stvaritev mora torej vsebovati vse tiste prvine, ki so nekje v praosnovi večini globoko ukoreninjene tako v gibnosti (plesu), govoru (pripovedovanju, recitiranju) in zvoku (glasbi). Takšno, večini ugodno, prijetno in razumljivo obliko umetnikovega ali preprosto ljudskega gibno pripovednega zvočnega snovanja si osvaja in prisvaja rodna skupnost od ... nezapisanega, torej vedno živega ustnega izročila ... Družbeni razvoj, socialno okolje in krajevni položaj so faktorji, ki vplivajo na razvoj mišljenja in čustvovanja preprostega človeka, ki si temu primerno kroji tudi svojo samobitno umetnost v gibu, govoru in zvoku ... Če bomo gledali na folkloro s stališča današnjih estetskih in etičnih načel, ne bomo mogli nikdar najti v njej tistega, kar globoko skriva v sebi. Prav zaradi teh razumništvu, polno razumskih presodkov in družabnih navad se zdi vse, kar počenja v svojih obredih in šegah socialno niže stoječe ljudstvo, smešno, nemogoče grdo, neumno. Prav tako kakor družbeni razvoj in socialno okolje, pa kleše v folkloro tudi krajevna oblikovitost izrazite poteze. Te soustvarjajo v različnih krajih živečim ljudem - rodnim kolektivom različno nagibje (svojskost plesnih gibov), narečje (svojskost govora) in nazvočje (svojskost glasbenega prenašanja). Vsakdo tedaj opazi, da govori Korošec drugače kot Dolenc, Panonec drugače kot Primorec, prav tako belokranjska govornica ni podobna nobeni od naštetih. Isto razliko opazimo tudi pri nazvočju in nagibju, to je v glasbi in plesu. Socialno okolje, družbeni razvoj in krajevni položaj so torej najodločilnejši činitelji, ki soustvarjajo in vcepljajo izraznosti preprostega ljudskega kolektiva svojstven pečat. Skupek vseh naštetih činiteljev, ki nerazdružno žive v sleherni obliki preprostega ljudskega snovanja, pa je jedro folkloristične znanosti. Ta na podlagi v tisočletju nanizanih oblik ljudske miselnosti proučuje in ugotavlja zgodovinski razvoj in napredek. Slovenski folklorist s temi znanstvenimi prijemi lahko kolikor mogoče ostro, toda pravično postavlja pravilne meje našega slovenskega etničnega ozemlja.«¹¹⁷

Razen omejitve na ljudstvo, ki pa je bila tedaj še razumljiva, Bitenčevo izvajanje docela vzdrži današnja kritika. Za kriterij opredeljevanja folkloristične problematike upošteva tradicijo, estetiko istovetnosti, če si sposodimo izraz pri Juriju Lotmanu¹¹⁸ in tak način njenega obstajanja, ki v študijske namene zahteva prekodiranje.¹¹⁹ V tem primeru, ko imamo pred očmi vse folkloristične panoge, pač ni mogoče reči »ustnost«, saj /instrumentalna/ glasba in ples »govorita brez besed«.

2. Zdi se, da je prav tu kal hudega nesporazuma. Medtem ko se je med glasbeniki in muzikologi, a tudi drugimi lepo uveljavil termin »glasbena folklor« (Josip Dravec,

116 Glej op. 114.

117 J. Bitenc končuje prispevek s stavkom: »... in s tem tudi v znanstvenih ugotovitvah zahteva to, kar je krivično odtrgano od naše zemlje in naših ljudi, slovenski folklorist zahteva Koroško in še neosvobojeni del Primorske.« Gl. op. 114.

118 J. Lotman, Predavanja iz strukturalne poetike, Sarajevo, 1970, 244-258.

119 Glej op. 115, 37 sl.

Marjan Lipovšek, Primož Kuret, Valens Vodušek, Milko Matičetov)¹²⁰ in primerna izvedenka »glasbeni folkloristi«¹²¹ ter je z občutkom za jezikovne finese nastala tudi »pevska folklor« (J.Malle),¹²² je precej drugače s »plesno folkloro«. Le redki (Janko Malle, Jože Humer)¹²³ so jo z dodanim prilastkom pripravljani postavljati na mesto, ki ji gre. Večinoma ji v komunikaciji vrstni prilastek izpuščajo, čeprav je to istovrstni pojem kot glasbena, obredna in slovstvena folklor, da o likovni sploh ne govorimo. Ta površnost, ko se »v splošni rabi pojem folklor enači z ljudskim plesom ali sploh z drugotnim nosilcem ljudskega plesa, s folklorno plesno skupino«,¹²⁴ je privedla do odpora proti folklori nasploh, še posebno, ker ples zlepa ni več original, ampak imitacija, surogat, simulacija, strokovno bi dejali folklorizem. Res je današnji čas prav v znamenju ponaredkov, toda prebujenega odjemalca ti ne zadovoljijo. Od tod izenačevanje dejavnosti »folklore in športa«,¹²⁵ pa tudi želja »pokazati, da je slovenska kultura le nekaj več kot folklor in šport«,¹²⁶ dalje upiranje stereotipnemu srečevanju »zgolj na temelju folklore, zborovstva in improviziranega ljubiteljstva«,¹²⁷ pri neka-terih avtorjih pa celo odsotnost merila za kvaliteto ustvarjalosti.¹²⁸

Mirko Ramovš hvalevredno opozarja na *vprašljivo prekrivanje termina »folklorist«*. Na eni strani izraz pomeni strokovnjaka te ali one folkloristične panoge (Milko Matičetov: »Ob tem, da v zapisu iz naših dni naletimo na črte, ki so veliko bolj arhaične kot v varianti iz šestdesetih let prejšnjega stoletja, bi se morali zamisliti posebno tisti, ki menijo, da je zbiranje folklorne gradiva danes le brezpomembno paberkovanje ... Folklorist kajpada ne more zmerom zapisovati natančno kakor lingvist, vendar bi v splošnem moralo veljati načelo, da bodi vsak zapis v narečju. Postopek njihovega dela ima svoje zakone. Ni zgolj kaprica, če folkloristi vztrajno terjajo podatke o tem, kdo je kako zgodbo povedal in kdo jo je zapisal. Prav zato bo tudi folklorist gledal, da ujame najugodnejšo priložnost, da si zagotovi pogoje za uspeh - dober zapis.«¹²⁹), na drugi strani pa člana plesne folklorne skupine.¹³⁰ Za razloček od prvega bi se drugemu bolj prilagalo ime »folklore«, ki se oblikovno ujema npr. s pojmom pevec, igralec.

3. Po uveljavljenih znanstvenih kriterijih je prekodiranje tista sporna točka, zaradi katere *likovna folklor* le pogojno nosi to ime. Zato jo je bilo v obdobju izničenja folkloristike mogoče jemati za vzorec, kako so v tem pogledu etnološka izhodišča dosledna. Z druge strani je bilo v tem smislu več tihega strinjanja kot kritičnih

120 Josip Dravec, Glasbena folklor Prekmurja, Ljubljana, 1957. Milko Matičetov, Glej op. 92, X. Marjan Lipovšek, Naši razgledi 1961, 521. Primož Kuret, Vurnikov prispevek k naši muzikologiji, Naši razgledi, 24.9.1982. Valens Vodušek, O evropski etnomuzikologiji, Poglavlja iz metodike etnološkega raziskovanja, Ljubljana, 1980, 43.

121 Glej op. 110.

122 Janko Malle, Prebijamo obzorje ekskluzivnega naslanjanja na lastno izročilo? Sodobnost XXXIV, 1986, 1158.

123 Glej op. 122 in Jože Humer, Moji razmisleki o plesni folklori, Folklorist, VIII, št. 1-2, 1985, 1-3.

124 Mirko Ramovš, Folklor in folklorizem, Folklorist, V, št. 21-22, 1.4.1982, 3: »Pogosto beremo, da bo na prireditvi nastopala folklor ali da bodo praznovali obletnico folklore. Tako izražanje je malomamo, saj obletnic ljudskega pesništva ali plesa vendar ne moremo proslavljati in tudi šege ne nastopajo. Zato moramo paziti, da bomo dosledno govorili in pisali o folklorni dejavnosti ali folklornih skupinah. Veda, ki preučuje folklor, se imenuje folkloristika, a raziskovalcem folklore pravimo folkloristi. Torej zopet izraz, s katerim v splošni rabi napačno imenujemo člane folklorno-plesnih skupin in celo glasilo za folklorno dejavnost se tako imenuje. Prizadevajmo si, da odslej vsaj v knjižni rabi člane folklornih skupin ne bomo imenovali folkloriste ...«

125 Brane Rozman, Slovensko narodno življenje v zdomstvu, Družina, 1990, št. 5, 13.

126 Janez Gril, Blejska župnija rešuje kulturo, Družina, 1989, št. 36, 5 (izjava Jošta Martelanca).

127 Janez Strehovec, Povezave z zamejstvom, odpiranja k daljam, Delo, 10.5.1984, 1.

128 Edvard Kocbek, Listina, Ljubljana, 1982, 421. Lojze Rebul, Vrt bogov, Ljubljana, 1986, 75.

129 Milko Matičetov, Ljudska proza, v: Zgodovina slovenskega slovstva, Ljubljana, 1956, 127, 137.

130 Glej op. 124.

odzivov,¹³¹ zato je mogoče tukaj navesti le Maksima Gasparija. Toda še pri njem ni jasno, ali misli s folkloro le na določeno zvrst likovne umetnosti, to je likovno folkloro ali tudi na druge panoge umetnostnega izražanja, ker predvsem poudarja kategorijo estetskosti: »Ko je naš meščanski človek pred kakimi osemdesetimi leti hodil po idrijskih brdih in Poljanski dolini, je pri vstopu v kmečki dom zagledal živopisnemu vencu podobno borduro okoli stropa - borduro znamenitih ljudskih slik na steklo. Ta meščanski človek, ki je imel še nepokvarjen in uravnovešen čut za estetsko umetnostno formo, je sprejemal in doumeval z zdravim razumom in srečnim užitkom tudi lepote naše folklore.«¹³²

Naklonjenost Maksima Gasparija opisanim likovnim pojavom je bila očitna tudi v njegovem ustvarjanju. Ime »narodnega umetnika« si je prislužil tudi zaradi svojih »folklorističnih risb«.¹³³ Seveda bi bilo ustreznejše reči folklorizemskih, ker gre namreč za slikarjevo umetniško upodabljanje, ki skuša ujeti ljudskega duhá, in ne za strokovno risanje.

V okviru likovne problematike je še omemba »folklornega razvoja« in »folklorne dediščine« pri Ivu Pirkoviču, ko predstavlja svojo tezo o razvoju in nastanku slovenskega kozolca,¹³⁴ a žal ni tematiziral, kaj mu omenjeni zvezi kategorialno pomenita. Negativno je privednik konotiran pri Alojzu Rebuli: »Na Slovenskem, tej gredici, ki ostaja še naprej ruralna in *folklorna*, brez odraslejšje civilnosti ... zamejstvo celo utegne pomagati, da se Slovenija izliže iz kalupa *folklorne province* v zavestno narodno skupnost, ... naših *folklornih kozolcev* ne bo.«¹³⁵ Janezu Dolencu pa je »podoba poljskega znamenja tipična *folklorna značilnost* slovenske pokrajine.«¹³⁶ Iz stroke pa prihajajo opredelitve: »sintetična folklorna podoba« (B.Orel), »folklorni milje« (»... ker sam folklorni milje ne pozna teoretične samorefleksije, so sociološko podobo tega okolja soustvarjali raziskovalci« (M.Terseglav).¹³⁷

Revnost primerov, ki bi presojali likovno umetnost kot eno od panog folkloristike, samo potrjuje v začetku nakazano trditev. Ali ni mogoče iz naslednjega citata Stanka Vurnika sklepati podobno? Ne more biti zgolj naključje, da tenkočutno loči na eni strani »kmečko in ljudsko umetnost« in na drugi »folklor«. V študiji o slovenski avbi piše: »Ob smrti teh noš šele so se - baš romantiki so bili to - ljudje zavedli njih lepote in so jim v svoji navdušenosti podmaknili oni nacionalni pomen, ki ga te »narodne noše: ponekod uživajo še danes ... Takrat šele se je vzbudil interes inteligence za dotlej toli zaničevano kmečko in ljudsko umetnost ter folklor.«¹³⁸

4. Slovstvena folklor

Maja Bošković-Stulli, ki je storila največ za modernizacijo slovstvene folkloristike v nekdanji Jugoslaviji, je ob priložnosti na kratko razmejila pojma ustno slovstvo in folklor: »Po strokovni tradiciji, ki se je v Jugoslaviji sorazmerno utrdila, folklor označuje vse oblike avtentičnega ljudskega umetniškega ustvarjanja - ples, glasbo, slovstvo in likovno umetnost. Potemtakem ime folklor v ožjem pomenu označuje

131 Razen presenetljive ugotovitve Ivana Sedeja, da je to, s čimer se ukvarja, pravzaprav folkloristika - na pogovoru, ki sta ga organizirala Slovensko etnološko društvo in Katedra za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani 15.2.1989 ob razpravi Marije Stanonik, Iskanje slovenske identitete slovstvene folkloristike (Traditiones, 17, Ljubljana, 1988, 41-70.)

132 Maksim Gaspari, O ljudskih slikah na steklo, Etnolog, 12, 1939, 5.

133 Marjan Rožanc, Manihejska kronika, Ljubljana, 1990, 78.

134 Ivo Pirkovič, O nastanku žitnega kozolca, Slovenski etnograf XVI-XVII, 1964, 289, 302.

135 Alojz Rebula, Vrt bogov, Ljubljana 1986, 271.

136 Janez Dolenc, Simon Gregorčič (Znameniti Slovenci), Ljubljana, 1989, 103.

137 Boris Orel, Folklorni festivali, Etnolog, 13, 1940, 156; Marko Terseglav, Ljudsko pesništvo (Literarni leksikon), Ljubljana, 1987, 21.

138 Stanko Vurnik, Doneski k študiju slovenske avbe, Etnolog I-II, Ljubljana, 1926/27, 41.

tudi ustno slovstvo.«¹³⁹ V tem konkretnem kontekstu jo vendar opušča in to iz dveh temeljnih vzrokov: 1. v tem besedilu je nujno pokazati čim tesnejšo, tudi terminološko zvezo našega predmeta razpravljanja z literaturo; 2. termin folklor v pomenu ustnega slovstva seveda obsega vse njene umetniške vidike, obenem tudi tiste etnološke, ki s posebnega literarnega vidika niso pomembni, čeprav so ti še kako pomembni za celostno poznavanje pojavov ustnega slovstvenega ustvarjanja. Ti vidiki se med seboj ne morejo ostro in jasno razmejiti, toda težišče preučevanja se spremeni glede na to, s katerega vidika se pristopa k predmetu. »Nikakršnih opravičil ni za nasprotje pojma ›ustno slovstvo‹ t.i. ›folklori‹ kot neumetniškemu pojavu. Le njuna obsega se popolnoma ne ujemata; v terminu ›ustno slovstvo‹ je bolj poudarjen vidik literarne vede in je zato primernejši, kadar gre za literarno zgodovino.«¹⁴⁰ To je dokaj razumljiva utemeljitev razločevanja med ustnim slovstvom in folkloro, vendar ne najbolj posrečena - glede na problematiko, ki jo razgrinja v svojem delu *Oblike ustnega in oblike pisanega pesništva* Jovan Hristić,¹⁴¹ pri nas pa je to storil Jože Koruza, čeprav ne tako radikalno.¹⁴² Zanju je ustno slovstvo bistveno širši pojem od pojava, ki ga tu imenujemo slovstvena folklor, saj prvi upošteva pri tem tudi oblike moderne književnosti, medtem ko ima Koruza v mislih predvsem različne oblike slovstvenega delovanja pred iznajdbo tiska, npr. cerkveno pesem.¹⁴³ Glede na širino, kakršna se je za pojem folklor uveljavila v nekdanji Jugoslaviji in Sloveniji,¹⁴⁴ je smiselno govoriti o različnih panogah folkloristike, v tukajšnjem primeru torej o *slovstveni folkloristiki*,¹⁴⁵ katere predmet obdelave je *slovstvena folklor*. Zakaj ravno »slovstvena« in ne na primer književna, literarna?

Julij Kleinmayr, ki je napisal prvo Zgodovino slovenskega slovstva v slovenščini,¹⁴⁶ je slovstvo takole opredelil: »Slovstvo je sploh zercalo vsacega naroda, v katerem se jasno kaže, ali on v svojem življenju napreduje ali nazaduje. Slovstvo je cvet omike, slovstvo priča, kaj zmore narod sam iz sebe, ono je merilo moči narodove, merilo spoštovanja, katerega sme zahtevati s strani drugih narodov. Slovstvo nam svedoči, je li narod vreden, da biva na svetu.«¹⁴⁷ Ivan Prijatelj, ki je po vzoru Andreja Belinskega l. 1919 razmejil slovstvo, pismenost, književnost in literaturo, je slovstvu podelil najširši pomen in se v definiciji s Kleinmayrom v bistvu ujemata, le da je Prijateljevo izražanje bolj strokovno profilirano: »Slovstvo je najboljšejši pojem. S tem nazivom označujem vse narodno umovanje, ki se poslužuje za svoje izrazilo ›besede‹ (slova) od preprostega narodnega rekla ali pregovora do kompliciranega filozofskega traktata. Narodno zarotilo ali umetna pesem pravega ali dozdevnega pesnika, srednjeveška kronika ali pragmatično moderno zgodovinsko delo - učbenik, slovar, knjižni katalog, sadjerejsko navodilo, politični ali nabožni govor. Vse je slovstvo ... Slovstvo, pismenstvo, književnost, literatura, pomenijo po

139 Maja Bošković-Stulli, *Usmena književnost u sklopu povijesti hrvatske književnosti*, v: *Usmena književnost*, Zagreb, 1971, 31-58.

140 Glej op. 139, 45 (op. 20).

141 Jovan Hristić, *Oblici moderne književnosti*, Beograd, 1968, 81-103.

142 Diskusijski prispevki, razgovori ob referatih, pripombe in mnjenja, *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, 20/1980, št. 2, 106.

143 Jože Koruza, *Cerkvena pesem, spremna beseda k reprintu Ta celi catehismus, eni psalmi, inu teh vekskih godov, stare inu nove Kerszanske pejsni*, od P.Truberja, S.Krellia, inu od drugih sloshena, inu s dostemi lepimi Duhovnimi Pejsin pobulshane, Ljubljana, 1984, 307-310.

144 Odredba pojma »Folklor«, Udrženje Saveza folklorista Jugoslavije, Varaždin, 1957, 271-273. Maja Bošković-Stulli, O pojmovima usmena i pučka književnosti i njihovim nazivima, *Umjetnost riječi*, 17, Zagreb 1973, št. 4, 149-184. Glej op. 95, Kam bi s ...

145 Glej op. 2 in 3 v prispevku Marija Stanonik, *Modeli razmejevanja slovstvene folklore in literature*, *Glasnik SED*, 20, 1980, 53-58. Glej tudi tu op. 142, 57.

146 Leksikon Cankarjeve založbe: *Slovenska književnost*, Ljubljana, 1982, 149.

147 Julij Kleinmayr, *Zgodovina slovenskega slovstva*, 1881, 3.

svojem postanku, ne pa po svojem trajnem obsegu obenem tri stopnje v razvoju sodobne kulturne zavesti. Tudi najprimitivnejši rodovi imajo potrebo skromnega umstvenega snovanja, ki ga izražajo v jeziku. Že prvotni človek izraža svoja enostavna čustva in začetke svojih miselnih tvorb v pregovorih, prilikah, narodnih pesmih, svoje doživlja v sporočilih, svoje religiozne pojme, razlagajoče postanek stvari in sveta v bajkah, pogosto še zelo kurioznih po vsebini in obliki. S temi proizvodi se začenja slovstvo vsakega naroda ... O književnosti govorimo torej takrat, kadar imamo v mislih vse produkte v rokopisu ali tisku ohranjenega slovstva brez posebnega ozira na njegovo kakovost ali naravnost umetniško vrednost ... Literatura je poslednji izraz duševnosti nekega naroda na najvišji stopnji njegovega razvoja, na kateri prihaja narod do popolne svoje samozavesti v osebah svojih izbrancev - leposlovnih umetnikov. Njeni umotvori niso več slučajni pojavi, ampak se vrste v organični, živi razvojni zvezi, ki jo tvorijo med sabo proizvod, avtor in njega narod.«¹⁴⁸ Pojme je pred časom strnjeno predstavil javnosti tudi Jože Koruza.¹⁴⁹ Po logiki stvari pride za tukajšnji predmet v poštev le označba: slovstveno, slovstvena folklorja torej, če hočemo biti precizni glede na več panog folkloristike, medtem ko raba pojmov znotraj literarne vede dokazuje, da njenim raziskovalcem prilastka ni treba, saj jim zadošča že temeljno geslo za razmejitev dveh vrst besedne umetnosti. Zbrani podatki pričajo o tem dovolj nazorno.

Že Karel Štrekelj je ločil med dialektološko, folkloristično in leposlovno vrednostjo starejših zapisov.¹⁵⁰ Joža Glonar je ocenil Gregorja Kreka članek o izhodiščih za izdajanje slovstvene folklorje,¹⁵¹ »da bo v folkloristični literaturi vedno ohranil svojo vrednost ne samo kot dokument časa, ampak tudi vsled svojih umnih, vseskozi pravih znanstvenih nazorov«, s katerimi »je bil postavljen temelj, na katerem se dviga vse poznejše delo«. ¹⁵² Ivan Šašel ima svojo zbirko Bisernic za »folkloristično knjižico«. ¹⁵³ V Slovenskem narodu l. 1923 pa se neznani ocenjevalec ene od zbirk Iga Grudna na široko razpiše o tukajšnjem vprašanju, resda malce patetično, a z redko razgledanostjo v romanski prostor: »Poslednji avtor Grudnovega duha vas domisli narodne popevke, ki je v novejši dobi vzbudila zanimanje vsega prosvetljenega duha. Nekoč temu ni bilo tako. Kot osamela izjema velja npr. mnenje filozofa *Montaignea* (16.st.): »Ljudska in zgolj prirodna poezija ima preproščine in miline, po katerih se dá primerjati s poglavitno krasoto dovršene umetne poezije: to se vidi na gaskonjskih vilanelah in na pesmih, ki nam jih donajajo od narodov, kjer ni duha ne sluha o vedi ali vsaj pisavi.« Tudi *La Fontaine* in *Molière* sta preko tedanjih nazorov po nagonu vzljubila naravno narodno kitico. Kot predhodnik folkloristiki¹⁵⁴ se navaja Christophe Ballard, ki je početkom 18. stoletja obelodanil »Brunettes« ali Nežne napeve in Poskočnice. Plodoviti Restif de la Bretonne je v svoje romane vpletel mnogo burgonjskih narodnih starin, Chateaubriand se je za svojega bivanja v Angliji ogrel ob škotskem bardu Ossianu ... toda v tistem času je že vsa Evropa plamenela v ognju za

148 Ivan Prijatelj, Izbrani eseji, I, 1952, 3-36.

149 Glej op. 142.

150 Citira Boris Merhar v članku Folklorja in narodopisje, v: Slovenska matica 1864-1964, Ljubljana 1964, 116, 130.

151 Gregor Krek, Nekoliko opazek k IV. zvezku Štrekljevih Slovenskih narodnih pesmi, 1908-1923, 13.

152 Glej op. 74, 13.

153 Ivan Šašel, (nadaljevanje avtobiografije), Etnolog VII, 1934, 139.

154 Pridevnik »folkloristi« verjetno izhaja iz samostalnika folklor, vendar se ni prijel. Od zbranega gradiva je znan le še ta podoben primer: »Narodnih legend v Štrekljevi zbirki pa nisem sprejel, ker so pisane v raznih narečjih in jih je mnogo slabe oblike in malenkostnih misli. Za današnje dni so bolj znanstvenega (folkloristikega) pomena nego leposlovnega.« Anton Medved, Anton Kozelj, Slovenske legende, Celovec, 1910, 3.

ljudsko slovstvo. L. 1846 je predlagal William Thoms izraz »folk-lore« tj. ljudska veda, za dotedanji Popular Antiquity oziroma Popular Literature in po l.1878 nabira londonska Folklore Society pravljice in povesti, stihe in stike, rekla, zagonetke, vraže med kmetjskimi sloji, dočim je na francoskih tleh naučni minister Fartoul že l. 1852 službeno ukazal zbirati in beležiti slične ostanke prvotne prosvete. Razcvit in razmah te mlade znanstvene stroke v srednji Evropi kakor tudi na slovanskem vzhodu je pri nas dovolj znan, in v Slovincih, kdo ni listal nesmrtni Štekljeve mojstrovine ali Šašljevih belokranjskih Bisernic, ki baje v dogledni dobi dobé primerno dopolnilo za Ig, medtem ko je drugod še dokaj neobdelane ledine?¹⁵⁵ Ivan Grafenauer je z literarne¹⁵⁶ in etnološke strani¹⁵⁷ označen kot folklorist, le da mu je prva stran priznala tudi naslov literarnega zgodovinarja. Enako je ravnala z Borisom Merharjem (»prizadevni literarni zgodovinar in folklorist«).¹⁵⁸ France Bernik je o njem zapisal, da si brez njegovih »obsežnejših stvaritev« ni mogoče predstavljati naše današnje folkloristike in njenega razvoja,¹⁵⁹ medtem ko je po Borisu Paternuju »naša folkloristika« premalo upoštevala nekatere možnosti pri raziskovanju slovenske puntarske pesmi.¹⁶⁰

Sodobnim literarnim zgodovinarjem praviloma pomeni folklor izrecno slovstveno folkloro. Tega ne eksplicirajo, saj je to očitno iz konteksta: »Trdina ... njegovo razmerje do folklore ...«, »Cankarjev odnos do folklore, dva avtentična pisateljska odnosa do folklore«. (Franc Zadavec)¹⁶¹ »... tradicija, ki jo je zapustil motiv v slovenski folklori« (Jože Pogačnik).¹⁶²

Zelo bogata je sintagmatika s sestavino »folklor« v podrobnejših literarnozgodovinskih označbah, bodisi, da gre za »folklorno snov«, »folklorne teme«, »folklorne motive in motiviko«, »folklorne motivne prvine«, »folklorne prvine v prozi«, »folklorne prizore«, »folklorni tekst«, »folklorno prozo«, »folklorno-zgodovinsko pripoved«, »folklorno umetnino«. ¹⁶³ Na posamezne literarne smeri se navezujejo zveze kot »folklorni romantik«, »Trdinova koncepcija folklornega realizma«, »folklorni pesniški realizem«, »folklorni interes pri Jurčiču«, »folklorni simboli«, »folklorni kompleks hrepenjenja«, »folklorni junaki v Cankarjevi literaturi«. ¹⁶⁴ Sledijo še na stilistiko se navezujoče zveze: »folklorno izrazna težnja«, »folklorni elementi«, metaforično pa so zasnovane »folklorna podoba«, »folklorna zibelka«, »folklorne niti zgodovinske proze« itd. ¹⁶⁵ Tukajšnje označbe se vse nanašajo na tista področja po Prijateljovi definiciji, ki sodijo vsaj v književnost, morda pa tudi v

155 O Ig. Grudnovem najnovejšem delu, Slovenski narod, 1923, št. 99, 3.

156 Spretna beseda k Ivana Grafenauerja Literarnozgodovinskim spisom, Ljubljana, 1980, 682-683.

157 Niko Kuret ga imenuje: »rajni slovenski folklorist« - vendar vira, kje je to storil, v svojih zapiskih trenutno ne najdem.

158 France Bernik, /nekrlog/ B. Merharju, Naši razgledi, 27.7.1989, 421.

159 Glej op. 158.

160 Boris Paternu, Od kmečke do puntarske pesmi, v: Kmečki upori v slovenski umetnosti, Ljubljana, 1974, 34.

161 Glej op. 102, 82, 84.

162 Jože Pogačnik, Lepa Vida, Ljubljana, 1988, 317, 254.

163 Anton Slodnjak, Slovensko slovstvo, Ljubljana, 1968, 157, 158, 160, 161. Boris Paternu, Slovenska proza do moderne, Koper, 1965, 45, 46, 62, 123. France Bernik, Lirika Simona Jenka, Ljubljana, 1962, 34, 35, 36. Gregor Kocijan, Kratka proza od Trdine do Kersnika, Ljubljana, 1983, 37, 42, 55. Janko Kos, Primerjalna zgodovina slovenske literature, Ljubljana, 1987, 190. Prim. tudi op. 162, 17, 84, 122, 128, 141, 144 in op. 102 (Zadavec) 82, 84.

164 Glej op. 162, 53, 217, 254, op. 163 (Slodnjak, 160; Paternu, 57 in Kocijan, 220), op. 102 (Zadavec, 81, 82, 84.)

165 Niko Kuret, Slovenska koledniška dramatika, Ljubljana, 1986, 186. Glej tudi op. 163 (Paternu, 33, 45) in op. 162, 66.

literaturo. Njeni raziskovalci se deleža folklornosti v njih očitno ne sramujejo priznati kakor tudi proti stroki (nominalno!)¹⁶⁶ niso.

Pač pa je ta sitna za tisto etnološko usmeritev, ki ne priznava diferenciacije med etnologijo in /slovstveno/ folkloristiko, kaj šele samostojnost le-te, ker da nima sebi lastnega predmeta. Od tod misli, kakor je naslednja: »Vključitev določenega dela etnologije ali etnološke misli v okvire slavistike seveda ni bila slučajna. Pritegnjen je bil tisti njen del, ki je tedanji koncepciji slavistike ustrezal. To je bilo zanimanje za t.i. duhovno kulturo iz prav določenih zornih kotov, ki je v štiridesetih letih preteklega stoletja s pojmom *folkloristika* dobilo tudi svoje ime. ... ne razumemo docela, zakaj bi se zavoljo nesporazumov, ki izvirajo iz istega in tudi zato neustreznega imena, ne mogli izmisliti kaj bolj uporabnega«, saj »se z izposojo imena najbrž ne bomo nikoli docela sprijaznili. Za to morebitno novo folkloristiko, ki bi bila stara samo po imenu, so po vsej verjetnosti matični literarnozgodovinski okviri. V Sovjetski zvezi je to na primer t.i. literaturovedenje«. ¹⁶⁷ Kakšen semantični razpon ima folklor pri Bogu Grafenauerju, ni izrečno izraženo, vendar se zdi, da mu to pomeni slovstveno folkloro, kar je sklepati na podlagi njegovega naštevanja strokovne literature za etnologijo, za folkloro pa posebej omeni le tisto, ki se nanaša na slovstveno. ¹⁶⁸ Kaže, da je tako sklepanje pravilno, saj avtor na drugem mestu piše: »Etnologija raziskuje motive in njihovo potovanje ter povezanost, hkrati pa stoji pred etnološkim raziskovanjem tudi folklor v njeni sodobni sestavljenosti, funkciji in izraznem pomenu (torej kot sinhroni pojav z vsemi značilnostmi in pogoji obstoja in življenja).« ¹⁶⁹ Simptomatično je, da Bogo Grafenauer priznava folkloro, noče pa imenovati folkloristike, kaj šele slovstvene. Ali je v tem slutiti določeno zadrego in spoštovanje do naziranja Ivana Grafenauerja, ki je svoje delo na tem področju imel za etnološko. Toda če po razmejivni metode Boga Grafenauerja etnologiji pripada raziskovanje diahronnega vidika slovstvene folklore, bi bila slovstvena folkloristika zadolžena za sinhroni vidik. Presenetljivo je, da pa loči etnomuzikologijo in ljudsko pesem od folklore. ¹⁷⁰

Enako ravna Niko Kuret, čeprav je to mogoče odkriti le iz naključja, ko se navdušuje za novo tehnično pridobitev: »Zato je postal magnetofon za *etnomuzikologe*, brž ko se je pojavil, neizbežen pripomoček in težko pričakovani naslednik okornega fonografa! Folklorist snema zdaj svoje pravljičarje na trak, ki ohranja ne samo besedilo, ampak tudi izvorni glas, dikcijo, intonacijo, česar svinčnik sploh ne more zajeti. A tudi pri drugem terenskem delu bi bilo prav, da bi manj pisali in več snemali.« ¹⁷¹ Ta razloček ne izhaja toliko iz konceptualnega premisleka, kolikor iz praktične organizacijske delitve dela.

Pri Milku Matičetovem marsikdaj ni jasno, kaj mu pomeni folklor, ali res le slovstveno folkloro ali tudi širšo duhovno kulturo. Primeri: »Iz mnogostranskega Koštialovega dela ... podajamo tudi pregled njegovih spisov s področja *folklore*. Seveda ni povsod lahko določiti, kam kaj spada, ker je rajnik I.K. zlasti rad obdeloval vprašanja, ki so že po svoji naravi nekako na prehodu med jezikoslovjem in etnografijo oz. predstavljajo področje skupnega zanimanja.« »Zanimanje za etnografijo, posebej

166 To pomeni: formalno uporabljajo njene kategorije, toda da bi bili kaj storili za njeno katedro, doslej ni bilo nobenih znamenj. Prim. op. 14.

167 Slavko Kremenšek, glej op. 142, 113, 114; isti, *Obča etnologija*, Ljubljana, 1973, 14; isti, *H genezi razmerja med etnologijo in slavistiko, Jezik in slovstvo*, 25, Ljubljana, 1979/80, št. 6, 172.

168 Bogo Grafenauer, *Struktura in tehnika zgodovinske vede*, Ljubljana 1960, 321.

169 Bogo Grafenauer, *Ali so mogoči »pogledi« na katerokoli znanost brez obravnavanja njene svojske metodologije*, *Traditiones* 10-12, Ljubljana, 1984, 210, 216, 217.

170 Glej op. 168 in 169.

171 Niko Kuret, *Etnografavi tehnični pripomočki*, *Glasnik Slovenskega etnografskega društva* 3, 1960/1961, št. 1, 3.

za folkloro, je ena izmed literarnih nalog romantikov.« »Podobnih primerov, kjer so raznovrstne zgodbe povezane v pisano enoto z junakovim imenom, je v folklori po svetu seveda več, vendar spada Kralj Matjaž med najbolj tipične.« »Nosilci folklore - pripovedovalci iz ljudstva so kakor dolga, neprekinjena vrsta nadarjenih posameznikov, ki starodavna izročila deloma sprejemajo deloma zavračajo, jih zdaj hranijo.« »V lepljenki ki je neupravičeno zašla v šolska berila, prav posebej spominja slovensko folkloristiko, da še ni opravila svojih tekstnokritičnih dolžnosti.« »Zaostanek v zbiranju ljudske proze je prej ena izmed posebnosti v razvoju slovenske folkloristike, kakor pa splošna evropska zadeva.« »Nadaljnja usoda slovenske folkloristike je namreč v dobri meri odvisna prav od mladih moči - od strokovno pripravljenih in navdušenih delavcev.«¹⁷² »V preteklost, ki je ne moremo spreminjati, ampak smo jo dolžni le spoznavati, pa si zgodovina folkloristike prizadeva posvetiti s svojimi najnovejšimi spoznanji o življenju ljudskega pripovedništva. In zgodovina folkloristike nam kajpada pove, da je vsaka doba gledala na ljudsko pripovedno izročilo drugače.«¹⁷³

Današnja literarna veda tudi priznava razmejitve med njo in folkloristiko v smislu slovstvene folkloristike. Jože Pogačnik: »Literarna zgodovina in folkloristika sta za današnjega bralca že dve samostojni znanstveni disciplini.« »Kdor bi hotel ugotoviti natančno podobo slovenskega srednjega veka, bi moral analizirati, ker nimamo drugih dokumentov, tudi taka gradivo, katero bi sicer književni zgodovinar mirne duše prepustil folkloristu.«¹⁷⁴ Jože Koruza: »Raziskovalcu teh dejavnosti pa se odpira interdisciplinarno področje sinkretične umetnosti, drugačno od tistega, s katerim se ukvarja folkloristika.«¹⁷⁵ Boris Paternu: »Dela, ki niso šla skozi tak kolektivni ustvarjalni proces, pa naj so med množicami še tako znana in popularna, niso več predmet folkloristike, temveč literarne vede.«¹⁷⁶ Matjaž Kmecl: »Na drugi, folkloristični strani pa imamo zdaj že zbirko ljudskih pesmi, verzifikacij iz NOV, ki obsega že zbirko okrog 8000 besedil.«¹⁷⁷ Vendar pri njem druga stran ni literarna veda, ampak etnologija.

Zaradi morebitnih nesporazumov, glede na troje predstavljenih možnosti umevanja termina »folklor«, je v strokovni literaturi zaslediti pojasnila, kot sta npr. naslednji dve. Zahodno poloblo reprezentira prvo: »Čeprav je folklor lahko verbalna ali neverbalna, bo tu obravnavana le v obliki - kar nekaterim pomeni kot »besedna umetnost.«¹⁷⁸ Vzhod pa predstavlja komentar k naslovu Slovánský folklor a svetova literatura: »Folklor, omenjena v naslovu tega članka, ima veljavo ljudskega slovstva. Predmet raziskovanj tu ni folklor kot kompleksna umetniška realnost (pri pesmi npr. glasbeni vidik), ampak le kot besedna realnost.«¹⁷⁹ Viera Gašpáriková pa piše v tej zvezi: »Evidentirati pojave, razvrščati jih in ustvarjati iz ne preveč razpršenih dejstev sisteme, sodi k obveznostim vede. Vsak poskus, vreči s teh pozicij nov pogled na predmet raziskovanja, je mogoče označiti za napredek ali vsaj spodbudo k diskusiji. Taka težnja seveda skriva v sebi

172 Glej op. 87 (Josip Jurčič ... 8, 10, 11, Bibliografija ... 393. Milko Matičetov, Kralj Matjaž v luči novega gradiva, Razprave SAZU, II. razred, Ljubljana, 1958, 104-149.

173 Milko Matičetov, Pravlјica o bobovi črni krpi v rokah W. Grimma, Levstika, Finžgarja in Tratarja, Slovenski etnograf, 12, Ljubljana, 1959, 133.

174 Jože Pogačnik, Čas v besedi, Maribor 1963, 126. Isti, spremna beseda k Ivana Grafenauerja Literarnozgodovinskim spisom, Ljubljana, 1980, 682-683.

175 Jože Koruza, Vprašanje slovenske literarne zgodovine in kulturologije, Delo, 9.7.1987.

176 Boris Paternu, Poetika slovenskega narodnoosvobodilnega pesništva, Slavistična revija, Ljubljana, 1977, 178.

177 Najprej govori o prizadevanju za napredovanje »ljudske umetne obrti«. Nagovor Kongresa etnologov in folkloristov v Rogaški Slatini (v svojstvu republiškega sekretarja za kulturo), Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 24/1984, 1, 2.

178 William O. Hendriks, Essays on Semi-linguistics and Verbal Art, Paris, 1973, 64.

179 Karel Horálek, Slovánský folklor a světová literatura, v: Československé přednášky pro VIII. mezinárodní sjezd slavistů v Záhřebu, Praha, 1978, 199-209.

nevarnost »predalčkanja«, hkrati nevarnost okostenelosti, gledanja na pojave v določenih nespremenjenih kategorijah. Če / kadar koli gre za slovstvene pojave, je prav, da jih členimo v dve temeljni sferi, literaturo in *slovstveno folkloro* (»slovesný folklór«).¹⁸⁰ Iz češkega okolja prihaja tudi preveden naslov v našem smislu: »*The Functions of Literary Folklore in Western Slavs*«. ¹⁸¹ Smiselno poslovenjeno je to slovstvena folklor, dobesedno pa »*literarna folklor*«. Frane Jerman tako prevaja z enako sintagmo ustrezno izrazje češkega strukturalista Jana Mukařovskega (»... živel druga poleg druge tako umetna literatura in *literarna folklor*«),¹⁸² verjetno neodvisno od Milka Matičetovega, ki je l. 1968 zapisal: »... sam bi rad dal skromen prerez skozi današnjo *literarno folkloro* Rezijanov.«¹⁸³ Že l. 1956 je bila po analogiji glasbene in plesne folklore uporabljena zveza: »*književna folklor*«. ¹⁸⁴ Franc Zadavec je za posvetovanje o / slovstveni / folklor / istik / i leta 1980 v organizaciji Slovenskega etnološkega in Slavističnega društva Slovenije svoj prispevek uvedel z mislijo: »Razmišljanje o vprašanju folklor - Cankarjeva literatura je moč začeti in tudi že utemeljiti z dvema mislima, s katerima sta Župančič in Cankar opozorila, kaj vse je *slovstvena folklor* modernistom in kaj lahko pomeni pesnikom sploh.«¹⁸⁵ Torej »*slovstvena folklor*«. V istem času se je termin pojavil tudi v naslovu prispevka: »*Modeli razmejevanja slovstvene folklore in literature*«. ¹⁸⁶

Težko je reči, ali so po omenjenih zgledih ali samostojno nastajale tudi sorodne zveze »*pesniška folklor*« (Boris Paternu, France Bernik),¹⁸⁷ »*ustna pesemska folklor*« (Drago Bajt),¹⁸⁸ »*ustna folklor*« (Vasko Simoniti).¹⁸⁹ Morda bi bilo primerneje govoriti o pesemski, pevski, péti folklori na splošno, ker je pesniška lahko le v svojih najvišjih dometih, če pač doseže umetniško raven. Ustne folklore pa ni razumeti kot sinonim slovstveni folklori, ampak obsega širše semantično polje, nekako tako kot folklorno izročilo (»Golarjeva prva Lepa Vida je s sredstvi *folklorne*ga izročila predstavila svet, ki je bistven za pesnika« - Jože Pogačnik¹⁹⁰). Vodilna litovska folkloristka Bronislava Kerbelite piše v svoji zadnji knjigi, da bo treba »še študirati medsebojno razmerje žanrov prozne folklore« (»prozaičskega folklor«).¹⁹¹ V prevodu iz litovščine smo dobili *ustno pravljico folkloro* (Marija Kmetova).¹⁹²

V pričujoči okvir sodijo še zveze: »*besedni folklorist*«, kar je menda kalkiziran, a ne najbolj posrečen prevod iz ruščine,¹⁹³ »*leposlovní folklorist*«, »*literarna folklorna dela*«,

180 Viera Gašpáriková, Na rozhraní medzi literatúrou a folklórom, Slovenský národopis, 19, Bratislava 1971, 583.

181 Bohuslav Beneš, The Function of Literary Folklore in Western Slavs, v: Ethnologia slavica, 18, Bratislava, 1986, 69-84.

182 Jan Mukařovský, Estetske razprave, Ljubljana, 1978, prev. Frane Jerman, 99.

183 Milko Matičetov, Pregled ustnega slovstva Slovencev v Reziji (Italija), Slavistična revija, 16, 1968, 205.

184 Glej op. 110.

185 Glej op. 102 (Zadavec, 81.).

186 Glej op. 145 (Stanonik, Modeli razmejevanja...)

187 Glej op. 176, 178. Boris Paternu, Jernej Kopitar - Vuk Karadžić - France Prešeren, Delo, 14.5.1987. France Bernik, Kopitarjev in Čopov nazor o poeziji, Slavistična revija, 29, Ljubljana, 1981, št. 2, 202, 203.

188 Drago Bajt, Samizdat, Maribor, 1983, 45.

189 Vasko Simoniti, Ob 600-letnici kosovske bitke, Mohorjevo koledar 1989, 71.

190 Jože Pogačnik, Zgodovina slovenskega slovstva 3, Maribor, 1969, 194. Glej tudi op. 162, 45. Jože Zadavec, Kažipot v *folklorne*ga izročila, Družina, št. 4, 1991, 14.

191 Bronislava Kerbelite, Istoričeskoe razvitie / Struktur i semantiki skazok, Vilnius 1991, 234.

192 D. Sauka, Litovske pravljice, prev. M.K., Ljubljana, 1970, 215.

193 E.V. Gippius-V.I. Čičerov, Trideset let sovjetske folkloristike, Slovenski etnograf, 2, Ljubljana, 1949, 87, prev. Milko Matičetov.

»folklor Jurčičevega pripovedništva«, »folklorni literarni krst«, »folklorna tvornost«.194 Hrvški jezikoslovec Dalibor Brozović med drugim označuje Vuka S.Karadžića za »književnega folklorista«,195 kar je po naše slovstveni folklorist. Ni mogoče prezreti, da je to storil v svoji temeljiti obravnavi o njem v zvezi z »novoštokavska folklorna koine«.196 V tem se je terminološko približal »jezikovni folklori«, ki jo Anton Ocvirk odkriva pri Franu Levstiku.197

S problematiko, ki sega že v okvir jezikoslovne analize, je izčrpano gradivo za poskus sistematiziranja semantičnih polj in pomenskih odtenkov pojma folklor in še posebej slovstvena folklor. Zagotoviti je treba še formalno enotnost nekaterih izvedenk, ki izhajajo iz ene in iste besedne družine.

III. Kodifikacija pomenskih vsebnosti besedne družine: folklor

Po prizadevanju, da bi čimbolj sistematično inventarizirali izrazje, ki pripada kategoriji /slovstvena/ folklor, sledi poskus razčlenitve posameznih sestavin semantike s pomočjo treh kvalifikatorjev - po vzorcu, ki ga je v tej zvezi zasnoval Franc Pediček.198

1. Lingvistično-semantični vidik

»Jezikovno-semantična pomenska vsebnost v terminih znanosti je bazična in inštrumentalna, vendar nikoli ne more popolnoma določiti pojmovno-spoznavalne vsebine termina. Njena znakovna objektivnost je le del ali le ena stran pomenskosti vsakega znanstvenega termina.«199

a) Denotativni kod

To je kod, ki ga nosi njegovo znakovno-etimološko dno, jedro (nukleus), pri njem gre za pomensko od-znakovanje (denotare) termina, to je ugotavljanje njegovega prvinskega, izvirnega pomena; priporočilo, da je za njegovo ugotavljanje zelo koristna etimološka razčlenitev, je tu nemara zadoščeno s prevodom in ponatisom pisma, v katerem je bila »folklor« prvič uporabljena v kategorialnem smislu.200

Čez dobrih sto let po objavi omenjenega pisma, l. 1949, je »Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend« prinesel enaindvajset variant definicije o folklori,201 kar je povzročilo precej vznemirjenja v določenih krogih. Na mednarodni konferenci za regionalno etnologijo v Arnhemu l. 1955 je bil sprejet sklep, da se za folkloro v ožjem pomenu besede šteje specifičen sektor ustne tradicije,202 namreč to, kar skušamo nasloviti tu kot slovstvena folklor. L. 1961 je o pojmovanju folklor v sovjetski folkloristiki pisal L. Emeljanov203 in l. 1962 v Dictionary of World Literature Stith Thompson: nov termin je bil sprejet praktično v vse moderne jezike, pridobil pa si je različne pomene. Na eni strani sta Francija in Skandinavija, na drugi angleško govo-

194 Glej op. 163 (Paternu, 16, 45, 59).

195 Dalibor Brozović, Vuk Stefanović Karadžić i novoštokavska folklorna koine, v: Standardni jezik, Zagreb, 1970, 86.

196 Glej op. 195.

197 Anton Ocvirk, Levstikov duševni obraz, v: Levstikov zbornik, Ljubljana, 1933, 75.

198 Glej op. 19, 103-110.

199 Glej op. 19, 106.

200 Glej op. 61.

201 Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend, New York, 1949, 398-403.

202 Jorge Dias, Folklorismus in Portugal, Zeitschrift für Volkskunde 65, 1969, 1, 47. Prim. Akten des Internationalen Kongresses für Regionale Ethnologie, Arnhem, 1956, 137-139.

203 L. Emeljanov, Ponjatie »folklor« v sovetskoj folkloristike, Russkij folklor, VI, Moskva-Leningrad, 1961, 5-33. K. V. Čistov je njegova izvajanja hudo kritiziral.

reče področje, kjer so poglavitni kriteriji folklorne: 1. tradicionalna estetika izražanja, 2. tradicijskost, 3. ustnost.²⁰⁴

b) Konotativni kod

Vsak jezik v znanosti je živa struktura, ki se v času in prostoru svojega razvoja in oblikovanja bogati spričo novih znanstvenih spoznanj z »navešanjem« novih pomen-skosti. Gre za nastajanje in ugotavljanje različnih sekundarnih pomenov, ki so prvotnemu, izvirnemu terminu soznačni ali konotacijski (conotare).²⁰⁵ Vendar ti niso zmeraj odvisni zgolj od narave znanosti, ampak tudi od širokih idejno-ideoloških naravnih družbenega prostora in časa in (celo osebnih) interesov znanstvenikov.²⁰⁶

Zmaga Kumer je odkrito opozorila na diskriminacijo (»Kam bi s to folkloro?«²⁰⁷), ki jo doživlja folklor v vsakdanjem življenju. To dokazujejo nekateri primeri - celo pri nekaterih nedvomno kulturno razgledanih. Kot da bi tudi ti podlegli zanosu večno novega, »naprednega«. A na kaj naj se to naslanja, če ne na to, kar je (bilo) pred njim, če želi ohraniti trdnost. Saj je težko verjeti, da bi se podredili uradnim stališčem do tega vprašanja. Kakšna je bila uradna linija v tej zvezi? »Strinjam se s tistimi tovariši, ki so kritizirali pretežno folkloristično orientacijo prosvetnega dela v delavskih in drugih prosvetnih organizacijah. Taka folkloristična orientacija prevladuje ne samo v splošno prosvetnih društvih na vasi itd., ampak se je razšopirila tudi v delavskih prosvetnih organizacijah ... Delavska društva pred vojno so si zmeraj prizadevala, da bi celo na zunaj pokazala, kako se otrešajo zaostalosti, da so napreden element. Nisem proti gojenju folklorne. Nasprotno, to je dobra in pozitivna stvar, če gre za resnične kulturne vrednote in za gojenje nacionalnih kulturnih tradicij. Toda zelo napačno bi bilo, če bi se konservativno zapirali izključno v našo tradicijo.«²⁰⁸ Edvard Kardelj misli, da bi prav delavska prosvetna društva morala biti zgled v tem pogledu »v novih socialističnih odnosih«. Cvjetko Rihtman pa ne prikriva, da je vse folklorno avtohtono ustvarjanje prav zaradi njih doživljalo hudo krizo in veliko preobrazbo, da ne rečemo propad.²⁰⁹ Od tod sklepanje, da tudi terminologija ni ušla tipalkam dnevne politike, saj je drugače težko razumeti, da je »folklor« začela kopneti iz reprezentativnih naslovov brez vsakega pojasnila.²¹⁰

V gradivu za slovar slovenskega knjižnega jezika je dvoje opredelitev folklorne, žal ni ob njiju navedena letnica. Sociološka verzija se glasi: 1. Celotno ljudsko ustvarjanje; kulturna dediščina, sestavljena iz verovanj, pesmi, pripovedk, glasbe, plesov; 2. primerjalna znanost, ki preučuje duhovno kulturo ljudstva na osnovi folklorne gradiva; tudi folkloristika, narodopisje.²¹¹ Etnološka je drugačna: folklor (iz angl.) dobesedno: ljudsko znanje, ljudske šege in duhovna kultura (verovanje, pesništvo, umetnost itd.). Pristavljeno je: »Nikakor pa ne: »narodopisje« ... Folklor je predmet (a le del!) narodopisja!²¹² V samem Slovarju slovenskega knjižnega jezika je folklor opredeljena kot ljudska duhovna kultura. Zgleda kot glasbena, obredna folklor pa

204 Folklore, Dictionary ... ur. Joseph T. Shipley (in 260 avtorjev), New Jersey, 1962, 161-163.

205 Glej op. 19, 105-106.

206 Glej op. 19, 105.

207 Glej op. 95.

208 Edvard Kardelj, Nekateri problemi kulturno-prosvetne politike, Problemi naše socialistične graditve, IV, Ljubljana, 1960, 151-152.

209 Cvjetko Rihtman, O mjestu i ulozi tradicionalne narodne umjetnosti u našem savremenom društvu, Narodno stvaralaštvo-Folklor, Beograd, 1975, 105-108.

210 Prim. podnaslov pri Slovenskem etnografu v prvih letnikih njegovega izhajanja.

211 Ta opredelitev se opira na stališče terminološkega svetovalca za sociologijo prof. Frančka Lasbaherja. Pojasnilo v Inštitutu za slovenski jezik, ZRC SAZU. Tudi izpisek je iz njegovega gradiva.

212 Druga opredelitev upošteva stališče prof. Vilka Novaka, profesorja za etnologijo na ljubljanski Filozofski fakulteti.

kažeta, da se razlaga naslanja na prej navedeno etnološko varianto njenega pojmovanja.²¹³ Slavko Kremenšek v tem stoji ob strani Vilku Novaku, saj pravi, da strokovna šolska opredelitev folklore pomeni »le del problematike, s katero se ukvarja etnologija. To je ljudska duhovna tradicija, zlasti ustna tradicija, kar torej v glavnem ustreza takoimenovani duhovni kulturi.«²¹⁴ V pristavku »takoimenovani« je čutiti njegovo ograjenost do sektorja »duhovne kulture« v etnološki sistematiki. Da ta zadržanost ni naključna, pričajo podobne zveze tudi na drugih mestih, saj se približuje vrelišču z izjavami kot »zanimanje za t.i. duhovno kulturo iz prav določenih zornih kotov, ki je v štiridesetih letih preteklega stoletja s pojmom folkloristika dobilo tudi svoje ime«,²¹⁵ »t.i. folkloristične teme«, »zastarele ideje v folklorističnih predmetnih okvirih«, »ozki folkloristični vidiki«, »t.i. folkloristični del etnološke vede«, »zgolj folkloristične naloge«, »romantična ali folkloristična smer v etnologiji«, »folkloristični razvojni tok«, »folkloristična stopnja v razvoju slovenske etnološke misli«, »vrsta etnologije iz folkloristične faze njenega razvoja.«²¹⁶ Čeprav smiselno opozarja na problematično etimologiziranje besede,²¹⁷ na drugem mestu navaja, da bi »v skladu z etimološko vsebino besede« folkloristiko »tudi v sedanjem položaju označili kot tisti del etnologije, ki se ukvarja z ljudskimi stvaritvami, sestavinami, ki so rezultat ljudskega znanja, ljudskega vedenja.«²¹⁸

2. Antropološko-komunikacijski vidik

Že ime pove, da je ta pomenska vsebnost rezultat psiholoških in socioloških razsežnosti človeka, ki ga opredeljujejo tudi kot komunikacijsko bitje.²¹⁹ »Komunikacija mu je namreč tako imanentna, kakor mišljenjskost, svobodnost, ustvarjalnost, ekspresivnost. Tako bitnostno komunikacijska pa je tudi znanost sama, saj je brez označevanja svojih spoznanj z novimi pojmi in znaki ter brez njihovega sporočanja naprej, postavljanja v komunikacijski tok, negacija same sebe, svoje eksistence in esence.«²²⁰ Vse to kaže, kako pomembna je tista pomenskost terminov v znanosti, ki jo nosi, modificira in preustvarja prav komunikacija znanstvenih spoznanj.²²¹

a) Mnenjsko-senzualni kod

Ta pomenska vsebnost terminov je zelo trdoživ kod, ki se nemalokrat pokriva celo z določeno paradigmo znanosti ali z eno ali drugo njeno tematsko paradigmo. »Ta pomenskost je še tem bolj določujoča in stabilna, če je odvisna od določene družbeno-ideološke mišljenjskosti, usmerjenosti in voluntarističnosti. Zaradi tega jo je običajno težko preganjati ali spreminjati z argumenti znanosti in njenih spoznanj ... Konsenzualno sprejemana in potrjevana »masovna vednost« je namreč ... stalnica, ki jo ljudje neradi opuščajo v svojem pojmovanju, saj z njo rastejo, stoje in padajo v svoji vednosti, uglednosti ter iz svojega pridobljenega položaja razgledanega človeka in strokovnjaka, pa družbeno-politično priznanega »znanstvenika.«²²²

Kaže da so se folkloristi v bivši Jugoslaviji sporazumno oprijeli definicije, kakor jo je l. 1957 predlagal Branislav Rusić: »Folk« pomeni »ljudstvo«, »lore« - »znanje«,

213 Zmaga Kumer, Folklorni zapiski, Slovenska glasbena revija, knj. del. III, Ljubljana, 1955, št. 1-2, 12-13.

214 Slavko Kremenšek, Obča etnologija, Ljubljana, 1973, 14.

215 S. Kremenšek, H genezi razmerja med etnologijo in slavistiko, Jezik in slovstvo, 25, 1979/80, št. 6, 172.

216 Glej op. 215, 171, 172, 173. Isti, Smernice etnološkega raziskovalnega dela (Osnutek), Glasnik SED, 17/1977, 45, 47, 48.

217 Glej op. 215, 207.

218 Glej op. 214, 124.

219 Glej op. 19, 106, 107.

220 Glej op. 19, 107.

221 Glej op. 220.

222 Glej op. 219.

›védenje«, ›spretnost«, ›modrost«. Potemtakem mora ›folklor« imeti najprej pomen ljudskega znanja, védenja. A s to navidez kratko, a v resnici široko določitvijo, se ne doseže veliko. - In zato je treba iz spoštovanja do Thomsa iti k določitvi, ki jo je dal njen avtor: ›Folklor« mora obseči del ljudskega duhovnega ustvarjanja, ki je proizvod ljudske domišljije, tj. vsa ljudska modrost ali vsa ljudska umetnost, tudi vse vrste ljudskega slovstva. Folkloristi bi torej bili raziskovalci te ljudske umetnosti. Ne bi se jim bilo treba odmikati veliko od tega temeljnega predmeta in okvira dela.«²²³ Od znanih prispevkov na to témo se je problema najbolj študiozno in poglobljeno lotila Maja Bošković-Stulli,²²⁴ saj pretresa vrsto terminoloških vzporednic za pojem, ki ga želi tukajšnji spis ustoličiti kot slovstvena folklor. Po metodi, ki upošteva takó diahrono os kot sinhrono ravnino, ji sledi Viktor J. Gusev z zgodovino in aktualno označbo termina folklor.²²⁵

V diferenciaciji, ki je doletela besedno družino »folklor«, predvsem bije v oči njena pejorativna semantika, kar zadnji čas lepo diagnosticira sintagma »folklorna zanimivost«; z določenimi variantami se dosledno pojavlja ob jezikovni problematiki našega naroda. Primeri: »Zakaj so se Slovenci že v šestdesetih letih začeli upirati ideji odmiranja narodov in njihovega stapljanja v enotno jugoslovansko ljudstvo? Ker bi v procesu stapljanja kot majhen narod med prvimi začeli izgubljati svojo etnično identiteto, svoj jezik, svoj način življenja in bi se naša identiteta v kratkem času zreducirala na folklorno zanimivost« (Vladimir Kavčič).²²⁶ »Vsiljevanje posebnega zveznega zakona o javni rabi jezikov manjšin v zadnjih letih opozarja, da bodo poskušali privrženci ›močne in trdne Jugoslavije« z novimi ustavnimi rešitvami tako na vsedržavni kot na republiških ravneh manjšine omejiti na folklorne zanimivosti posameznih delov države in jih imeti pod nadzorom establishmenta« (Lojze Kante).²²⁷ »Če se bo skazalo, da argentinska dramatika ne ostaja na pozicijah domobranske agitke-eroike niti na eksistencialističnem humanizmu, ampak da živo pričuje krščanstvo, ji bo mogoče priznati izjemen pomen, da že udejanja slovensko krščansko umetnost ali pa da jo vsaj uvaja. Tako ne bi bila le folklorna zanimivost, le barvita posebnost, le kulisa, ki spada v nacionalen fundus, ampak moč, ki se ji bo morala slovenska zavest v celoti odpreti, če bo hotela še vztrajati na tem svetu« (Taras Kermavner).²²⁸ »Kasneje, ko je Jugoslavija doživela gospodarski preporod in je bila njena ›uspešnost« tako rekoč na dlani, se je tudi potreba po zunanjem sovražniku omilila. Takrat smo mi, bivši dokaz brutalnosti, postali nezanimiva ›folklor«, na katero je mogoče gledati le zvrha navzdol.« (Ivan Verč).²²⁹ »Medtem, ko je / slovenski narod - op. M. S. / počasi prihajal k sebi, je dojel, da so mu jezik tudi pustili, a samo začasno, kot nekakšen folklorni okrask, nekaj prehodnega, nekoliko smešnega, bolj ali manj motečega, za jodlanje morda primerne, sicer pa nezaželenega« (Alenka Puhar).²³⁰ »Pogoji za ›mednarodno maturo« slovenščino ponižujejo na raven folklornosti, iz katere se dijaki teh šol dvigajo v mednarodno veličastje angleščine in tujine.« (Jože Toporišič).²³¹

223 Branislav Rusić, Odredba pojma »Folklor«, Udruženje Saveza Folklorista Jugoslavije, Varaždin, 1957, 271-273.

224 Maja Bošković-Stulli, O pojmovima usmena i pučka književnost, i njihovim nazivima, Umjetnost riječi, Zagreb 1973, št. 4, 149-184. 17.

225 Viktor J. Gusev, Historia i aktualne značenje terminu folklor, Literatura ludowa, 4/5, 1974, 63-80.

226 Vladimir Kavčič, Narodnoosvobodilni boj in revolucija iz današnje perspektive, Borec, 41, 1989, 987.

227 Delo, 15.6.1989.

228 Taras Kermavner, Kdo je komu brat, Revija 2000, 50/51, Ljubljana, 1990, 145.

229 Intervju: /pogovor z Ivanom Verčem/, Nova revija, 80, Ljubljana, 1988, 1894.

230 Alenka Puhar, Avtoportret, quasi una fantasia, Nova revija, št. 95, Ljubljana, 1990, 396.

231 Jože Toporišič, Sklepi zborovanja slavistov, Delo, Književni listi, 12.10.1989, 5.

»Zato, če se v Evropo ne bomo vključili z vsemi pogoji za ohranitev nacionalne suverenosti, in gospodarska samostojnost je eden njenih najpomembnejših členov, se kaj lahko zgodi, da bo končni rezultat naše vključitve v Evropo v tem, da se bo »okupacija« in razdelitev slovenskega nacionalnega prostora, kakršno smo v nasilni obliki doživeli med vojno, izvršila v drugačni obliki, neopazno, v rokavicah, in sicer na tistih segmentih, ki so odločujoči nosilci nacionalne suverenosti v pogojih sodobne civilizacije. Rezultat pa bo isti: redukcija slovenstva na *folklorno jezikovno posebnost* ob morebitni deželni administrativni posamičnosti ... Tako se danes kaže kot edini možni odgovor, ki naj zajezi sesipanje slovenstva, domačijstvo - kot vzorec kulturnega, civilizacijskega in religioznega samouresničevanja. Ta trend pa zagotovo vodi v marginalizacijo slovenstva, če ne kar v postopno zamiranje na neko neizrazito *folklorno posebnost*.« (Peter Kovačič-Peršin).²³² »Le dobro znanje slovenskega jezika daje možnost za razvoj narodne kulture. Ne moremo se zadovoljiti *le s folklornim značajem narodne kulture*« (Iz sklepa komisije za meddržavne stike med Slovenci in Madžari v obeh državah. Sotočja, 23.11.1982.).²³³ »Nacionalizacija oziroma etatizacija kulture tudi ne dovoljuje več razločevanja med uporabno in neuporabno kulturo, kvečjemu dovoljuje narodnost (etnično strukturo) oziroma kulturo na njenem *folklornem ali pa zgolj zasebnem nivoju*. V takšnih pogojih ... ne moremo več govoriti, da hoče država uporabiti narod, ker ga potrebuje za svoj obstoj in ga torej ohranja; ampak moramo govoriti, da država narod uporablja zgolj kot potrošno sredstvo in ga torej - čim bolj se sama razvija in krepi - uničuje. Rekel sem, da kulturi v takšnem položaju ne preostane drugega, kot da se *folklorizira (ali vulgarizira v smislu gesla »vsi smo mi ustvarjalci«)* in privatizira. To pomeni, da bi ustvarjalcem preostalo samotarsko, zasebno ustvarjanje, ki ga ni mogoče preprečiti, ki pa še ni ali ni več kultura.« (Dimitrij Rupel).²³⁴

»Ovire, ki zadržujejo moderne sociologe pri definiranju nacije, so povezane z nezaupanjem do *romantičnih konceptov* (zgodovinski romani, zbiranje pravljič, iskanje »korenin« v jeziku in *folklori*).«²³⁵ Rupel tu več ne tematizira, kaj mu sporni termin pomeni, podobno pomanjkanje refleksije je navzoče pri drugih avtorjih: »In ker muzika ni zmogla lastnih pobud, so jo razmere obdržale na robu skupine duhovne prodornosti. Pri »načelnem«, le jezikovno doslednem razglašanju (tonsko nedefiniranega) slovenstva, ki ga je po [muzika] »splošnem okusu« prevajala v mešanico *folkloriziranega liedertafela* in salonske patetike. Še vedno na začetni stopnji nacionalnih hotenj 19. stoletja« (Borut Loparnik).²³⁶ »... predavanje beneškega Slovenca Ferrucia Clavore o današnji slovenski narodni problematiki ... je izpostavil /o vrsto izvornih, a problematičnih stališč, ki so tudi izzvala ugovore, češ da se ogreva za *folklorno slovenstvo*, ki je že prva psihološka stopnja k asimilaciji.«²³⁷ Posebno gorak je folklori Alojz Rebula: »Na Slovenskem, tej gredici, ki ostaja še naprej ruralna in folklorna, brez odraslejšiše civilnosti, brez pravega političnega čuta ... zamejstvo celo utegne pomagati, da se Slovenija izliže iz kalupa *folklorne province* v zavestno narodno skupnost ...«²³⁸ »To se pravi: 1500 let po naselitvi, 400 let po svoji prvi knjigi, 150 let po boju za zedinjeno Slovenijo, naj bi še naprej ostali *folklorna lisa*, s civilno polzavednostjo, za malček

232 Peter Kovačič-Peršin, Geopolitične koordinate slovenstva, Revija 2000, 52/53, 1900, 20, 22.

233 Radijska oddaja za zamejske Slovence, Radio Ljubljana, 23.11.1982.

234 Dimitrij Rupel, Nacionalizacija ustvarjalnega dela, Nova revija, št. 35/36, Ljubljana, 1985, 312.

235 Dimitrij Rupel, Odgovor na slovensko narodno vprašanje, Nova revija, št. 57, Ljubljana, 1987, 57.

236 Borut Loparnik, Slovenska glasba in slovenska cerkev: 19. stoletje, v: Vloga cerkve v slovenskem kulturnem razvoju 19. stoletja, Ljubljana, 1989, 156.

237 Vesti iz slovenskega sveta, (rubrika), Celovski zvon, VII/27, Celovec, 1989, 44.

238 Alojz Rebula, Vrt bogov, Ljubljana, 1986, 271. Isti, Dnevnik 1967, Celovski zvon, IV/11, Celovec, 1986, 43.

eksotičen oddih turistom in za rezervo sosednih imperializmov?»²³⁹ »Če smo torej Slomšku odkrili spomenik v mestu »z grozdom«, ga nismo odkrili *nazadnjaštvu in folklori*, temveč vrednoti in kulturi in - če nekateri ne morejo brez Evrope, - Evropi.«²⁴⁰ »... češčenje tujih kulturnih veličin, ki nam ne priznavajo niti pravice do narodne državnosti in *nas porivajo v folkloro*.«²⁴¹ Le iz sobesedila in dikcije pisanja je mogoče ugotavljati, kaj avtorju pomeni folklor; izrecno nikjer ne razloži, kaj mu leksem pravzaprav pomeni. To se dá razbrati le iz primerjalne analize Rebulovih besedil med seboj in z drugimi: »Kultura se kljub naši avstralski množici kultur kaj rada popači ter se spremeni *v folkloro brez duše*.« (Bazilij Valentin)²⁴² »Ko slovenski katoliki niso umirali niti za narod, temveč *za folkloro*« (Marjan Rožanc).²⁴³ To je torej za nekatere avtorje nekaj manjvrednega, privedeno do njegovih skrajnih meja. Rebula se v svojem ubesedovanju negativnega razmerja do folklorne («... In to je hotel Slomšek / poleg še česa, kar je dvigalo slovenstvo iz *subalpske in subplanetske folklorne* v neke druge razsežnosti/... Postati narodnjak, v trenutku, ko država Slovenija stopa v svet, pomeni predlagati ji coklo, jo ovesiti s *subalpsko folkloro* ...»)²⁴⁴ pridružuje tudi tistim, ki jo označujejo negativno tudi v navezovanju na turizem: »Če pomislim na etnografske in *folklorne konzerve*, ki jih že precej časa *serviramo neumnim turistom* kot arhaično-eksotične reči za zabavo, mi gre na bruhanje. Jaz bi raje imel svoje sadove z živega drevesa.« (Jurij Koch).²⁴⁵ »Kako si bomo napeljali niti na Sever in Zahod? *S folkloro in turizmom* ali morda z lastno vojsko? Folklor je precej podobna furlansko avstrijski. Turizem ni naravnan na petičneže. Lastne vojske, kmečke, puntarske ali protiturške pa ob obeh vojnah, so se izkazale za boljše in zmagovite, če niso bile državno subvencionirane.« (Živa Vidmar Trbižan).²⁴⁶

Pričakovali bi, da splošna zavest folkloro razume kot podporo jezikovni, narodni in kulturni identiteti, a jo avtorji razglašajo in razlagajo kot degradacijo - v smislu vulgarne razlage folklorizma.²⁴⁷ Ozrmo se na slovstveno folkloro, ker predvsem zanjo nam gre, saj jezik ni zreduciran samo na funkcijo institucionaliziranih struktur, ampak tudi na vsakdanje in prazniško življenje zunaj njih, njegova prava domovina je pravzaprav tam. Seveda pa se moramo ob zavzemanju za pravično razmerje do nje z vso poštenostjo strinjati z mislijo, »da ohranitev materinega jezika ni samo ozko kulturno, kaj šele folkloristično vprašanje, temveč je povezano z reševanjem aktualnih gospodarskih, političnih in drugih družbenih potreb prizadetega območja.«²⁴⁸

Vtis popolne deklasiranosti pomenske vsebnosti termina folkloro zunaj strokovnih krogov popravljajo primeri njegove uporabe v nevtralni razsežnosti: »... In je Balantiču tuje, kakor ravna in doživlja Šali, ki vidi angele okrog sebe kot *obredna folklorna znamenja* slovenskega kulturnega modela« (Taras Kermavner).²⁴⁹ Tudi Jože Snoj ni imun proti slovenskemu sindromu do folklorne, kakor pričata primera («*Po bližnjici iz*

239 Alojz Rebula, Dobronamerni estetizem, Družina, št. 35, 1991, 11.

240 Alojz Rebula, Spomenik pristnosti, Družina, št. 42, 1991, 14.

241 Alojz Rebula, Tudi literate moti Slomšek?, Družina, št. 43, 1991, 11.

242 Drago Klemenčič, Med Avstralijo in Slovenijo se razdalje manjšajo, Družina, št. 40, 1990, 9.

243 Marjan Rožanc, Manihejska kronika, Ljubljana, 1990, 171.

244 Glej op. 240.

245 Jurij Koch, Zakaj pišem ali misel ob branju Sartra, Naši razgledi, Razgledi po svetu, 23.9.1983, 537.

246 Živa Vidmar Trbižan, Marginalni problemi ali Enciklopedija Jugoslavije danes, Delo, (Pisma bralcev), 1.6.1991, 30.

247 Marija Stanonik, O folklorizmu na splošno, Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 30/1-4, Ljubljana, 1990, 20-42.

248 Janez Dular, Ohranjanje materinega jezika pri slovenski manjšini v Porabju, Slavistična revija, Maribor, 34, 1986, 132.

249 Taras Kermavner, Ogenj, ki prečiščuje, Celje, 1991, 171.

folklore: ... »Folkloro je poet v pisatelju, skratka premagal in tako po presenetljivi bližnjici tudi podedovano zamudništvo, ideologije ni mogel ...«,²⁵⁰ toda sicer jo obdaja s pozitivno sosesčino, iz česar je sklepati, da je tak pomen prisojen tudi obravnavanemu terminu (»Litova / Lit = junak pripovedi - op. M. S. / folklorna in pravljicična mogočnost in izjemnost postaneta, najpreprosteje rečeno, simbolni; folklorni pravljicični realizem pa s tem namerno privzdignjen, grotesken in predimenzioniran ... In kje so korenine in kje posebnosti, kje lepota obstajanja, kje nezlomljiva klenost vztrajanja v mačehovski, anonimni zgodovini, če ne v mitu, v folklori, v lirizmih pejzaža, v ljudskih posebnostih, da ne rečemo junakih? ... Tako imenovani magični realizem mladih južnoameriških literatur ... je tak spoj prvinske folklore, mita in rafiniranega primitivizma celega spleta visoko razvitih izmov zahodnih estetsko idejnih umetnostnih tokov.«)²⁵¹ Zdi se, da je na to spremembo vplivala tuja snov. Opaziti je namreč diametralno nasprotno pomensko polnjenje termina, kadar gre za prevode. Tedaj, ne le, da doseže uravnoteženo nevtralno lego (»Baskovski antropolog se ob brskanju po folklori sprašuje o preteklosti, ki je v srcu sodobnega človeka« ... »Po drugi strani ... ni mogoče preučevati problemov folklor v deželah, kot so Francija, Italija ali Španija, ne da bi upoštevali zgodovino teh narodov, zlasti še zgodovino zahodnega krščanstva«,²⁵² »Folklor kot neizčrpen vir« ali »Folklor je eden izmed glavnih dejavnikov, ki oblikujejo ljudsko nacionalno specifičnost romunske književnosti«,²⁵³), ampak prihaja v vrh vrednotenjske lestvice. Brez tega posredovanja je najzjeto pozitivno oceno folklor na naših tleh izjemoma redko: Na primer, ko v zvezi s turizmom ni zasramovana (Čipkarstvo »predstavlja pomembno folklorno-turistično prvino naše dežele«,²⁵⁴ ali v oceni, kakor je naslednja: ... Pri tej pesmi bi še najlažje dejali, da se približuje tisti zvrsti, »ki bi jo označili za preprosto, iskreno izpoved, ki se bliža izvorom šansona, trubadurske pesmi ali pesmi narodnih pevcev, skratka folklori v najzlahotnejšem pomenu besede.« (Neva Mužič).²⁵⁵ Z njo se je približala tistim, ki folkloro postavljajo najvišje, kamor ji je mogoče priti: »Pozornost slovenske književnosti se je obrnila na tisto, kar najbolj izraža bit našega človeka, na folklorno bogastvo« (Jože Pogačnik).²⁵⁶ »Folklor ne admira. Živa je, kakor je živ genij naroda, z njim živi, z njim umre. Dokler pa je narod živ, mu mora biti mar njegove folklor, se mora brigati zanjo. Saj je folklor poleg jezika tisto, kar je najbolj in samo njegovo.« (Niko Kuret).²⁵⁷ »Res je, da Slovenci nimamo enotnega narodnega tipa. Toda celokupnost tega, kar je Slovenec ustvaril na polju folklorne kulture, ne razvojno ne idejno formalno ne moremo istovetiti s tem, kar so ustvarili obdajajoči nas narodi.« (Stanko Vurnik).²⁵⁸ Kaj je folklorna kultura s strukturalističnega vidika, razlaga Jan Mukařovský, pri čemer rabi zveze: »folklorno okolje«, »folklorna družba«. ²⁵⁹ Za Wolfganga Steinitza je »stara kmečka kultura ... v bistvu folklorna«. ²⁶⁰ Prav folklorna kultura je dobesedno šolski primer kulturne tvorbe, ki je trdno in vidno normirana. ²⁶¹

250 Jože Snoj, Po bližnjici iz folklor, Delo, Književni listi, 29.3.1979, 14.

251 Glej op. 250.

252 Emilia Crespo, Christian Delacampagne, Caro Baroja in ljudsko izročilo, Naši razgledi - Razgledi po svetu, 11.7.1980, 399.

253 Richard Sirbu, Folklor kot neizčrpen vir, Delo, Književni listi, Ljubljana, 2.10.1980, 16.

254 Slobodan Poljanšek v publikaciji: Klekljanje na Žirovskem, Žiri, 1991, 9.

255 Na tretjem programu radia Ljubljana v oddaji o šansonu 22.11.1989. Pripravila jo je Meri Avsenak.

256 Jože Pogačnik, Čas v besedi, Maribor, 1963, 126.

257 Niko Kuret, Folklor ne admira, Delo - Sobotna priloga, 17.5.1969, 17.

258 Citira Vilko Novak v Traditiones št. 10-12, 1984, 179.

259 Jan Mukařovský, Estetske razprave, Ljubljana, 1978, 102, 129, 234.

260 Citira Slavko Kremenšek v prispevku: Etnologija sedanosti in njena temeljna izhodišča, Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, nova vrsta 4, 1968, 281.

261 Glej op. 259, 144.

b) Individualno-vednostni kod

Čim bolj je kdo ozek, šibek, ujet v mnenjsko konsenzualnost, tem bolj je revna pomenska vsebnost terminov, ki jih uporablja. Kdor se uspešno ohranja s tem, da živi le od izročila svoje discipline, vanjo nič ne prispeva. Čim bolj je kdo nekonformen na svojem področju - razmišlja, ustvarja in priznava nova spoznanja -, tem večji je njegov delež k antropološko-komunikacijski vsebnosti terminov. S tem večkrat povzroča »šume« v komunikaciji, vendar je njegov prispevek spodbuden za razvoj znanstvenih spoznanj, da so le usklajeni s sistemom in konsistentni.²⁶²

Alan Dundes v svoji opredelitvi folklorja do tradicionalnih kriterijev folklorja zavzema samosvoje stališče. V opredelitvi l. 1965 »tradicionalno estetsko izražanja« zanemari,²⁶³ a tudi do »tradicijskosti« in »ustnosti«²⁶⁴ je kritičen. Opozarja, da se definicija folklorja bolj naslanja na »lore« kot na »folk«, a drugo izhodišče je po njegovem ustrežnejše. Seveda ne tedaj, ko zmotno še enači »folk« s podeželsko družbo ali kmečkimi skupnostmi. Po njegovem se sestavina »folk« lahko nanaša na katero koli skupino ljudi, ki imajo vsaj en skupen faktor. Ni pomembno, kaj jih povezuje - lahko je skupen poklic, jezik ali vera - pomembno je, da ima skupina, zasnovana iz kakršnega koli vzroka, izročila/tradicijo, ki ji/h/jo ima za svoja.²⁶⁵ Za slovenski prostor je mogoče ugotoviti, da je bil ta kriterij pri nas živ vsaj od Franceta Kidriča dalje, ko piše »o noticah za folkloro kranjskih Slovencev« in kako je že kazalo, da si bosta Korytko in Vraz razdelila »polje slovenske folklorje«.²⁶⁶ Narodnostno/zemljepisno/ zvenijo zveze: »slovenska«, »slovanska folklorja«, »indijanska folklorja«;²⁶⁷ še vedno sodijo zraven, a so čustveno obarvane »domača folklorja« (F.Kidrič), »naša folklorja« (B.Merhar), »domaćnostni folklor« (R.Ložar).²⁶⁸

S prevodom smo dobili celó »alkoholno folkloro«,²⁶⁹ kateri je blizu tudi »sočna folklorja«,²⁷⁰ kajpak gre za kletvice.

Socialno razsežnost vsebuje »domača podeželska folklorja« (Radoslav Hrovatin)²⁷¹ in še bolj »delavska folklorja« (prevod iz ruščine - Milko Matičetov).²⁷² Tomo Korošec uvršča v »rudarsko folkloro« govornico, pripovedi, pesmi in navade rudarjev.²⁷³

In kaj je bilo v navadi »v naši socialistični folklori«: »Škandala ni bilo: nekaj naših vrlih institucij je poenoteno in samoupravno/ to še posebej/ pospravilo nekaj nezazelenih posameznikov.« (Alenka Goljevšček).²⁷⁴ »Mlatenje prazne slame ni delo, zato to opravilo prepustimo folklori socializma. Iz polen, ki jih drug drugemu zmečemo pod noge, si ne bomo namleli kruha« (Darinka Zabukovec).²⁷⁵ Politične konotacije vsebuje

262 Glej op. 19, 107.

263 Alan Dundes, What is Folklore? The Study of Folklore, University of California at Berkeley, 1965, 4-6.

264 Glej op. 263 in 204.

265 Glej op. 263.

266 France Kidrič, Paberki o Vrazu, Časopis za zgodovino in narodopisje, 7, Maribor, 1910, 226.

267 Marija Boršnikova, Študije in fragmenti, Maribor, 1962, 194. Jože Pogačnik, Lepa Vida, Ljubljana, 1988, 486, 254. Glej op. 92.

268 France Kidrič, Zgodovina slovenskega slovstva, Ljubljana, 1919-1938, 717. Boris Merhar, Folklorja in narodopisje, v: Slovenska matica 1864-1964, Ljubljana, 1964, 116, 130. Rajko Ložar, Pridobivanja hrane, Narodopisje Slovencev I, Ljubljana, 1944, 136.

269 Zdravstveni vodnik za družino, glavni urednik Tony Smith, Ljubljana, 1986, 37.

270 Folklorja, v: Slovar slovenskega knjižnega jezika I, Ljubljana, 1970, 642.

271 Radoslav Hrovatin, Slovenska partizanska pesem kot predmet znanosti, Rad kongresa folklorista Jugoslavije, VI, Bled, 1959, Ljubljana, 1960, 256.

272 E.V. Gippius - V.I. Čičerov (prev. Milko Matičetov), Trideset let sovjetske folkloristike, Slovenski etnograf, II, Ljubljana, 1949, 87.

273 Tomo Korošec, Iz govornice laških rudarjev, Časopis za zgodovino in narodopisje, št. 2, 1976, 403.

274 Citira Jože Pogačnik, v knjigi omenjeni pri op. 162, 285.

275 Darinka Zabukovec, Vrnitev v Evropo, Družina, št. 17, 1991, 11.

tudi članek z naslovom »*Volilna folklor*«, v katerem se zadnji odstavek glasi: »Paternalizem, naivnost ali če hočete, tudi neumnost. Pa kaj hočemo, tudi to je del balkanske politične folklor.«²⁷⁶ Dnevnapolitični komentar vsebuje ugotovitev: »... To spada v folkloro večstrankarskega sistema. Ne samo na Balkanu ...«²⁷⁷ Iz opredelitev te vrste nista izvzeti niti Cerkev in vera. Vlado Habjan je ironičen: »Zdaj ko sem se komunistično umiril, nimam nič proti cerkveni folklori, veselo jem potico, če mi jo dajo.«²⁷⁸ Vendar dobi z druge strani odgovor: »Tukaj malo pomaga samo folklorna vera, ki smo jo ob lanskem božiču še kako čutili.«²⁷⁹

3. Znanstveno-spoznajska vsebnost

Je vsebinsko bazična, v nasprotju z jezikovno, ki je znakovno bazična. Znanstvena spoznanja so po naravi stvari najpomembnejša pomenska vsebnost vsakega termina v znanosti. Brez njih prave pomenskosti terminov v znanosti pravzaprav ni.²⁸⁰ F. Pediček obžaluje, da se nekatere znanosti »znanstvenijo« tudi mimo vedno novih znanstvenih dosežkov, raje le z ideološkim preobračanjem in idejnim kodificiranjem novosti.²⁸¹

a) Analitično-sintetični kod

Pomenskost terminov v znanosti izvira največkrat iz vzročnega raziskovanja o eksistenčnosti pojavov, procesov, funkcij in odnosov med njimi in v njih. Ta pomenskost terminov v znanosti je v polnem smislu znanstvena.²⁸² Terminologizacija spoznanj v posameznih disciplinah, to je v posameznih znanostih, poteka po treh stopnjah:

1. od znaka in njegovega pomena za zaznavanje spoznanj;
2. do znaka in njegovega pomena za njihov predstavn podatek, ki je bolj ali manj metaforičen ali simbolni;
3. ter nazadnje do znaka in njegovega pomena za njihov pojem, to je njihov abstractum.²⁸³

Od kakovosti in globin raziskovalnega spoznanja pojavov, procesov, funkcij in odnosov je odvisno, do katere stopnje se povzpne oznakovanje in pomenotvorje novih znanstvenih podstav in sestavin.²⁸⁴ Marsikateri razvite znanosti ni sram čakati na nižjih ravneh, da pride do čiste abstraktne ali pojmovalne ravni. So pa druge, ki nižje stopnje preskakujejo in se napihujejo z znaki in pomeni, za katere nimajo objektivnih raziskovalnih izhodišč in temeljev.²⁸⁵ Iz dosedanje obravnave je že razvidno, da sta v slovstveni folkloristiki krepko zastopani prvi dve ravnini, medtem ko jima tretja sledi le od daleč, kolikor sploh. Vendar je zadnja leta vsaj uzaveščena,²⁸⁶ tako da je upati na napredek tudi na tej ravni.

b) Filozofsko-teoretični kod

Medtem ko prejšnji kod sega do eksistence pojavov, procesov, funkcij in odnosov med njimi in v njih, gre v tukajšnjem »za tiste sestavine, ki prinašajo v pomenskost termina refleksi njegove filozofične razsežnosti, refleksi potez in sestavin esenčnosti

276 Todor Pendarov, *Volilna folklor*/Skopsko pismo, *Dnevnik*, 8.11.1990, 5.

277 Milan Meden, *Kautsky in njegovi dediči*, *Dnevnik*, 9.11.1990, 1.

278 Vlado Habjan, Svetovni slovenski kongres, zgodovina in narodna sprava, *Borec*, 42, 1990, 478.

279 Jože Pacek, Bomo odpovedali gostoljubje verskemu tisku? *Družina*, št. 4, 1989, 7.

280 Glej op. 19, 108.

281 Glej op. 280.

282 Glej op. 19, 109.

283 Glej op. 282.

284 Glej op. 282.

285 Glej op. 282.

286 Marija Stanonik, *Slovstvena folklor* v domačem okolju, Ljubljana, 1990. Glej seznam na str. 133.

pojavnov, procesov, funkcij in odnosov. To je najširša znanostna vsebnost, vselej odvisna od »čiste« teoretične ravni.²⁸⁷

Ali je predrzno, če z vidika terminologizacije v tukajšnjem okviru imenujemo tiste študije, ki skušajo teoretično definirati in med seboj razmejiti pojem /slovstvene/ folklor²⁸⁸ in /slovstvenega/ folklorizma.²⁸⁹

IV. Leksikološka diferenciacija

Vsebinska sporočilnost termina je odvisna od njegove oblike/podobe/znaka. Toda terminova podoba ne določa enumnosti njegove sporočilnosti, kar kaže na to, da je temeljna razsežnost termina v znanosti njegova vsebinsko spoznavajska vsebnost in sporočilnost o njej, ne pa njegova znakovna (jezikovna) oblikovanost. Le-ta ima določeno vlogo pri vsakem znanstvenem terminu, nima pa znanstveno-spoznavajsko odločilne funkcije.²⁹⁰

Napačno je uporabljati enake in oblikovno nerazčlenjene znake za različne ravni v določeni znanosti. Enako zmotno je na vseh ravneh znanosti uporabljati iste pomenske vsebnosti in določenosti za te znake. »Znak z ravni logosa, teorije vsebuje vselej drugo in drugačno pomenskost, kakor na ravni episteme, tehne, pragme in praksisa. Tu gre za globinsko znakovno in vpomenjevalno diferenciranje in distinguiranje, brez katerega je največkrat sporočilnost ali referenčnost znanstvenega jezika neustrezna in nenatančna, neeksaktna.« Zahteva »bene distinguere, bene docere« je »temeljna norma oznakanja in vpomenjevanja v okviru razvitega znanstvenega jezika.«²⁹¹ »Poimenovanje je razločitev, je ureditev, kajti iz brezosebne množine ustvarimo s poimenovanjem posameznih stvari povezano množico.«²⁹² »Ključna so potemtakem razločevanja.«²⁹³ »Ni mogoče brez natančnih besed najti sproščene razmerja do stvari, o kateri je govor. In šele stvar, ki je stvari poimenovana, stopi pred nas.«²⁹⁴ Temu v pomoč so tudi oblikovna merila za razčlenjevanje sporočilnosti terminov.²⁹⁵ S Cvjetkom Rihtmanom smo torej »zainteresirani, kadar uporabljamo določene termine, da so stvari jasne, jasno definirane«,²⁹⁶ namreč: »Lastnosti termina so, da se takoj ve, za kaj gre.«²⁹⁷

Za slovarnike je pomembno, katero izrazje se šteje za terminološko in pri tem ločijo štiri skupine: 1. tuje izrazje, ki ne spada v slovar knjižnega jezika; 2. ozko strokovno izrazje, ki se rabi samo v specialni strokovni literaturi in poimenuje predmetnost, znano le specialistom posameznih strok. Tudi to izrazje se v slovarju knjižnega jezika praviloma ne upošteva.²⁹⁸ V Pedičkovi opredelitvi so to pravi znanstveni termini (T₁), ki vselej označujejo to, kar se lahko razkriva le na abstraktno refleksijski ravni

287 Glej op. 19, 108-109.

288 Marija Stanonik, Modeli razmejevanja slovstvene folklorne in literature, Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 20/1980, 53-58. Ista, O razmerju med slovstveno folkloro in trivialno literaturo, Razprave SAZU II. razreda, XII, 1989, 119-127. Ista, O razmerju med etnologijo in slovstveno folkloristiko, Glasnik SED, 29, št. 1 in 2, Ljubljana, 1989, 10-26.

289 Marija Stanonik, Slovstveni folklorizem, Nova revija, 11, 1992, št. 121/122, 673-684. Glej op. 247.

290 Glej op. 19, 97.

291 Glej op. 19, 125-127.

292 Janez Juhant, Krščanska misel skozi čas, Tretji dan, 19, Ljubljana, 1990, št. 9/10, 8.

293 Glej op. 11, 553.

294 Spomenka Hribar, Krivda in greh, Maribor, 1990, 59.

295 Glej op. 19, 191-216.

296 Glej op. 209, 33.

297 Jaka Müller v pogovoru na Inštitutu za slovenski jezik ZRC SAZU, ko sem pred leti tam zbirala gradivo za opredelitev pojmov: narodno-ljudsko-etnologija-etnografija-narodopisje-folklor. Le del tega gradiva prihaja v poštev pri tukajšnji obravnavi.

298 Ivanka Črnelič-Kozlevčar, Medicinska terminologija v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, v: Medicinski razgledi, 23, supl. 8, Ljubljana, 1984, 570-573.

bistvenih pojavov, procesov, funkcij in odnosov v stvarnosti ali v resničnosti (reflek-sijsko abstraktna misel).²⁹⁹ 3. širše strokovno izrazje: poimenuje za stroko pomembno predmetnost, ki predstavlja temelj stroke in ne njenih specializacij. To izrazje je omejeno predvsem na strokovno literaturo in tudi poljudnejšo, zato ima v slovarju knjižnega jezika oznako stroke.³⁰⁰ Po Pedičku so to strokovni izrazi (T₂) = nasledek človekove tehnično-materialne ali tehniško mišljenske »proizvodnje«. Njegovo »dno« je vselej »zamiseln« in »uresničenost« novih možnosti, obstoječega (tehnološka, tehnična zamiseln).³⁰¹ 4. splošno strokovno izrazje pa je že prešlo mejo stroke in v slovarju knjižnega jezika ni več uvrščeno v določeno stroko. Poleg osnovnega pomena ima že tudi prenesene in metonimične, poudarjeni so drugi elementi kot v stroki, zato se razlage istih leksemov v slovarjih knjižnega jezika in v strokovnih slovarjih razhajajo. Kadar so razločki med javno in strokovno rabo preveliki, se v slovarju knjižnega jezika poleg splošnega razumevanja stvari dodaja še strokovno.³⁰² Na tej ravni je najti »področno besede« (T₃), kar imenuje Pediček vse, ki je področno obstoječe, a interesno oddeljeno in zamejeno (stvarni obstoj).³⁰³

Leksem »folklorja« se po teh opredelitvah znajde v zadnjih treh skupinah, a v slovarju slovenskega knjižnega jezika je obdelan predvsem z vidika tretje, težnja za naslednjo je le bolj nakazana. A že v tukajšnji obravnavi našeti primeri potrjujejo, da se splošna raba močno razločuje od njene strokovne opredeljenosti.

In zdaj h konkretnostim. Še v Slovenskem pravopisu iz l. 1962 je folklorja opredeljena v svojem najširšem pomenu in tudi v formalni obliki le kot varianta, medtem ko je kot geslo zapisana še v moškem spolu: *Folklor*.³⁰⁴ Karel Štrekelj se je vprašanju izognil s tem, da besede ni rabil v sklonu, morda prav iz zadrege, za kateri spol naj se odloči. Matija Murko, Joža Glonar, Ivan Grafenauer in nekaj časa še tudi Zmaga Kumer so jo rabili v moškem spolu.³⁰⁵ Negotovosti glede tega je čutili že pri Stanku Vurniku ki celo v enem in istem članku rabi obe obliki (»znanstveno raziskovanje *glasbene folklorje* je pri nas še v povojih ... In vendar ja baš ta košček slovenskega glasbenega *folklorja* med vsemi ostalimi problemi *slovenskega glasbenega folklorja* ...«³⁰⁶). Ali je na to morda kaj vplivala sosesčina, kakor jo je zaznati npr. iz naslova Jugoslovenski komitet za muzički folklor?³⁰⁷

V naši slovenski malovernosti bi verjetno sebi naprtili krivdo za dejstvo, da se mnogokdaj uporablja ena in ista beseda za predmet in vedo o njej. Vendar je to očiten nasledek rabe, kakršna je bila uveljavljena tudi v njenem avtentičnem okolju; od tod pojasnilo v eni vrhunskih ameriških knjig: »Termin folklorja (ang. »Folklore«) lahko pomeni disciplino ali gradivo, ki ga preučuje disciplina. V tem prispevku termin pomeni le študirano gradivo.«³⁰⁸ Vendar Branimir Bratanić kot ime za vedo, torej folkloristiko, že l. 1957 navaja »Folklore Study, Folklore Science«,³⁰⁹ ki pa se očitno le

299 Glej op. 19, 98, 194.

300 Glej op. 298.

301 Glej op. 299.

302 Glej op. 298.

303 Glej op. 299.

304 Slovenski pravopis, Ljubljana, 1962, 239.

305 Matija Murko, Izbrano delo, Ljubljana, 1962, 168. Joža Glonar, Slovar slovenskega jezika, Ljubljana, 1936, glej geslo: Folklor. Ivan Grafenauer, Traditiones, citira Niko Kuret v Traditiones 1, Ljubljana, 1972, 10. Glej Zmaga Kumer, Nekaj misli o današnjem stanju slovenskega folklorja, Slovenski poročevalec, 13, 1952, št. 27. Ista, Folklorni zapiski, Slovenska glasbena revija, knj. del. III, Ljubljana, 1955, št. 1-2, 12-13.

306 Stanko Vurnik, Studija o glasbeni folklori na Belokranjskem, Etnolog IV/2, 1931, 165, 168.

307 Zmaga Kumer, Folklorni zapiski ... glej op. 305.

308 Glej op. 178.

309 Glej op. 44, 11.

počasi prijema. Slovar slovenskega knjižnega jezika že loči med predmetom - »folklor« in vedo, ki jo obravnava - »folkloristiko« in razločuje »folklore« (= nanašajoč se na folkloro; folklorni motiv, gradivo, ples) in »folklorističen« (= nanašajoč se na folkloristiko; folkloristične razprave),³¹⁰ a še Glonar v svojem Poučnem slovarju iz l. 1938 navaja geslo »Folklor« kot ime za današnje folkloro in folkloristiko skupaj. Zato ni nenavadno, ko Helena Ložar-Podlogar ugotavlja, da mnogi še danes pri nas ne ločijo imensko predmeta / folklore / od znanosti / folkloristike /, kakor tega ni zmožni nedešifrirani J. D., ko je na platnicah 9. številke Doma in sveta l. 1896 pisal o stroki.³¹¹ Kako bi mogli to zahtevati od njega, saj je le osem let pred tem ob prvi javni rabi besede enako ravnal Karel Štrekelj: »V novejšem času se rabi za národno blago in učenje o njem (! - M.S.) pogostoma angleška beseda folklore ...«³¹² Vsaj po dosedanem vedenju J. D. prvi zapiše sloveniziran termin »folkloristika«, čeprav poleg njega še rabi citatno »folklore«: »Nobena stvar omikancev dandanes tako ne zanima kakor folklore. Vse, s čimer se folkloristika peča, nam je znano od mladih nog.«³¹³ L. 1901 Anton Breznik že pravilno uporabi zvezo »folkloristične študije«³¹⁴ in Aleš Ušeničnik je v diskusiji zatrdil: »Mi se torej popolnoma ujemamo z dr. Štrekljem, da folklorist ni ne leposlovec ne pravoslovec.«³¹⁵ Že ob prelomu stoletja so leksem folkloristika in izvedenke iz njega označevale raziskovalno disciplino. Zato ni najbolj posrečena trditev, da je pri Cankarju »zveza z Gogoljevo poznoromantično folkloristiko ... najbrž navzoča tudi v Kurentu.«³¹⁶ Prejkonne gre za folklorizacijo ali pa folklorizem. Enako velja za primer: »Poleg tega pa bajke ali bajne pripovedke prikazujejo tista osnovna imena slovenske folkloristike, ki sodijo k splošni izobrazbi.«³¹⁷ (pravilno bi bilo: folklore - op. M.S.). Napačno rabo pridevnika »folklorističen« kažejo naslednji primeri: »... Na potoku mlin, za folklorističen (prav: folklore) nadih kraju.«³¹⁸ »... uradna deželna kultura z intenzivnim negovanjem vprašljivih tradicij podpira stalno prisotnost napačnih folklorističnih (prav: folklornih, če že, v pejorativnem smislu - op. M.S.) domovinskih klišejev.«³¹⁹ »Napuh, omenjen v tej pesmi, bi lahko bil samo v vzročni zvezi s folkloristično stiliziranim ljubezenskim hrepenenjem ... Zato je tudi Kmečka pesem na meji med intenzivno izpovedjo in programsko zastavljenim folklorističnim zapisom ... Vendar tudi o tej pesmi ne moremo trditi, da bi sodila med Murnove simbolno stilizirane posplošitve, čeprav obdeluje brezosebno, folkloristično obarvano snov. ... Skozi žanrsko folkloristično motiviko pa se je pesnik še posebno očitno prikopal do novega lirizma, do simbolnih posplošitev na podlagi duhovnega kolektivizma.«³²⁰ »... Ravno na tej točki pa se je Momirovski ... po bližnjici spustil iz folkloristike v slogovno in idejno rafiniran magični realizem.«³²¹ Pridevnik folkloristično bi bilo umestno zamenjati s pridevnikom folklorizacijsko, ker prvi izhaja iz samostalnika folkloristika, ki je stroka, drugi pa od samostalnika folklorizacija, ki pomeni postopek pesnika ali pisatelja, da bi se v svojem ustvarjanju bolj ali manj približal tipu in duhu slovstvene folklore. Enako vprašljive so označbe:

310 Glej op. 270.

311 Helena Ložar-Podlogar, O ljudskem življenju v Domu in svetu, zbornik Dom in svet, II, Maribor, 1989, 45.

312 Glej op. 63, 629.

313 Glej op. 70.

314 Anton Breznik, Življenje besed, Maribor, 1967, 18.

315 Glej op. 74, 42.

316 Janko Kos, Primerjalna zgodovina slovenske literature, Ljubljana, 1987, 179.

317 Franček Bohanec, spremna beseda k Slovenski ljudski pripovedi / Kondor /, Ljubljana, 1966, 103.

318 Alojz Rebula, Vrt bogov, Ljubljana, 1986, 153.

319 Janko Malle, Prebijamo obzorje ekskluzivnega naslanjanja na lastno izročilo?, Sodobnost, 34, 1986, 1157.

320 Jože Snoj, Druga Murnova ustvarjalna doba, Problemi, Ljubljana, 1967, 236, 237, 238, 241.

321 Glej op. 250.

»folkloristična metrika«, »folkloristična proza«, »folkloristična pripoved«, »folkloristične pesmi«, »literarno folkloristična smer«. ³²² Primerneje bi bilo govoriti o »folklorizirajočih«, kakor je pridevnik vpeljal Anton Slodnjak. Negotovost zbuja tudi zveza »folkloristično mitiziranje« ³²³, saj ni precizirano, ali se to mitiziranje nanaša na stroko ali predmet njene obravnave.

Še bolj neprijetno je, če razmejitve ne obvlada niti avtor iz stroke v eminentno strokovni objavi: »Raziskav posameznih folklorističnih pojavov, čeprav so bili še tako slabo opredeljeni, pa se je morala in se še mora lotevati prav folkloristika.« ³²⁴ Na isti strani so dvakrat omenjeni tudi »folkloristični pojavi«, kar bi bilo tudi v sporni povedi edino prav. Še strokovnjaku je torej očitati nedoslednost, kako bi je potemtakem ne pogrešali pri drugih!

Nasprotno bi bilo v naslednjih primerih po smislu ustrežnejše izhajati iz folkloristike: »Folkloristični inštitut«, »folkloristično raziskovanje«, »folkloristična komparativistika«, »folkloristični zapiski«, »folkloristična anketa«, »domači folkloristični pogledi« (=folkloristični, folkloristični), »folkloristična resnica« («Če se spomnimo stare folklorne resnice, da so zunanjim vplivom in spremembam najbolj podvrženi začetki in konci zgodb»). ³²⁵ Le v zadnjem primeru je bilo prav dodati sobesedilo, pri drugih je že iz same zveze jasno, da bi bil pridevnik »folklorističen« bolj precizen. Za oddih naštejmo tudi pravilno označevanje, ki se ujema s pomensko vsebino: »raziskovalno področje folkloristike«, »znanstvena literatura o tej temi je v okviru folkloristike obsežnejša kot v okviru literarne vede«, »folkloristične razprave«, »problem folklorističnega pristopa«, »meje folklorističnega zornega kota«, »folkloristična merila«, »folkloristične kvalifikacije«, »nezadostnost folkloristične klasifikacije«. ³²⁶ Na drugi strani so »klasične lastnosti folklorne poezije«, »folkloristični značaj poezije odpora« ³²⁷ in po analogiji »prvine folklorne glasbe«. ³²⁸ Sistemu na ljubo iz tega sledi, da bi ne smelo biti presodkov proti »folkloristični pesmi«, ³²⁹ čeprav je prav v tej zvezi pridevnik »folklorističen« uporabnikom najbolj tuj («Takrat, na vrhuncu svoje kariere, je ... pel ... priljubljene arije in italijanske folklorne pesmi.» ³³⁰) Seveda pa nikakor ne gre za »folkloristično pesem«, kakor se je zapisalo Ivu Brnčiču. ³³¹ Sintagme »pevska folklor«, »péta folklor«, »pesemska folklor« so pomensko bolj precizne, vendar pa je treba označiti tudi konkreten posamezen pojav, kar pa je po dosedanjem premisleku v okviru predstavljenega sistema mogoče izreči: folklorna pesem, folklorna pripoved in tako naprej po tem vzorcu. Označbe posameznosti ni mogoče doseči niti z rodilniško obliko, kakor je v naslednjem primeru: »... obstajajo cone, ki jih ni mogoče pokriti s poetiko folklore ...« ³³² očitno boljši kot folklorna poetika, ki jo le nadaljnja razlaga varuje pred nevarnostjo

322 Ivo Brnčič, Književni horizonti, Ljubljanski zvon, 40, Ljubljana, 1935, št. VI, 367. France Kidrič, Izbrani spisi, II, 62, 76, 97, Ljubljana, 1978, 14. Glej op. 316, 95 in op. 163 (Kocijan, 62, 76, 97). Aleš Debeljak / ocena /, Naši razgledi, 24.2.1984, 105.

323 Boris Paternu, Poetika slovenskega narodnoosvobodilnega pesništva 1941-1945, Slavistična revija, 25, Ljubljana, 1977, 174.

324 Marko Terseglav, Ustno slovstvo kot predmet folkloristične znanosti, Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 20/1980, št. 2, 47.

325 Milko Matičetov, O etnografiji in folklori zapadnih Slovencev, Slovenski etnograf I, 1948, 10, 14, 16. Isti, Zgodovina slovenskega slovstva, I, Ljubljana, 1956, 135. Isti, Folklorna anketa v Furlaniji 1946: Odgovori slovenskih šolarjev, Slovenski etnograf III-IV, Ljubljana, 1951, 297. Isti Sežgani in prerajeni človek, Ljubljana, 1961, 68. Isti, Zverinice iz Rezije, Ljubljana-Trst, 1973, 11. Jože Koruza, Prežihov Voranc in ljudska tradicija, Slavistična revija, 24, 1976/1, 91.

326 Glej op. 323, 173, 176, 177, 178, 180.

327 Glej op. 323, 173, 177.

328 Ivan Sivec, In večno bodo cvetele lipe, Celje, 1991, 113.

329 Sem in tja je zvezo uporabila že tudi avtorica te obravnave.

330 Anton Dermota; Tisoč in en večer, Celje, 1985, 156.

331 Glej op. 322, Brnčič, n. d.

332 Glej op. 323, 173.

dvoumnega razumevanja, ker pojasnjuje, da »ni statičen pojem, gre za stvari, ki so podvržene procesu spreminjanja.«³³³

Rudimentarno je pridevniku folkloren v preteklosti alterniral pridevnik folklorški. Primeri: »Sestavil in objavil pa naj bi se tudi »bibliografski pregled vseh dosedanjih folklorških objav in člankov« (1906). »Slovenske folklorške drobtine«, »znamenita folklorška knjiga« (1912), »kot predhodnik folklorških študij se navaja Christophe Ballard sredi 19. stoletja« (1923).³³⁴ Danes deluje zastarelo, a dalo bi se ga uporabiti za izvedenko, pridevnik iz: *folkloreca*, član plesne skupine, *folkloreca*, *folklorški*, podobno kot igralec, igralski, pevec, pevski.

Izvedenka iz folklore je pojem, ki pomeni proces: *folklorizacija*. Niko Kuret ga je takole opisal: »V ljudski stvarjalnosti delujeta dva momenta. Ljudski stvarjavec izbira, nato preoblikuje. Izbira elemente iz visoke stvarjalnosti po svojem okusu in potrebi, v skladu s svojim čustvenim obzorjem in svojo intelektualno ravni. Temu sledi njegov stvarjaven proces, ko te elemente preoblikuje po svojem okusu in potrebi.« »Ponikle oblike se »folklorizirajo«, neugnana ljudska ustvarjalna sila jih brezobzirno preoblikuje po svojem okusu, potrebah in domišljiji.«³³⁵ Pojem je priročen Borisu Paternuju, ki ga sorazmerno pogosto uporablja in ga za okvir slovstvene folklore tudi dokaj ustrezno definira: »Folkloristika bo svojo glavno pozornost obračala k vsemu tistemu, kar sodi v folklorizacijo literature. To se pravi, da bo preučevala predvsem prehajanje literarnih sestavin v folkloro in njihovo desubjektivizacijo, njihovo selitev v sestav kolektivne produkcije, kolektivne poetike in kolektivne »cenzure«, skratka v drugi komunikacijski sistem.«³³⁶ V konkretnem primeru, ob pesmih Mitje Ribičiča, Paternu pojasnjuje: »Pri nekaterih njegovih pesmih je proces folklorizacije kar precej očiten, saj so se v izročilu začele širiti v več različicah, kar pomeni, da so šle skozi ljudski soustvarjalni proces, skozi preoblikovanja, ki so bila deloma anonimna, deloma pa tudi avtorska.«³³⁷ Kot najbolj znan vmesni rezultat tega procesa se največkrat omenja *folklorizirana pesem*,³³⁸ medtem ko je v pisanju o »folkloriziranem slovstvu«³³⁹ Paternujevo razumevanje folklorizacije ravno nasprotno od pravkar razloženega, namreč v smislu, kakor je razloženo geslo v Slovarju slovenskega knjižnega jezika: »folklorizirati = vnašati v kaj folklorne elemente.«³⁴⁰ Tako pojmovanje se dá razbrati pri Boži Krakar-Vogel, ko govori o »folklorizirani literaturi za kmečke bralce«, kot si jo je želel Jernej Kopitar³⁴¹ in Denisu Ponižu, ki odkriva »mitizacijo in folklorizacijo« pri Svetlani Makarovič.³⁴² Enako njima doumeva folklorizacijo Niko Kuret, ko piše o podeželskih

333 Glej op. 323, 174. Dvoumnost pridevnika, tj. ali gre za njegovo strokovno opredelitev ali za opredelitev iz javne rabe, ilustrira primer: »... pri vrednotenju gradiva prevlada mit, prevlada romantična folklorna doktrina.« (Glej op. 323, 175.).

334 Boris Merhar, *Folklor in narodopisje*, v: Slovenska matica 1864-1964, Ljubljana, 1964, 132. Josip Koštal, *Slovenske folklorške drobtine*, Ljubljanski zvon, 32, 1912, 156-160. Glej op. 155.

335 Jurij Fikfak, *Pogovor z Nikom Kuretom*, *Traditiones*, 14, 1985, 184. Niko Kuret, *Ziljsko štehanje*, Ljubljana, 1963, 49-50.

336 Glej op. 323, 178. Boris Paternu, *Poglavja iz slovenskega narodnoosvobodilnega pesništva*, *Slavistična revija*, 20, Ljubljana, 1972, 163-168. Isti, *Slovenska proza do moderne*, Koper 1968, 21-22. Isti, *Folklorizacija literature in literarizacija folklore*, *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, 20/1980, št. 2, 80.

337 Boris Paternu, *Boj, trpljenje in upanje*, *Delo*, *Književni listi*, Ljubljana, 25.12.1980, 16.

338 Glej op. 74, 49 in Marko Terseglav, *Ljudsko pesništvo / Literarni leksikon /*, Ljubljana, 1987, 21.

339 Boris Paternu, *Problemi dveh tipov slovenske književnosti s posebnim oziranjem na njen koroški del*, *Koroški kulturni dnevi I*, Maribor, 1973, 89.

340 Glej op. 310.

341 Boža Krakar-Vogel, *Obravnavanje Kopitarja v šoli*, v: *Jernej Kopitar v Vukovem letu*, uredil Joža Mahnič, Ljubljana, 1987, 50.

342 Denis Poniž, *Molk in pisava*, Ljubljana, 1986, 212.

»učenikih« (šolmoštrih), ki »so imeli pravi čut za ljudskega duhá, za ljudski okus. Mogli so izvesti folklorizacijo besedil ...«³⁴³

V pretirano apokaliptično nadihneni obliki in izhajajoč iz vulgarnega pojmovanja folklore, hkrati pa s priznavanjem stroke, ki naj to analizira, reflektira Naško Križnar omenjeni proces takole: »Iz zgodovine slovenske etnologije, vključno z najnovejšo, je poznano, da nismo lansirali veliko idej v širši prostor, nikdar čez rob stroke v nacionalni ali planetarni prostor. Če pa so nekatere krožile v širšem prostoru, jih nismo lansirali etnologi, ampak v razvojeneli obliki naši epigoni, čemur je zelo naklonjena folklorizacija slovenskega naroda v zadnjem času. Iz tega sledi, da je boj za uveljavitev etnoloških idej izven polja stroke hkrati boj za zdravje slovenskega naroda, ne proti folkloristiki, ampak proti folklorizaciji tesnobne in zatohle slovenske domačije.«³⁴⁴ Ob slovenskem narodnem vprašanju v Avstriji je Janko Malle to poimenoval kar »folklorizacija slovenske narodne zavesti«.³⁴⁵

To doživljanje folklorizacije je blizu pojmu folklorizem, kar seveda ni eno in isto. Že József Burszta, poljski etnolog, pošteno priznava, da je uporabljal ime folklorizacija tudi za pojave folklorizma, dokler se ni seznanil s tem pojmom.³⁴⁶ Podobno neizdiferenciranost je v nekaterih pogledih opaziti tudi pri nas. V slovenski literarni vedi je koincidenca med folklorizacijo in folklorizmom potekala ravno narobe. Folklorizacija, ki naj označuje pojave v literaturi in slovstvu sploh, je bila kot »folklorizem« poimenovana že l. 1935; to pomeni, da se je terminološko »folklorizem«, ki označuje pojave in procese v stvarnem življenju, pojavil na naših tleh veliko prej kakor drugod, le z zrcalno semantično vsebino.³⁴⁷ Ivo Brnčič je avtor, ki mu v tem pogledu pripada čast prvenstva, ko piše: »Pisatelj pa se je znal izogniti nevarnosti, da bi ga dotik s to patriarhalnostjo zavedel v ono staro in obrabljeno idealiziranje kmetstva in kmečke zemlje, ki je eden naglavnih grehov naše književnosti in ki je posebno v liriki hipertrofiralo liristični pokrajinski ruralizem do anahronističnega folklorizma ali pa do popolne odmaknjenosti od resničnih, osnovnih problemov naše zemlje.«³⁴⁸ Ob oceni prvega letnika nove hrvaške revije piše Brnčič istega leta: »Zlasti ga označuje neki eklekticizem ... razen tega pa nekakšen regionalizem, ki prehaja pogosto v folklorizem, le-ta pa se mi zdi dokaj čudna družčina socialnega in aktualističnega momenta.«³⁴⁹ Medtem ko je pri Brnčiču zaznati negativno konotacijo folklorizma v smislu njegovega kritično socialnega izhodišča in vrednotenja, doživlja pri Jožetu Snoju ponižanje glede na razmerje med dvema strokama in njuno razmerje do same estetike: »Brezosebnost se lahko stopnjuje do čiste folklorizma in tako pridemo do pesmi, ki bi s svojim naslovom in podnaslovom sodila prej v etnografovo kot v pesnikovo beležnico.«³⁵⁰

Vprašanju folklorizma na splošno in še posebej slovstvenega folklorizma sta posvečeni posebni obravnavi,³⁵¹ zato tu o njem le geselsko: folklorizem je folklor iz druge roke, ne več naravno pristna. Svoj učinek želi doseči s čim več pisanosti³⁵² in spektakularnosti. Pri tem ubira troje poti: a) obnavlja pojave, kakršni so bili; b) jih stilizira; c) umetno preoblikuje z utemeljitvijo, da »folkloro vrača ljudstvu na višji

343 Niko Kuret, Slovenska koledniška dramatika, Ljubljana 1986, 187.

344 Naško Križnar, Velika Glasnikova anketa, Glasnik Slovenskega etnološkega društva 24, 1984/4, 81.

345 Janko Malle, Duhovna ambivalenca in slovenstvo na Koroškem, Sodobnost 36, 1988, 338.

346 József Burszta, Kultura ludowa-kultura narodowa, Warszawa 1974, 309.

347 Glej op. 289.

348 Ivo Brnčič, Kozak, Za prekmurskimi kolniki, Sodobnost, III, 19, 1935, 142.

349 Ivo Brnčič, »Književni horizonti«, Ljubljanski zvon, 40, št. VI, 367.

350 Glej op. 320, 236.

351 Glej op. 247 in 289.

352 Prikradla se je že celó v cerkev: »Bogoslužje so slikovito in folklorno obarvali znani ›markovski kopjaši‹ in domači muzikantje.« (Roman Maier, Martinovo na Hajdini, Družina, št. 45, 1991, 6.)

izpovedni ravni.«³⁵³ Iz tega je videti, da je etnološko pojmovanje folklorizma veliko širše in drugačno kot v literarni vedi. Boris Paternu z njim pravzaprav poimenuje folklorne stileme: »Tradicionalna slovenska literarna zgodovina pa tudi folkloristika sta imeli pred očmi predvsem ... razmerja podobnosti, skladnosti in enakosti pri srečevanjih literarnega pesništva s folklornim. V ospredju zanimanja je bila ponavadi *količina in nomenklatura folklorizmov* v pesnikovem besedilu in po bolj ali manj mehanično nanizani količini teh znakov - ne njihovih dinamičnih funkcijskih razmerjih z drugimi - se je odločalo o pesnikovi bližini ljudskemu oz. narodnemu pesništvu ... Literarna veda pa bo sledila predvsem *literarizaciji folklorizmov*, njihovemu prehajanju iz kolektivne v individualno, avtorsko poetiko ...«³⁵⁴). Zanj bi bilo po ključu, ki se je zadnji čas uveljavil v jezikoslovju in literarni vedi, primernejše (primeri: *morfem, stillem, mitem* itd.) ime *folklorem*, ime folklorizem pa pridržati za zgoraj razloženi pojav. Smiselno je, da se ne le oblikoslovno lepo ujema s *klasicizmom* in *historicizmom*; tudi strukturno ima z njima največ skupnega, le da ga danes ne prepoznavamo kot posebno smer znotraj duhovno-kulturno-umetnostnih gibanj. Morda pa mu bojo kdaj z večje zgodovinske razdalje priznali celó to. Katero verzijo folklorizma ima v mislih Albinca Lipovec, etnološko ali tisto iz literarne vede, iz konteksta ni mogoče razbrati: »Zdi se, da bo temeljna razločevalna lastnost fenomena, ki ga imenujemo folklor in obsega področje ljudske besedne umetnosti, prav tradicija. Zelo previdno bo treba raziskati današnje *oblike folklorizma*. Iščemo ga seveda zato, ker se je v spremenjenih oblikah življenja spremenila tudi funkcija tradicionalne folklore in prav tako njeni nosilci.«³⁵⁵

Ostaja še abstraktum »*folklorno/st*« kot termin za označevanje bistva, identitete. Primeri: »V stilu je res srečati kaj *folklornega*« (F. Zadavec).³⁵⁶ »Drugačna poetika pa ne pomeni vedno *zanikanja folklornosti*, ampak drugačno možnost življenja folklorne poetike.« (Marko Terseglav).³⁵⁷ »... Anton Janežič se je kot urednik Slovenskega Glasnika oddaljil od *folklornosti*, ki jo je v Slovenski Bčeli še močno poudarjal.« (Gregor Kocjan).³⁵⁸ »... temeljna socialna kulturna raven slovenskega duha. Tam so bili *odnosi med folklornim in umetnim* komajda razmejeni ... avtohtoni prostor narodnostnega čuta, estetskih instinktov, *folklornosti in amaterizma*« (Borut Loparnik).³⁵⁹ »Slovenski narod se je danes v vseh svojih delih znašel sredi sil, ki morda še zadnjič poskušajo namesto pluralistične in demokratične kooperativnosti vsiliti centralistično in totalitarno poenotenje, ki temelji na hegemoniji t.i. državnih narodov in na odrinjanju slovenske narodne samobitnosti na rob tolerirane *folklornosti*« (Reginald Vospernik).³⁶⁰ »Očitno je takšno ocenjevanje zmogla samo politična zaslepljenost, združena s kulturno zaostalostjo: recimo naša *rdeča folklornost*.«³⁶¹

In končno še oblikoslovni vzorec zanikanja: »*nefolklorna, zunajfolklorna poetika*«, »*nefolklorna kultura delavskega razreda*«, »*ideološki aktivizem ... afolkloren*«. ³⁶²

353 Glej op. 247.

354 Glej op. 336.

355 Albinca Lipovec, *Ustno slovstvo kot predmet etnološke, literarne in folkloristične znanosti*, Glasnik Slovenskega etnološkega društva 20/1980, 107.

356 Glej op. 102, 83.

357 Glej op. 338, 150.

358 Glej op. 163, 80.

359 Glej op. 236, 172.

360 Reginald Vospernik in Janko Merkač, *Pismo bralcem Celovškega zvona*, 25.3.1987.

361 Glej op. 239.

362 Glej op. 236, 164 in op. 260 in op. 323, 174.

V. Terminologija kot preizkusni kamen znanstvenega mišljenja

F. Pediček na več mestih opozarja na troje stopenj v procesu terminologizacije in razlaga njihove lastnosti. Najprej je beseda znana v splošni jezikovni rabi (»naravni jezik«); nato prestopi »na raven določene strokovnosti« = »strokovne znakovnosti, pomenskosti in sporočilnosti, torej na raven tehnološko-tehnične rabe. Na tej stopnji je termin zaradi strokovnega določevanja njegovega znaka, pomena in sporočila že mnogo bolj formalno in vsebinsko ustaljen, določen in dogovorjen. Na tej razvojni stopnji je poudarjena predvsem pomenska razsežnost termina, kakor velja na prvi, na naravno-jezikovni stopnji, temeljna pozornost predvsem besedi kot znaku termina. Za tretjo, najvišjo razvojno stopnjo termina pa je značilno to, da je znaku in pomenu določenega termina dodana enoumna in avtentična ter avtohtona, znanstveno preverjena in dokazana sporočilnost o določenem predmetu, pojavu, procesu, funkciji in odnosu v stvarnosti in resničnosti. Na tej razvojni stopnji je termin čim bolj odvisen od znanstvenih spoznanj, znakovno in pomensko ter sporočilno določen in utrjen. Ta funkcionalna razvojna pot vsakega znanstvenega termina ima tudi svojo pripadno instrumentalnost ... O tem trirazvojnem instrumentalnem določevanju znakovno-pomensko-sporočilne vsebine terminov bi ne bilo treba izgubljeni besed, če bi nas prav njeno iskanje v terminografski analizi znanstvenih besedil ne opozarjalo na znanstveno raven pisanja posameznega pisca in ob tem tudi ne izrisavalo »terminološkega profila« vsakega terminografsko obdelanega pisca posebej. Ti dve, s terminografijo razkriti vednosti, pa sta pomembni najprej za razvojno analizo določene znanosti, zatem pa tudi za ugotavljanje razvojne stopnje znanstvenega pisanja vsakega pisca posebej. Z ugotavljanjem pa seveda tudi za motivacijo spreminjanja in razvijanja znanstvenega pisanja na višjo kakovostno raven. »³⁶³ Citat, ki govori o tem, da se po terminologiji razkriva raven avtorja, ga tako rekoč izdaja, je bil namenoma daljši, da bi poudaril strinjanje z navedenimi mislimi v želji, da bi začeli zdraviti kronično bolezen poljubnega poimenovanja pojavov v disciplini, ki je predmet tukajšnje obravnave. Če hoče upravičiti svoj obstoj, si mora pridobiti lastno ime, to je, izdelati si mora lastno terminologijo, jo utrditi in na tej podlagi graditi dalje. To je eden bistvenih pogojev za dokaz njene samostojnosti in istovetnosti. Šele pravo poimenovanje stvari pomeni, da stvari obvladamo.

Krivdo za zastoj slovenske slovstvene folkloristike je pripisati njenemu amaterskemu zaledju in odsotnosti sistematičnega študija. Poleg tega pa priložnostno seznanjanje s predmetom poteka po dveh tirih, slavističnem in etnološkem. Zastopniki stroke so do nedavna videli smisel svojega dela na terenu, medtem ko za teorijo ni bilo ne posluha ne časa. Ta medlost je povzročila, da sprva niso čutili nevarnosti, ki jo je prinašalo megleno razmejevanje med etnografijo/etnologijo/narodopisjem/folkloristiko. Šele ko so doživeli kritiko svoje metode, so se oglasili, a spet ne kvalificirano, tj. konceptualno, ampak le iz prakse za prakso. A za napredek stroke je treba nujno utemeljiti in poenotiti tudi njeno terminologijo.

Toda kako naj jo, če avtor, ki se poteguje za uvedbo discipline v okvir univerzitetnega študija, v svoji viziji o tem piše: »Ne iščem in ne ustvarjam novih terminov, ker bi kljub nekaterim starim pomanjkljivostim pomenilo, da še sam ponovno odkrivam Ameriko. V znanosti pa nova odkritja stvari le še bolj zapletejo. Znanost seveda mora napredovati, iskati moramo vedno nove oblike in prijeme, a žal Slovenci svoje intelektualne potenciale najraje zapravljamo z razpravami ob terminoloških problemih. Če pa jih ni, jih pa ustvarimo. Seveda nisem pristaš logike - »glavno je, da se razumemo«,³⁶⁴ čeprav nosi v sebi zrno resnice. Nisem pa prepričan, da bo slovenska folkloristika kaj pridobila, če bomo namesto o ljudskem ali ustnem

363 Glej op. 19, 183.

364 Prim. op. 419.

govorili o folklorinem slovstvu, ljudsko pesem pa preimenovali v folklorno itd. Če je že termin ljudski nepopoln in ne odraža lastnosti pojavov, ki jih raziskujemo, potem tega ne bo popravil niti prilastek folkloren, iz katerega smo Slovenci že izpeljali prilastek »ljudski«. Torej gre za pleonazem. Nikoli tudi ne bom mogel pristati na logiko, da je stvari toliko časa treba pustiti pri miru, dokler jim ne najdemo ustreznega poimenovanja. Stvari so tu, pa naj se imenujejo kakor koli že ...³⁶⁵ Terminološki slovarji so zanj torej brezvezen nebodigatreba. Poteguje se za »pragmatičnost in elastičnost«. »Potrebna elastičnost je v kombinaciji diskurzivnega jezika s predstavljanjem konkretnih folklornih pojavov v času in prostoru.«³⁶⁶ Le-to tudi obilno prakticira v svojem pisanju, kakor kaže ilustrirno gradivo - tokrat seveda samo na terminološki ravni: »Folkloristika kot samostojna veda pa se deli na specialne discipline: tekstologijo, etnomuzikologijo, etnoorganologijo, etnokoreologijo in etnoteatologijo ... To pomeni, naj bi ob ustnem slovstvu etnolog spoznal tudi že rezultate folklorističnih analiz in raziskav ... funkcionalnost oz. etnološkost ustnega slovstva in ljudske glasbe ...«³⁶⁷ Na eni in isti strani je najti »okvir ustne književnosti«, »povezava ljudske književnosti«, »raziskovanje jezika ustnega slovstva ...«³⁶⁸ Ali ne bi Matjaž Kmecl tu našel odličnega primera za trditev, kako slovenska terminologija »ni enotna, raje hudo zmešana, poljubna, večkrat pravo sračje gnezdo nedoslednosti, nedomišljenosti in približnosti z vseh vetrov«.³⁶⁹

V svobodnosti, ki mu je nihče nima pravice kratiti, stroka pa ima dolžnost preverjati dejstva, si je Marko Terseglav še upal in drznil zapisati: »Jugoslovanska in svetovna folkloristična, etnološka in antropološka posvetovanja kažejo možnost sobivanja več pojmov, kot npr. ljudsko, ustno, folklorno pesništvo. Res pa je, da se nekateri raziskovalci ljudskega pesništva v Evropi in pri nas vedno bolj ogibajo prilastku »ljudski« in uporabljajo izraz »ustno slovstvo«, »ustna književnost.«³⁷⁰ Misel je hudo kočljiva, ubira prevelike bližnjice, da bi dosegla cilj, t.j. ustrezala resničnim dejstvom. Kako je z ustnim slovstvom, da ne govorimo o ustni književnosti, ki je (glede na Prijateljovo definicijo književnosti) nonsens, je bilo povedano že spredaj. Da ni zmeraj jasno, ali avtor misli s pesništvom res le-to ali mu pomeni književnost v celoti. In kako je z razmerjem med »ljudskim« in »folklornim«? Folklorno ni isto kot ljudsko. Med njima ne obstaja razmerje sinonimnosti ali prevoda, ki bi bil brez ostanka, kalka. Besedna družina z izhodiščem »folklor« ima in prevzema drug, samostojen, drugačen pomen. Da »ljudsko« in »folklorno« nista (več) identična (če sta kdaj bila??!), najbolje potrjujejo zveze tipa »ljudska folklor«. Primeri: »Kot pravi M. Eliade ... so sodobne velike religije tako obdelane in predelane od izobražencev, da je prek njih težko priti do razumevanja »homo« religiusa«; »boljša pot je poznavanje *ljudske folklore*«.³⁷¹ »... deli obredja v *ljudski folklori*« (Marko Kerševan).³⁷² »... proletarska poezija naslonjena na ljudsko folkloro« (Drago Bajt).³⁷³ »Pri Cankarju gre za podobno zmes fantastike, groteske, *ljudske folklore* in globljega pomena, vendar s to razliko, da ...« (Janko Kos).³⁷⁴

365 Marko Terseglav, *Ustno slovstvo in folkloristika kot predmeta univerzitetnega študija*, *Traditiones* 19, Ljubljana, 1990, 235.

366 Glej op. 365, 245.

367 Glej op. 365, 236, 239, 249. Podčrtala M. S.

368 Glej op. 365.

369 Glej op. 6.

370 Marko Terseglav, *Literarni leksikon*, Ljubljana, 1987, 17.

371 Marko Kerševan, *Religija in slovenska kultura*, Ljubljana, 1989, 137, 150.

372 Marko Kerševan, *Nekaj spornih vprašanj marksistične teorije religije*, *Problemi*, št. 58, 1967, 1346.

373 Drago Bajt, *Poročilo o posvetovanju o internacionalizmu in svetovni literaturi*. Kulturna panorama, Radio Ljubljana, 2.5.1987.

374 Glej op. 157 (Kos, 179).

»Če so Prežihove prve groteske potemtakem tudi plod *ljudske folklorne fantastike*, ljudskih predstav o ...« (Franc Zadavec).³⁷⁵

Morebitnemu očitku, češ ali ni to le rezultat ohlapnega izražanja v sodobnosti, je mogoče postaviti nasproti primer iz gledališkega lista v sezoni 1946/47, kot hvaležen dokaz za razločevanje omenjenih dveh kategorij: »... Drugi znak ljudskega gledališča in *ljudske igre je folklorja*. Ta se bogato prepleta z individualno tvorbo ljudskega dramatika; to je povsem razumljivo, saj smo že omenili, da ima ljudska igra tudi funkcijo obredja. In folklorja je v veliki večini ostanek starih poganskih mitologij, magična reakcija na kruto silovitost naravnih pojavov, katere je hotel nekdanji človek ublažiti in si jih podrediti. *Folklorja je torej eden izmed bistvenih znakov ljudske igre*.«³⁷⁶ Kot oblikovno varianto je mogoče sprejeti zvezo v naslednji povedi: »Okvir primarnega lirizma kot ključnega znaka te poezije seveda ni prebit, še več - potlačitev tega tipološkega okvira je izpeljana skozi niz *folklorno-ljudskih* nastavkov v tkivu pesmi.« (Aleš Debeljak).³⁷⁷ Kategorialno enako funkcijo imata sestavljenki s sestavino narodno: »To srce je bilo dovolj veliko, da je znalo onkraj vsakršne kontingentne sociologije ceniti ne samo *narodno folklorno*, ampak tudi kulturno in človeško dragocenost pojava, ki mu pravimo krščanstvo. Dovolj mi je enkratna etičnost, ki preveča Poezije: ljubezen Nezakonske matere in vzvišeno domotožje Sonetnega venca in evangeljska vsebina Zdravice« (Lojze Rebula).³⁷⁸ »Slovinci takšne skupne nacionalne obrede šele iščemo. Ti, ki so zdaj v veljavi, so obredi ene strani in ideologije ali pa so *narodnofolklorni*, ne nacionalno obvezni, vsekakor pa niso utemeljeni v Bogu.« (Taras Kermavner).³⁷⁹ Semantični premik je izveden tudi v neologizmu iz naslednjega odlomka: »... obsežno pesništvo, ki s produkcijske in konzumentske strani zajame takorekoč vse sloje prebivalstva: tja do nepismenih, ki jim je bila *ustna folklorja* edina pesniška izkušnja in izobrazba ...«³⁸⁰

Tudi za slovenske razmere je povedno stališče Josefa Burszte, ki se zgraža nad ravnanjem na Poljskem: »Pogosto se uporablja »ljudsko« s popolnoma konkretnim samostalnikom. Torej »ljudsko« v umetnosti (likovni umetnosti, literaturi, gledališču). To je zgodovinsko obtežen naziv, morda preveč neomejen, neprecizen in neugoden zaradi končno neogibne nujnosti rabe samostalnika. Drugi bolj splošno uporabljen termin je folklorja (folklorja poljska, vaška, mestna), toda pogosta manira publicistov je »ljudska folklorja« (!), kar je očitno nesprejemljiva tautologija, ki izdaja pomanjkanje znanja in etimologije in pomena tega termina.«³⁸¹ Toda da temu ni čisto tako, dokazuje že češki strukturalist Jan Mukařovský, ki v svoji estetiki omenja »*ljudsko nefolklorno okolje*« in »*ljudsko nefolklorno umetnost*«,³⁸² pri čemer seveda izhaja iz češkega okolja.

Da preprosta zamenjava ni mogoča, dokazujejo tudi preizkusi, najprej iz literarne zgodovine: »folklorni realizem«. Nemogoče je govoriti o ljudskem realizmu, ne da bi dobil drug pomen, ustni realizem pa zveni nesmiselno. »*Žanrska folklorna slika*«? - v redu. Toda »*žanrska ljudska slika*«, »*žanrska ustna slika*«? Ne, prav gotovo ne!³⁸³ Etnološka strokovna literatura navaja »*folklorni pojav*«,³⁸⁴ ki ga je nemogoče ovrednotiti kot »ljudski pojav«, »ustni pojav«. In še nekaj: tudi posamezne besede imajo svojo

375 Franc Zadavec, Groteska v Prežihovi prozi, Slavistična revija 22, 1974/2, 155.

376 Fran Žižek, Nekaj misli o »Miklovi Zali«, Gledališki list SNG Ljubljana, 1946/47, 188.

377 Aleš Debeljak, /ocena/ Milan Vincetič, Zanna, Naši razgledi, 24.2.1984, 105.

378 Alojz Rebula, Prešeren in krščanstvo, Znamenje I, 1971, 19-20.

379 Taras Kermavner, Politika in vera, Revija 2000, 48/49, 82.

380 Glej op. 323, 162.

381 Glej op. 346, 308-309.

382 Glej op. 252, 103, 104.

383 Anton Slodnjak, v: Zgodovina slovenskega slovstva, II, 1959, 195.

384 Glej op. 324, 45.

zgodovino. Leksemom se semantika spreminja. Na primer balada ima danes čisto drug pomen, kot ga je imela nekdanj. »Ljudsko« je svočias pomenilo to, kar nam danes velja za tuje, nedomače. Josip Jurčič ima v Sosedovem sinu: »Če oče ne pojde domov, kakov ljudski (= drugi, ki ni domač - op. M. S.) tudi ne pojde, odgovori mati jezno.«³⁸⁵ Še zdaj je najti besedo živo v tem smislu: »Ko je kakšno ušpičil in to je bilo skoraj vsak dan, mu je mati imela navado reči: »Boš videl Mulc, tebe bojo še ljudska vrata po riti tolkla.« (Ajdovščina).³⁸⁶ Povedka o Veržetu pa govori o ljudskem puranu.³⁸⁷ (= tujem - op. M. S.)

Analogno jezikovni rabi v binomih, kakor jih navaja Burszta v oklepaju, je najti folkloro že tudi v slovenskih besedilih: »... Ukrajinsko partizansko ljudsko pesništvo ... bliže sodobnemu literarnemu pesništvu kot pa tradicionalni, še posebej kmečki folklori.«³⁸⁸ »Harmonika in rože na oknu nas spominjajo na nekdanjo domačijsko folkloro.«³⁸⁹

Da bi spoštovali odločitev tistih strokovnjakov, ki imajo folkloro za poseben način izražanja v različnih umetnostnih panogah, je smiselno tukajšnjo vejo besedne umetnosti poimenovati kot slovstvena folklor. Ni vseeno, za kateri pridevnik gre in še manj, kaj je pridevnik in kaj samostalnik. Franc Pediček strukturira v zvezi z oblikovno stranjo terminov zelo stroga pravila, ki so bila v tukajšnji obravnavi komaj nakazana.³⁹⁰ Odločitev prav za zvezo slovstvena folklor je premišljena, utemeljena v Prijateljevi opredelitvi pojmov slovstvo, književnost, literatura. Prav tako ni možnosti variiranja med sintagmama: slovstvena folklor ali folklorno slovstvo. To se lepo vidi iz preizkusa preobračanja: »politična folklor«³⁹¹: folklorna politika (ta zveza je konstruirana - le za tukajšnjo ilustracijo). Iz gradiva je mogoče izvesti tudi nasprotno zglede: »folklorni predmeti« (: predmetna folklor?), »folklorni stil« (: stilna folklor?), »folklorna zavest« (: zavestna folklor?), »folklorni okus« (: okusna folklor!).³⁹²

Zato še zdaleč ni vseeno, ali slovstvena folklor ali folklorno slovstvo. L. 1984 piše v zvezi s terminološkimi vprašanji, ki jih odpira Maja Boškovič-Stulli, ocenjevalec ene od njenih knjig: »Stvari pa niso preproste, kar dokazujejo številne polemike, razprave o tem vprašanju vsaj v Sloveniji, ki so se pojavljale celotno povojno razdobje, razplamtele pa so se spet na strokovnih srečanjih med folkloristi in etnologi ter med folkloristi, etnologi in slavisti. Slovenskim slavistom in deloma tudi etnologom se je termin ustno slovstvo zdel sprejemljiv, ne pa tudi folkloristom, ki zaradi zgodovinske tradicije in praktičnosti vztrajajo pri terminu ljudski, čeprav se jim ne zdi dober. Toda stalna raba in tradicija mu vedno bolj ožita in določata okvir, s tem pa ga tudi vedno bolj »potiskata« v vsakdanjo in strokovno rabo. Načelno se pri nas pojma ljudsko in ustno slovstvo mešata (lahko tudi v enem članku istega avtorja, v zadnjih letih pa se jima pridružuje še »nov« pojem folklorno slovstvo).³⁹³ Zmešnjava je tako popolna ...«³⁹⁴

Pregledani viri in izpisano gradivo kažejo, da podčrtani termin rabi le Marko Terseglav sam in sicer v tem citiranem primeru, pri nobenem drugem ga ni mogoče najti. Tako ostaja le sklepanje, da je neprevidno in prelahkotno zamenjal pridevnik in

385 Josip Jurčič, Zbrano delo IV, 1951, 267.

386 Franc Černigoj, O Mulcu, v: Javorov hudič, Ljubljana, 1988, 272.

387 V gradivu iz raziskovalne naloge pri PIL, konec osemdesetih let.

388 Glej op. 323, 178-179.

389 Janez Dolenc-France Koblar, France Bevk, Ljubljana, 1990, 127.

390 Glej op. 19, 15-17, 27, 83, 97-102, 104-106, 110, 113-133.

391 Todor Pendarov, Volilna folklor, Dnevnik, 8.11.1990, 5.

392 Glej op. 236, 162, 165.

393 Marko Terseglav ima pomembno prednost pred etnologi moje generacije. Ni namreč študiral etnologije, zato ni bil deležen vcepljanja dvoma o kategoriji ljudskega.

394 Marko Terseglav, M. Boškovič-Stulli, Usmena književnost ..., Traditiones 13, 1984, 227

samostalnik, tako da opazka pravzaprav leti na »slovstveno folkloro«. To možnost potrjuje primer iz njegove publikacije *Ljudsko pesništvo*, ko v njem piše: »Sodobna raziskovalka ljudske proze Marija Stanonik poskuša uveljaviti zvezi ›folklorna književnost‹ in ›folklorno pesništvo‹. Pri tem se sklicuje na množično uporabo tega prilastka v evropski in ameriški strokovni literaturi, hkrati pa se hoče s širše razumljenim pojmom ›folklor«, ›folkloren‹ izogniti dvoumnostim in nasprotujočim si interpretacijam, ki jih prinaša zveza ›ljudska književnost‹. V prilastku ›folkloren‹ čuti vsebinski in metodološki premik v pomovanju ljudske umetnosti oz. književnosti (Prim. M. Stanonik, *Modeli razmejevanja slovstvene folklorne in literature ...*).«³⁹⁵ Namenoma navajam celoten odlomek, ki se nanaša na avtorico, omenjeno v oklepaju, saj je že iz naslova njenega prispevka razbrati, da sta ji dva termina: »folklorna književnost«, »folklorno pesništvo« podtaknjena, saj ju prav zares ni nikoli uporabila ne v citiranem članku ne drugje. Avtorjeva samovoljnost v tej zvezi je še toliko bolj nenavadna, ker si dve strani spredaj izposodi prav avtoričin termin »slovstvena folklor« in to kar dvakrat.³⁹⁶ Tako je nična tudi Terseglavova razlaga, zakaj da se avtorica odloča za »uporabo tega prilastka«, saj je terminološkim vprašanjem posvečena šele pričujoča obravnava, v navedenem prispevku pa je šlo, kot že naslov pove, za veliko zahtevnejši in globlji problem fenomenološke in ne nominalne narave. Mogoče je troje: ali avtor članka ni prebral in interpretiral dobro, ali ga je hotel strokovno diskvalificirati na raven terminoloških vprašanj, ki jih že načelno tako zaničuje - morda pa tudi ne dojema globine njihovega bistva, ali pa preprosto članka sploh ni prebral! Znanost je poštena, ali je pa ni! Bumerang »zmešnjave« se, komur koli je že bil namenjen, vrača k tistemu, ki ga je vrgel, saj je prav pri njem nemogoče ugotoviti, za katero in kakšno terminologijo se osebno odloča in sprejema odgovornost nase. Takšne pisanosti, da ne uporabim ustrežnejšega izraza, pač ni najti pri nikomur drugem. Primeri: »ustno slovstvo«, »ljudsko slovstvo«, »ustna književnost«, »folklorno pesništvo«, »folklor«. ³⁹⁷ Da Terseglavovo citiranje in druge vrste posredovanja misli ni zanesljivo, kaže njegova trditev, da »je tudi pri nas vse bolj v rabi zveza ›ustna književnost‹, kar velja zlasti za slaviste (J. Koruza) ...«³⁹⁸ Toda prav v viru, ki je naveden v oklepaju, Koruza obnavlja Prijateljstvo razmejevanje med slovstvom, pismenstvom, književnostjo, literaturo in s svojega vidika utemeljuje termin: ustno slovstvo, medtem ko »ustne književnosti« nikjer ne omenja.³⁹⁹ Kako ljubo je Terseglavu prosto variiranje, kaže tudi primer, da celo naslova knjige dvakrat ne prevaja enako: »Tudi zadnje delo M. B.-S. Ustna književnost nekdanj in danes dokazuje ... Prepričan sem, da bo knjiga M. B.-S. Ustno slovstvo nekdanj in danes zanimiva spodbuda tudi etnologom.«⁴⁰⁰ V umetnostnem pisanju je fantazija seveda dovoljena, v diskurzivnem pa zavaja. Zato ni naključno, da se je takšnim postopkom uprl že Milko Matičetov in Terseglavu očital »nepreciznost«. ⁴⁰¹

395 Glej op. 370, 29-30.

396 Glej op. 370, 27.

397 Glej op. 394, 226, 227, 228, 229, 231.

398 Glej op. 370, 32.

399 Jože Koruza, O stičiščih etnologije, folkloristike in literarne zgodovine, Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 20 (1980), 2, 105.

400 Glej op. 394, 226.

401 Milko Matičetov: »Prehajam k referatu Marka Terseglava. Ta človek ni samo dvoživka, ampak je troživka, saj nekje v svojem referatu pravi, da je slavist, dela pa tako rekoč kot etnolog, pozneje pa se ima za folklorista ... V nekaterih referatih, posebno je to vidno v Terseglavovem, so stvari neprecizirane, kadarkoli obtožuje ali zagovarja folkloristiko. ... Samo enkrat v kontekstu govori o slovenski folkloristiki, drugače pa le o folkloristiki. To ni v redu. Izšla bodo acta tega posvetovanja in bralcu ne bo jasno, za kaj gre.« - Diskusijski prispevki, razgovori ob referatih, pripombe in mnenja, Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 20/1980, 111.

Zdi se, da avtor sam v tej zvezi občuti določeno krizo, nasproti poprejšnjim pripombam o zmešnjavi, kar dokazuje naslednja njegova spravljalnost: »Raznovrstna terminologija in precej neenotna uporaba izrazov ›ljudsko‹, ›folklorno‹, ›ustno‹, ›tradicionalno pesništvo‹ med raziskovalci ne povzročata večje zmede, saj se kljub nastajanju novih pomov vedno ve, kaj pojem označuje in kaj je predmet raziskav, ki je obravnavan posebej zaradi svoje specifične poetike in funkcije. Zato v tem pogledu ne more priti do večjih metodoloških in teoretičnih odstopanj, kar pa se lahko zgodi, če ljudsko pesništvo raziskujemo zgolj sociološko in antropološko. Poleg tega v svetovni znanstveni literaturi prevladujeta danes le dva pojma: ljudsko (folklorno) in ustno pesništvo, ki bolj ali manj uspešno označujeta, čigavo je to pesništvo in kakšne so njegove psihološke, poetološke pa tudi družbene razsežnosti.«⁴⁰² Tako nominalno kot vsebinsko se ta trditve ne ujema s tisto iz opombe 371.⁴⁰³

Površnost v izražanju in kategorialno zmedenost dokazuje tudi naslednje pisanje: »Avtorica zgoščeno in pregledno prikaže najvažnejše pojme in definicije tistega, čemur pri nas pravimo ljudsko slovstvo, ljudska poezija ... itd., pokaže različnost mnenj svetovnih folkloristov ob tem terminološkem vprašanju. Teorije odene še v zgodovinski okvir, tako da je lažje razumljiva neenotnost poimenovanja, vendar pa s tem še ni nič rešeno. Zato sama išče rešitev in se s pomočjo nekaterih evropskih teoretikov odloči za termin ustno slovstvo, ustna poezija, ustna pesem. Termin ji je sprejemljiv tako s folklornega (pravilno = folklorističnega! - op. M.S.) kot tudi z literarnozgodovinskega in književnega stališča. Maja Bošković-Stulli utemeljuje pojmovanje še drugače: folkloristiko (pravilno = folkloro! - op. M.S.) sestavljajo različne značilnosti oz. opozicije.«⁴⁰⁴

Nedoslednost na celi črti. Pri tem pa krivično obdolževanje drugih kar za terminološko zmešnjavo. V zvezi z obregovanjem ob dolgoletno zahtevno in trudapolno samostojno konceptualizacijo folkloristike in v prvi vrsti slovstvene folkloristike na Slovenskem⁴⁰⁵ pa v premislek naslednje stališče: »O pravih humanističnih in družbenih vedah moremo govoriti le tam, kjer obstaja tendenca za poglobljenim, kritičnim in pogumnim postavljanjem vseh problemov in razpravljanjem o vseh argumentih. Kjer se pa sprejemajo že dokončne sinteze in že izdelani okviri in je vse prizadevanje le v tem, da se vse to izpolni z detajli in izdelava v podrobnostih,⁴⁰⁶ kjer vlada duh prilagodljivosti, celo prilagojevanja vsako leto menjajočim se situacijam⁴⁰⁷ - tam more to roditi trenutne koristne rezultate, ne more pa biti govora o tem, da bi to privedlo do znanstvenih spoznanj trajne veljave ...«⁴⁰⁸

VI. Standardizacija terminološkega sistema

Folkloru torej. Tistim, ki bi se utegnili zdrzniti ob tujki, naj zagotovim, da sem tudi sama proti tujkam vsevprek, nisem za pa rovtarske Atene. Tudi medicina je tujka, geografija in biologija in navsezadnje etnologija in etnomuzikologija, pa se nihče (več) ne spotika obnje. Še zelo prizemeljska življenjska izkušnja: Tudi kmet gre včasih k sosedu ali kam po določeno orodje, če ve, da bo z njim svoje delo bolje opravil, kot bi ga drugače. In ta argument je tu prevladal. Je dovolj tehten in prepričljiv? »Znanostna imanenca« znanstvenega jezika »ni zamejena le na njegovo jezikovno-književno normativiko, temveč je vsa osredena na integrirano poimenovalnost, pomenskost in

402 Glej op. 370, 36.

403 Glej op. 370.

404 Glej op. 394, 227.

405 Prim. bibliografijo o tem v knjigi, omenjeni pri op. 286, 133-134.

406 »Okvirni učni načrt« folkloristike za etnologe izhaja iz Beneševih folklorističnih predavanj na brnski univerzi. Prevzel sem skoraj celotno njegovo shemo (teorija folkloristike), le da ji dodajam slovenske razlike in specifičnosti.« Glej op. 365, 245.

sporočilnost znanstveno spoznanega bistva stvari, pojavov, procesov in odnosov stvarnosti ter resničnosti, ne le na njegovo domačo »obleko« in domači »zven«. ⁴⁰⁹ »Na tematizacijsko-raziskovalni ravni, tj. v »čisto« znanstvenem govorjenju ali pisanju, je tujke mogoče zadrževati in nemalokrat tudi treba uporabljati. ⁴¹⁰ »Vsaka veda je bolj ali manj mednarodna, zato je pri teoretičnih razpravljanih treba slediti vsem rezultatom na mednarodnem polju in upoštevati mednarodna merila. ⁴¹¹ »Ideal vsake terminologije je enoumno izražanje, zato naj si terminologi prizadevajo izključevati sinonimijo, polisemijo, homonimijo ter uveljavljajo monosemijo, po kateri je enemu pojmu pripisan samo en termin in obratno. Izbrani termini naj bodo natančni, kratki in jedrnat, jezikovno pravilni ter sposobni tvoriti besedno družino. ⁴¹² Terminološki priročnik iz l. 1984 »se zavzema za internacionalizme, zlasti za tiste, ki so tvorjeni iz latinskih in grških morfemov, in so z vidika mednarodne standardizacije posebej koristni, saj so razumljivi širši mednarodni skupnosti. ⁴¹³ Tu nam gre samo za terminološko plat zadeve, saj je bila vsebinska definirana drugje. ⁴¹⁴ S tega vidika se je nasproti drugim izrazom tehtnica nagnila v prid folklore - zato, ker je iz nje mogoče izvajati vse druge pojme, ki se navezujejo na njen pojav. V dobi računalnikov je zelo pomembna ne le sistematičnost, ampak tudi sistemskost. Tukajšnji nosilni termin omogoča celo gnezdo izvedenk, to je nastanek in obstoj kompletne besedne družine: **folklor, folkloristika, folklorist/-ka, folklorizirati, folklorizacija, folkloriziran, folklorizem, folklorém, folkloréc.** Terminologija je »srce« znanstvenega jezika in dogovorno ustvarjanje, ko se po standardu, ki ga izoblikuje v jeziku splošna raba, v terminologizacijskem procesu doseže čim boljše prekrivanje pojma in termina. ⁴¹⁵ »Pojem je miselna enota, ki predstavlja posamičen predmet ali razred posamičnih predmetov zunanjega ali notranjega sveta, ki jim z abstrahiranjem določimo bistvene lastnosti ... Vsi pojmi nekega področja so povezani v soodvisni pojmovni sistem, v katerem ima vsak pojem natančno določeno mesto. Zgrajen je po določenih in izbranih lastnostih pojavov, ki se združujejo v tipe lastnosti. ⁴¹⁶ Pojem je lahko opisan z

407 »Pomemben praznični trenutek gotovo pomeni dejstvo, da smo se za 40. obletnico Avnoja ... letos prvič sestali folkloristi in etnologi na skupnem kongresu. Ne pretiram, če rečem, da je to zgodovinski dogodek v naših strokah, ki sta se vse povojno obdobje ali oddaljevali ali približevali. Obe zvezi sta delali druga mimo druge ... Res, da je Slovenija imela za tak kongres več možnosti, ker sta letos na vrsti oba kongresa, res pa je tudi, da je logičen nasledek usmeritve SED, ki je od l. 1975 edino jugoslovansko društvo, ki po formalno-pravni in znanstveni plati združuje v enotnem društvu vse slovenske etnologe in folkloriste. Spoznali smo namreč, da je bila dvotirnost anahronizem, ki ga je bilo treba preseči ... To zblíževanje je potrebno za rast naše vede. Zblíževanje pa naj v bodoče pripelje tudi do skupnega jugoslovanskega društva. Različni strokovni pogledi nikakor ne bi smeli biti ovira zblíževanju in združevanju. Da bi se ta cilj kdaj v prihodnosti uresničil, kar globoko upam, je mnogo odvisno od tega kongresa, zato smo se nanj pripravljali z velikim upanjem in z zagnanostjo, saj ničesar nismo hoteli prepustiti naključju.« Nagovor Marka Terseglava, predsednika SED in ZDFJ ob pričetku 1. skupnega kongresa etnologov in folkloristov Jugoslavije v Rogaški Slatini, Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 24/1984, št. 1, platnice spredaj in str. 1. - V tem nagovoru l. 1984 ne bi bilo nič narobe, če se avtor štiri leta poprej ne bi tako navdušeno potegoval za samostojnost folkloristike, le da tudi tam (prim. Matičetovega očitek!) ni bilo jasno, ali hoče biti etnolog, slavist ali folklorist. Prim. op. 324 in 401.

408 Fran Zwitter, O slovenskem narodnem vprašanju, Ljubljana, 1990, 496-497.

409 Glej op. 19, 34.

410 Glej op. 19, 127.

411 Glej op. 44.

412 Marjeta Kalin, Terminološki priročnik, v: Jezikoslovni zapiski, Ljubljana, 1991, 187. Prim. Branko Gradišnik, Al' prav se piše brejnvoširan al' brejnvošan, Delo, Književni listi, 4.2.1988.

413 Glej op. 412, 181. Helmut Felber, Terminology Manual, Paris 1984.

414 Glej op. 286, 37.

415 Glej op. 19, 58, 184.

416 Glej op. 412, 185-186.

definicijo/razlago. To je opis pojma na dani ravni abstrakcije s pomočjo že znanih pojmov, večinoma izraženih z besednimi znaki. Definicija določa mesto pojmov v sistemu in je najpomembnejše in prvo opravilo pri analiziranju in izbiranju terminov. Termini so dogovorno lingvistični simboli.⁴¹⁷ »Informatizacija zahteva ne le znakovno, ampak tudi pomensko in sporočilno skrajno natančno določene termine, ki so povezani v konsistentne sisteme, ne pa da so le ›prosto plavajoči‹ komunikativni simboli v določeni znanosti.«⁴¹⁸

Morda bi kdo zamahnil z roko, češ: goli formalizem. Nikar! Če kje, tukaj velja: *nomen est omen*. Prizadevanje po poenotenju, doslednosti poimenovanja in rabe želi premagati neznosni eklekticizem, ki obstaja v tukajšnji stroki, kar pri resnem strokovnjaku, kaj šele znanstveniku, upravičeno lahko zbuja posmeh: če se kdo med drugim ima za *folklorista*, zadolžen je za *ljudsko* pesem, tudi *ponarodela* še pride v poštev, piše pa o *ustnem* slovstvu in celo o *ustni* književnosti. In podobno. Toda znanost, če naj bo to, ne prenese poljubnosti v poimenovanju, kakor kup različnega materiala še ni hiša. Od tod prepričanje, da terminologijo usmerja teorija in ne zadošča le površinsko, kaj šele površno prevzemanje »žargona«. V slikarstvu se temu reče ponarejanje, morda celo »dobro«, a rezultat je še zmeraj samo ponaredek. Stališče: »Glavno je, da vemo, za kaj gre«,⁴¹⁹ ni vredno akademskega raziskovalca. O seveda, berač pravi: »Glavno je, da sem oblečen.« Kadar je sila, res ne bomo gledali, ali se posamezni kosi oblačil skladajo med seboj. Ko pa se razmere uredijo, so zahteve drugačne, višje, visoke. Skrajni čas je že, da se tem zakonitostim podredi tudi folkloristika v vseh svojih panogah. Ne z visokodonečim besedičenjem, ampak z izčiščenim izražanjem, ki se dokazuje tudi v skrbno izdelani in smiselno rabljeni terminologiji. Za nekatere pojme v njenem pojmovnem sistemu je bila že opravljena kolikor mogoče temeljita analiza in temu ustrezno prisojen pripadajoči termin, nekatere pa ta operacija še čaka.⁴²⁰

Sklep

Ne gre samo za zahtevek, da je terminologija pogoj znanosti, temveč tudi za zahtevo, da mora terminologija nastajati na temelju postulatивно razvite znanosti.⁴²¹

»Brez terminologije, vsebinsko jasne in nenehno dograjevane z odkritji in spoznanji novih zakonitosti stvari, pojavov in procesov naravne, človeške in družbene stvarnosti, namreč ni napredka nobene znanosti.«⁴²² V okviru znanstvenega jezika se mora čim bolj približevati formalni standardizaciji svojih nosilnih elementov, to je

417 Glej op. 416.

418 Glej op. 19, 15.

419 Izjava Marka Terseglava in načelno strinjanje Milka Matičetovega z njim na pogovoru ob objavi prispevka Marije Stanonik, Iskanje identitete slovenske slovstvene folkloristike, (Traditiones, 17, Ljubljana, 1988, 41-70). Organiziralo ga je Slovensko etnološko društvo in Katedra za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani 15.2.1989.

420 »Ne gre torej samo za zahtevek, da je terminologija pogoj znanosti, temveč tudi za zahtevek, da mora terminologija nastajati na temelju postulatивно razvite znanosti ... Terminološka analiza. Termini, ki se vselej najprej pojavljajo v določeni znanosti le v naravi in vlogi terminoloških oznak in določenih, ›strokovnih terminov‹, so bolj ali manj določeni po svoji vsebini in obsegu; to pomeni, da so bolj ali manj razloženi ali definirani ter tudi razvrščeni ali klasificirani. Če je določena znanost še na nižji ›terminološki stopnji‹, ima svoje temeljne pojme bolj ali manj uspešno ali ustrezno le opisane ali deskribirane in pojasnjene ali eksplicirane. - Da torej postane navedeno raznovrstno terminološko gradivo za razvoj določene znanosti uporabno za raziskovalno (torej ne le iz različnih slovarjev transferirano!) oblikovanje njene terminologije, je nujno treba opraviti analizo različnih deskripcij, eksplicacij, definicij in klasifikacij posameznega termina, kakršen se je začel pojavljati ter uporabljati na določenem področju človekove misli in akcije.« (Prim. op. 19, 153.).

421 Glej op. 19, 153.

422 Glej op. 19, 145.

bistvenih leksemov. Gre pa tudi za čim večjo skladnost med pojmovno določeno podstatjo in pripadnim besednim simbolom, tj. znakom zanjo, ki ga predstavlja ustreznosti znanostno določilni izraz oz. znanostni termin.⁴²³

Izoblikovanost semantične samosvojesti je eno temeljnih meril znanosti. To doseže, kadar ni le kup posameznih terminov, ampak je to znakovje sistemsko sestava oz. integracija terminov. To zahtevo znanostne semantike izraža pluralno oblikovana sintagma »terminološko izrazoslovje«, kar označuje sistem, medtem ko »terminološki izrazi« zgojijo prosto nepovezanost. Sistem terminološkega izrazja v znanosti mora biti poleg tega, da je sporočilno funkcionalen in rodoviten, tudi spoznavanjsko rodoviten. To je tedaj, kadar je tudi notranje sistemsko urejen, povezan in ustrezno odnosen (ne samo zunanje v besednjakih, slovarjih, leksikonih). Notranja spoznavanjsko-strukturna sistemskost terminološkega izrazja se pojavlja v vsaki znanosti v drugačni podobi in klasifikaciji.⁴²⁴

Aplikativno terminološko delo vodi k izdelavi slovarjev. Eno najpomembnejših načel pri tem je, da mora temeljni slovar vsake discipline sistematično odsliskovati vsoto pojmov, ki predstavljajo védenje na njenih različnih ravneh od prakse do teorije.⁴²⁵

Zahteva po novi in prečiščeni terminologizaciji v današnjih znanostih je odvisna od njihove razvojne zakonitosti. Platonsko-aristotelska paradigma do novega veka je iskala, določala ter opisovala predmet določenih nastajajočih znanosti (seveda v okviru filozofije). Newtonsko-kartezijanska paradigma je rodila pozitivne znanosti, ki so k razvoju znanosti in graditvi njene strukturnosti prispevale predvsem metodološko tematiko in njihove različne empirično-raziskovalne rešitve. Danes obstaja semantično in semiotično preučevanje, kar vodi k informatizaciji znanosti. Most do nje je terminologizacija kot ena izmed nujnih strukturno-konstitucijskih sestavin vsake posebne znanosti.⁴²⁶

Do folklore torej obstaja ambivalentno, shizofreno stališče.⁴²⁷ Njeno večznačnost radi poudarjajo vsi avtorji, ki se srečujejo s tem pojmom; pri tem pozabljajo, da je z marsikaterim drugim ravno tako. Še posebej je v spotiko, da ga zunaj discipline in iz prestižnih vzrokov celó v sosednjih disciplinskih okvirih jemljejo pejorativno, za označevanje česa manjvrednega. - Kakor da bi kak drug pojem ne bil lahko tudi ták. Tudi termin »konservativno« ima v vsakdanji rabi tak prizvok, v medicini pa ima metoda konservativnega zdravljenja lahko prednost pred marsikatero drugo.

Poskuse in postopke, ki so folkloristiko diskvalificirali kot nazadnjaško, ker se ukvarja prvenstveno z duhovnimi pojavi znotraj etnološke sistematike (»to je bilo zanimanje za tako imenovano duhovno kulturo iz prav določenih zornih kotov, ki je v štiridesetih letih preteklega stoletja s pojmom folkloristika dobilo tudi svoje ime«,⁴²⁸ je dodobra pogazil prav zadnji čas, tekoče družbene spremembe. Tudi Slavko Kremenšek, ki je bil dolga leta v svojih etnoloških teoretičnih obravnavah folklori, še posebej slovstveni, nenavadno gorak, je postal zadnji čas do nje bolj spravljiv, vendar mi konceptualizacija teh njegovih sprememb ni znana.⁴²⁹ Sicer pa: nalepko, presodek

423 Glej op. 19, 18, 50.

424 Glej op. 19, 84, 90.

425 Glej op. 412, 183.

426 Glej op. 19, 47, 48.

427 Glej op. 19.

428 Glej op. 215, 172.

429 Zato je težko reči, ali je mislil popolnoma zares, ironično ali resignirano, ko je na pogovoru, omenjenem pri op. 419, dejal, da naj se tedanji oddelek za etnologijo na FF v Ljubljani po novem imenuje oddelek za antropologijo in folkloristiko.

folklornosti je treba preprosto vzeti nase. Vendar naj nas ne obremenjuje, ampak le določa meje predmeta.

Definicija slovstvene folklore glede na način obstajanja besedne umetnosti je rodovitnejša kot sporna razmejitev: visoka / nizka literatura. Slovstvena folklorja je še vedno humus za literaturo. Samostojno težje obstaja. Vedno je v navezi s kake vrste sobesedilom. Folkloristika raziskuje simbole identitete skupin nasproti vsakdanjemu načinu življenja, kar počne etnologija. Kot je osamosvojitve filozofije nasproti teologiji rezultat osamosvojitve subjekta zavesti glede na izvorno počelo sveta (Boga), sociologija rezultat diferenciacije kapitalistične družbe (delavski razred / razred delodajalcev), je folkloristika rezultat narodnostne opredelitve v času pred / romantike. Kaj je v tem slabega? To, kar pri predmetu materialne kulture raziskujejo panoge zgodovine, kar je drugod predmet tehnologije, je pri folklornih pojavih predmet preučevanja z estetskim instrumentarijem. Predmet folkloristike ima v primerjavi s predmetom etnologije tudi estetsko razsežnost. Vsako vrednotenje vsebuje hierarhizacijo.

Summary

Literary Folklore from a Terminological Point of View

In the introduction the author establishes the need for precise terminology in all fields, not just in literary folklore, for which she presents in her paper a concept for a terminological system based on a theory developed by Dr. France Pediček. **The Theoretical Ground Plan** is the title of the chapter which introduces terminology as an inherently crucial scientific category, not just an auxiliary category. Chapter Two, **Terminography**, gives a historical survey of the word **folklore** and its derivatives in Slovenian professional consciousness: 1. The original naming and semantic growth; 2. The adoption of the English word leads to a new system of terminology (a) the word **folklore** gets in the original the nature of a specialized term; b) the taking root of the term in Slovenia; 3. Folklore in the compensation phase of its semantic growth; (a) folklore = spiritual culture; b) Folklore - art branches: musical folklore, dance folklore, fine arts folklore. 4. Literary folklore. Chapter Three, **The Codification of the Semantic Contents of the Word Group Folklore** is an attempt to both order and synchronize the different meanings of the term **folklore** and hierarchize them. Hence the subtitles 1. The linguistic and semantic aspect (the denotative code, the conotative code); 2. the anthropological and communicational aspect (the conceptual and sensual code, the individual and epistemological code); 3. The scientific and cognitive contents (the analytical and synthetic code, the philosophical and theoretical code). Chapter Four, **Lexiological Differentiation**, analyzes the derivatives from the word group **folklore** in its different forms which also entail a semantic difference. Chapter Five, **Terminology as a Touchstone of Scientific Thought**, shows in practice how important precise terminology is - for both the advancement of the field and the researchers in it. At the end the report on the results of the research is a call to a **Standardization of the Terminological System**.